T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK: KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ'NDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Nur Esra BEKERECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
OCAK- 2018

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK: KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTES'İNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

DANIŞMAN : Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY
JÜRİ : Doç. Dr. M. Mustafa KISAKÜREK
JÜRİ : Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKCAN

Nur Esra BEKERECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
OCAK- 2018

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK: KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ'NDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Nur Esra BEKERECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez...../..../.... Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY	**Doç. Dr. M. Mustafa KISAKÜREK**	**Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKCAN**
BAŞKAN	**ÜYE**	**ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve sanat Eserleri Kanundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK: KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ'NDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Nur Esra BEKERECİ

Danışman : Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY

Yıl : 2018, Sayfa: 100+viii

Jüri : Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY (Başkan)
: Doç. Dr. M. Mustafa KISAKÜREK (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKCAN (Üye)

Bu çalışmanın amacı, İslami finansal okuryazarlık ve buna etki ettiği düşünülen psikolojik faktörlerin (çaresizlik, dindarlık, mali tatmin) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Yapılan çalışma ile öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ve bununla ilişkili olduğu düşünülen psikolojik faktörlerin analiz edilmesi, elde edilen bulguların literatüre kazandırılması ve bu alanda kullanılmak üzere bir ölçek geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, Abdul Rahim vd. (2016) tarafından geliştirilen ölçek bir grup üniversite öğrencisi üzerinde test edilmiştir. Çalışmanın verileri Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'ndeki 640 öğrenciye dağıtılan anket formlarından sağlanmış ve elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular İslami finansal okuryazarlık için geçerli ve güvenilir bir ölçeğin varlığına işaret etmektedir. Analiz sonuçları, öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu, bayanların erkeklere oranla İslami finansal okuryazarlıkta daha ilerde olduklarını göstermektedir. Ayrıca, İslami finansal okuryazarlık ile dindarlık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir. Yine öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri arttıkça çaresizlik eğilimleri azalmakta ve dini eğilimleri ile finansal memnuniyetleri ise artış göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, İslami Finansal Okuryazarlık, Faktör Analizi

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE of SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of BUSINESS

ABSTRACT

MASTER THESIS

ISLAMIC FINANCIAL LITERACY: AREA RESEARCH in KAHRAMANMARAS SUTCU IMAM UNIVERSITY

Nur Esra BEKERECİ

Supervisor : Assoc. Prof. Yücel AYRIÇAY

Year : 2018, Pages: 100+viii

Jury : Assoc. Prof. Dr. Yücel AYRIÇAY (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. M. Mustafa KISAKÜREK (Member)
: Assist. Prof. Dr. Ahmet AKCAN (Member)

The aim of this study is to investigate Islamic financial literacy and psychological factors like (helplessness, religiosity, financial satisfaction) thought to affect it on the students of Kahramanmaras Sutcu Imam University Faculty of Theology and Faculty of Economic and Administrative Sciences. With this study; it is planned to analyze the Islamic financial literacy levels of the students and the psychological factors that are thought to be associated with them, to acquire the findings in the literature and to develop a scale to be used in this area. To achieve this goal, the scale developed by Abdul Rahim et. (2016), has been tested on a group of university students. The data of the study were obtained from the questionnaire forms distributed to 640 students in Kahramanmaraş Sütçü İmam University and the obtained data were analyzed by SPSS program.

Findings from the research point to the existence of a valid and reliable scale for Islamic financial literacy. The results of the analysis show that the level of Islamic financial literacy of the students is higher and that the ladies are more advanced in Islamic financial literacy than men. Moreover, it is observed that there is a positive and meaningful relationship between Islamic financial literacy and religiosity. Also as the level of Islamic financial literacy of students increases, the tendency of helplessness decreases and religious tendencies and financial satisfaction increase.

Keywords: Financial Literacy, Islamic Financial Literacy, Factor Analysis

ÖNSÖZ

Son yıllarda dünyada finansal okuryazarlıkla ilgili teorik ve ampirik bulgular sağlamak üzere çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak, İslami finansal okuryazarlık, finansal okuryazarlık alanı için yeni bir kavram olması münasebetiyle bu alanda yapılmış bazı uluslararası çalışmaların bulunduğu görülmekte, Türkiye'de ise bu konuyla alakalı yapılan az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bu nedenle çalışma, söz konusu boşluğu doldurmak üzere İslami finansal okuryazarlık ve seçilmiş psikolojik faktörler arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek üzere uygun bir ölçek geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışma ile İslami finansal okuryazarlık ve buna etki ettiği düşünülen belirleyici faktörlerin (çaresizlik, dindarlık, mali tatmin) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerindeki etkisi ve değeri araştırılmıştır.

Bu tez çalışması süresince bilgilerini, deneyimlerini ve değerli zamanını benden esirgemeyen, her daim geliştirici ve yol gösterici olan saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY ve bu çalışmanın hazırlanmasında yönlendirici ve eğitici desteğini aldığım Doç. Dr. Dündar KÖK hocama teşekkür ve minnetlerimi sunarım. Ayrıca, yardımlarından ve manevi desteklerinden dolayı dostlarıma, yakın arkadaşlarıma ve her zaman en büyük destekçim olan aileme sonsuz teşekkürler ederim.

Nur Esra BEKERECİ
OCAK 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
İÇİNDEKİLER iv
TABLOLAR LİSTESİ vi
ŞEKİLLER LİSTESİ ix
KISALTMALAR LİSTESİ viii
1. GİRİŞ 1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR 4
3. İSLAMİ FİNANS KAVRAMI 9
3.1. İslami Finansın Felsefi Temelleri 11
3.2. İslami Finansın Hukuki Çerçevesi 15
3.2.1. Kuran-ı Kerim 15
3.2.2. Sünnet 16
3.2.3. İcma 17
3.2.4. Kıyas 17
3.2.5. İçtihat 17
3.3. İslami Finans Sisteminde Kullanılan Yöntemler 18
3.3.1. Mudaraba (Emek-Sermaye Ortaklığı) 18
3.3.2. Müşaraka (Kar-zarar ortaklığı) 19
3.3.3. Murabaha (Maliyet artı kar marjlı satış) 19
3.3.4. İcara (Leasing, Kira finansmanı) 20
3.3.5. Selem (İleriye dönük satın alma) 20
3.3.6. Diğer Finansman Yöntemleri 21
3.3.6.1. Sukuk (Gelir Ortaklığı Senedi) 21
3.3.6.2. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç Verme) 22
3.3.6.3. İstisna (Siparişe dayalı satın alma) 23
3.3.6.4. Tekafül (İslami Sigorta) 23
3.4. Dünyada ve Türkiye'de İslami Finans 24
3.4.1. Dünyada İslami Finans'ın Gelişimi 27
3.4.2. Türkiye'de İslami Finansın Gelişimi 26
4. FİNANSAL OKURYAZARLIK ve İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK 30
4.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı 30
4.2. Finansal Okuryazarlığın Önemi 31
4.2.1. Finansal Okuryazarlığın Birey İçin Önemi 33
4.2.2. Finansal Okuryazarlığın Ekonomi için Önemi 34
4.2.3. Finansal Okuryazarlığın Toplum için Önemi 34
4.3. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri 35
4.4. Finansal Okuryazarlık ve Finansal Eğitim 36
4.4.1. Finansal Eğitimin Önemi 37
4.4.2. Finansal Eğitimin Faydaları 38
4.4.2.1. Bireysel Refaha Katkısı 38
4.4.2.2. Finansal Piyasalara ve Finansal İstikrara Katkısı 39
4.4.2.3. Tüm Ekonomiye ve Toplumsal Refaha Katkısı 39
4.5. Finansal Okuryazarlığın Bileşenleri 40
4.5.1. Temel Para Bilgisi 40
4.5.2. Para İdaresine İlişkin Bilgi 41
4.5.3. Tasarruf ve Yatırıma İlişkin Bilgi 41

4.5.4. Harcama ve Borçlanmaya İlişkin Bilgi 42
4.5.5. Finansal Planlama....42
4.6. Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etki Eden Faktörler 43
4.7. İslami Finansal Okuryazarlık....44
4.7.1. İslami Finansal Okuryazarlık ve Finansal Okuryazarlık 45
4.7.2. İslami Finansal Okuryazarlık Tanımı 45
4.7.3. İslami Finansal Okuryazarlığın Önemi....46
4.7.4. İslami Finansal Okuryazarlığı Çevreleyen Temel Esaslar....47
4.7.4.1. Faizin Yasak Olması (Riba yasağı) 47
4.7.4.2. Belirsizlik (Gharar) İçeren Faaliyetlerin Yasak Olması 49
4.7.4.3. Haram Kılınmış Faaliyetlerin Yasak Olması 50
4.7.4.4. Diğer Yasaklar ve İlkeler 51
4.7.4.4.1. Kaynakların İsrafı ve Lüksün Yasaklanması 51
4.7.4.4.2. İhtikar (Karaborsa) ve Tefecilik Yasağı 52
4.7.4.4.3. Spekülasyon Yasağı....53
4.7.4.4.4. Faaliyetlerin Şeffaf Olması....53
4.7.4.5. Varlığa Dayalı Finansman Esası 54
4.7.4.6. Risk Paylaşımı Esası....54
4.7.5. İslami Finansal Okuryazarlığın Temel İlkeleri 55
4.7.6. İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyicileri....55
5. İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK ALAN ARAŞTIRMASI 59
5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 59
5.2. Araştırmanın Kapsamı....59
5.3. Araştırmanın Hipotezleri....60
5.4. Araştırmanın Yöntemi....60
5.4.1. Anakütle ve Örneklem Seçimi 60
5.4.2. Araştırmanın Kısıtları....60
5.4.3. Veri Toplama Yöntemi....61
5.4.4. Verilerin Analiz Yöntemi 61
5.5. BULGULAR VE YORUMLARI 62
5.5.1. Güvenilirlik Analizi....62
5.5.2. Faktör Analizi 64
5.5.3. Araştırmanın Frekans Analizleri
5.5.3.1. Araştırmanın Demografik Verilerine İlişkin Analizler....68
5.5.3.2. İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktörlerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 69
5.5.3.3. Korelasyon Analizi....76
5.5.4. Araştırmanın Ortalamalar Arası Fark Testi (T Testi Analizi)....78
5.5.5. Araştırmanın Ortalamalar Arası Fark Testi (Anova Testi) 79
5.5.6. Regresyon Analizi 82
6.SONUÇ ve TARTIŞMA....86
KAYNAKÇA....90
ÖZGEÇMİŞ
EKLER

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Selem ve İstisna'nın Farkları 23
Tablo 3.2. İslami Finans Sisteminin Gelişimi 24
Tablo 5.1. İslami Finansal Okuryazarlık Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi 62
Tablo 5.2. İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyicilerine Ait Güvenilirlik Analizi 63
Tablo 5.3. KMO ve Bartlett Testi (5 Ölçek Genel) 64
Tablo 5.5. İslami Finansal Okuryazarlık Faktör Analizi Sonuçları 65
Tablo 5.6. KMO ve Bartlett Testi (İslami Finansal Okuryazarlık Belirleyiciler) 66
Tablo 5.7. İslami Finansal Okuryazarlık Belirleyicileri Faktör Analizi Sonuçları 67
Tablo 5.8. Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı 68
Tablo 5.9. Ankete Katılan Öğrencilerin Yaş Değişkenine Göre Dağılımı 68
Tablo 5.10. Ankete Katılan Öğrencilerin Okudukları Bölüme Göre Dağılımı 68
Tablo 5.11. Ankete Katılan Öğrencilerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı 69
Tablo 5.12. İFO İnanç Eğilimi Boyutuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 70
Tablo 5.13. İFO Finansal Uygulama Boyutuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 71
Tablo 5.14. İFO Belirleyici Faktör Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 72
Tablo 5.15. İFO Belirleyici Faktör Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 74
Tablo 5.16. İFO Belirleyici Faktör Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 75
Tablo 5.17. İFO Boyutlarına İlişkin Tanımsal İstatistik (Genel) 76
Tablo 5.18. İslami Finansal Okuryazarlık Korelasyon Testi Sonuçları 77
Tablo 5.19. Cinsiyet – İslami Finansal Okuryazarlık Boyutları İlişkisi 78
Tablo 5.20. Bölüm - Eğitim Durumu ve Yaş değişeni ile İslami Finansal Okuryazarlık Boyutu İlişkisi 80
Tablo 5.21. İnanç Eğilimi Boyutunu Tahminleyen Regresyon Modeli 83
Tablo 5.22. İnanç Eğilimi Boyutu ile İFO'nun Belirleyici Faktörleri Arasındaki Çoklu 83
Tablo 5.23. Finansal Uygulama Boyutunu Tahminleyen Regresyon Modeli 84
Tablo 5.24. Finansal Uygulama ile İFO'nun Belirleyici Faktörleri Arasındaki Çoklu .. 84

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Bankacılık ve Finansal Faaliyetlerin İslam Dini İçindeki Yeri..... 18

KISALTMALAR LİSTESİ

AKT.	: Aktaran
ÇEV.	: Çeviren
ED.	: Editör
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin
TDK	: Türk Dil Kurumu
İFO	: İslami Finansal Okuryazarlık
İFL	: Islamic Financial Literacy
SD	: Serbestlik Derecesi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
ÖFK	: Özel Finans Kurumları

1. GİRİŞ

Finansal okuryazarlık kavramı, günümüzde finansal kesimin ve akademi çevrelerinin gündeminde yer alan konulardan birisi haline gelmiştir. Konuyla ilgili çalışmaların amacı, uzmanlaşmış finansal araçlar konusunda toplumun bilgi düzeyinin tespiti ve finansal konularda gereken bilincin oluşturularak bireylerin yatırım kararlarında bizzat kendilerinin etkili olabilmesinin sağlanmasıdır. Bu sayede toplumdaki tasarruflar doğru bir şekilde yatırıma dönüşecek ve yatırımların hızla artması da büyümeyi sağlayarak toplumun ekonomik refahını arttıracaktır.

Günümüzde sıklıkla söz edilen finansal okuryazarlık, bir insanın finansal kavramları anlaması ve kullanması kabiliyetini ifade etmektedir. Hem tüketicilerin, hem de yatırımcıların finansal ürün ve kavramları anlamaları ve tarafların bilinçli seçimler yaparak finansal refaha ulaşmaları noktasında gereken güven ve yeteneğin birleşimini ifade eden bu kavram (Abdullah ve Andersson, 2015: 2), toplumun demografik yapısında meydana gelen değişiklikler ve finansal piyasalarda yaşanan yenilikler dolayısıyla ve bireylerin finansal güvenliklerinin finansal okuryazarlıklarına bağlı olması gibi nedenlerle önemli hale gelmektedir (Temizel, 2010: 1). Bireylerin finansal karar alma sürecinde karmaşıklıklar yaşaması, finansal okuryazarlık seviyelerinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Yani, bireylerin gelirlerini, birikim ve yatırımlarını akıllıca değerlendirip, bütçelerini doğru yönetebilme yetkinliğine sahip olması haliyle finansal okuryazarlığın önemi, günden güne artan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Parmaksız ve Oymak, 2017: 169).

Bireylerin yaşayış kültürü ve bilgi-deneyim birikimi küçüklüklerinden itibaren oluşmaya başlamakta ve dolayısıyla temel finansal kavramları tanımak ve doğru kullanabilmeyi öğrenmek, bireylerin bu süreçte kazandıkları bilgi ve deneyimler sayesinde mümkün olmaktadır. Süreç içinde birey mali konularda çok sayıda karar almak mecburiyetinde kalmakta ve bu da iyi bir finansal eğitim ile olanaklı hale gelmektedir (Cihangir ve Gemici, 2017: 1). Finansal eğitim ise bireylerin mali konularda finansal okuryazar olmasına olanak sağlanmakta, bu durum ilk olarak bireysel refaha yansımakta sonrasında ise toplumsal refaha ve piyasalar ile ekonomiye katkı sunmaktadır (Öztürk, 2014: 18).

Kısaca finansal okuryazarlık, finansı anlama yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda İslami finansal okuryazarlık, İslam hukukuna riayet ederek finansmanla ilgili konuları anlama ve tatbik etme becerisi olarak tarif edilebilir. Müslüman bireyler İslami finansmanı anlamalı ve uygulamaya çalışmalıdırlar; zira bu dini bir görev sayılmakta ve bunun aksine bir durum Müslüman bireyler için günah addedilmektedir (Abdullah vd, 2017: 69). Dolayısıyla Müslüman her bireyden ibadetlerle ilgili konuların yanı sıra ticari, ekonomik ve finansal işlemler gibi dünyevi konular hakkında da bilgi sahibi olması istenmiştir. Bu bağlamda İslami finansal okuryazarlık, Müslüman bireyin dünya ve ahirette gerçek mutluluğa ulaşmasına katkı sağlaması dolayısıyla aynı zamanda dini bir vecibe olmaktadır. Kısaca Müslüman bir birey, ekonomik ve finansal işlerinin yürütülmesinde uyması gereken kural ve düzenlemeleri bilmek durumundadır (Siti vd, 2016: 32).

Dolayısıyla finansal okuryazarlığın insanların inançlarından bağımsız düşünülmemesi gerekmekte ve İslami finansal okuryazarlığı olan bireylerin, İslami finans sistemini kullanmaları lazım gelmektedir (Çömlekçi, 2017: 1424). Bu anlamda ülkemizdeki İslami finansal okuryazarlığın arttırılmasına yönelik akademik çalışmalara ağırlık verilmesi ve bu konuda farkındalığın arttırılması gerekmektedir. Ayrıca, İslami kurumlar ve kamu kurumları aracılığıyla toplumda bir farkındalık sağlanarak tasarruflar

arttırılmalı ve bunlar yatırıma dönüştürülerek piyasadaki etkisinin ortaya çıkarılması sağlanmalıdır.

Literatürde yer alan çalışmaların çoğunun geleneksel finansal okuryazarlık üzerine olduğu görülmektedir. İslami finansal okuryazarlık yeni ilgilenilen bir alan olduğu için, İslami finansal kavramlar ve ürünler hususunda okuryazarlık düzeyini belirlemek için daha fazla çalışma gerçekleştirilmesi gereklidir. Bir başka değişle, finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesi, finansal okuryazarlık düzeyine etki eden faktörler ve finansal okuryazarlığın etki ettiği faktörler üzerine yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Buna karşın İslami finansal okuryazarlık ile ilgili çalışmaların sınırlı kaldığı ve henüz başlangıç düzeyinde oldukları görülmekte ve bu durum akademik anlamda daha fazla çalışma yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Her ne kadar bu kavram yeni olsa da İslami finansal okuryazarlıkla ilgili bazı uluslararası çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak, konuyla ilgili olarak Türkiye'de çok az sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalarda ise daha çok katılımcıların demografik özelliklerinin finansal okuryazarlıklarına etkisi incelenmiş ya da katılım bankacılığı müşterilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini ortaya çıkaran faktörlere odaklanılarak bu hususlar İslami finansal okuryazarlık çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmada, diğerinden farklı olarak üniversite öğrencileri hedef alınmış ve İİBF ve İlahiyat Fakültesi'nde eğitim almakta olan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri nezdinde gerçekleştirilen çalışma ile henüz İslami finansal okuryazarlığın uygulanmadığı bir alana yönelmek istenmiştir. Ayrıca, çalışma ile İslami finansal okuryazarlık kültürü ve bu kültürün ortaya çıkarılmasına etki eden belirleyici faktörlerin üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak ve bunu gerçekleştirmek üzere bir ölçek geliştirmek amaçlanmaktadır. İslami finansal okuryazarlığın belirleyici faktörleri, psikolojik faktörler çaresizlik (hopelessness), dindarlık (religiosity) ve mali tatmin (financial satisfaction) olarak ele alınmıştır. Araştırmanın bir ölçek geliştirme çalışması olması ve konu ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmaların sayıca az olduğu dikkate alındığında yürütülen bu çalışmanın literatür açısından önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Ayrıca, çalışmanın Türkiye'deki İslami finans sisteminin gelişmesine ve bu alandaki çalışmaların çeşitlendirilmesine katkı sağlayacağı umulmaktadır. Yine İslami finans kültürü ile ilgili araştırmalarda bundan sonraki araştırmalar için katkı sağlayıcı bir çalışma olması temenni edilmektedir.

Çalışma beş bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın giriş kısmında kavramlara ve konulara ilişkin genel bir tanıtım yapılmış, çalışmanın amaçlarına yer verilmiştir. Girişi izleyen ikinci bölümde İslami finansal okuryazarlık ve finansal okuryazarlıkla ilgili yapılmış literatür çalışmalarının özetlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde İslami finansın tanımı, felsefi temelleri ve İslami finansın hukuki çerçevesi hakkında bilgi verilmiş ardından da İslami finans sisteminde kullanılan yöntemler neler bunlardan bahsedilmiştir. Son olarak da Dünya'da ve Türkiye'deki İslami finansın tarihsel gelişimine ve mevcut durumuna değinilerek söz konusu bölüm sonlandırılmıştır. Araştırmanın dördüncü bölümünde finansal okuryazarlığın tanımı yapılmış, önemi ve finansal eğitimle olan ilişkisi üzerinde durularak finansal okuryazarlığı etkileyen faktörler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde İslami finansal okuryazarlık olgusu incelenmeye çalışılmış, İslami finansal okuryazarlığın alt yapısını oluşturan temel prensiplere yer verilerek, İslami finansal okuryazarlık düzeyini etkileyen faktörlerden kısaca bahsedilmiştir. Beşinci bölümde ise Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ve buna etki ettiği düşünülen psikolojik faktörlerle ilişkisinin tespitine yönelik bir alan araştırması gerçekleştirilmiş ve bu araştırmadan elde edilen bulguların analizine

yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise araştırmanın temel bulguları ve analizi çerçevesinde genel bir değerlendirilme yapılmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Literatürde finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi ve finansal okuryazarlık düzeyine etki eden faktörler üzerine yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak İslami finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesi ve İslami finansal okuryazarlığı etkileyen faktörler ile ilgili araştırmalar incelendiğinde finansal okuryazarlığa göre kısıtlı sayıda çalışma olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Finansal okuryazarlıkla ve İslami Finansal Okuryazarlık ile ilgili yapılmış çalışmaların literatür özetlerine yer verilmiştir.

Barış (2016), yaptığı çalışmasında öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin bireysel bütçeleme davranışları üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine yönelik gerçekleştirilen çalışma neticesinde katılımcıların temel düzey finansal okuryazarlık seviyeleri yüksek olmasına rağmen, ileri düzey finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğu bulgusu edinilmiştir. Ayrıca öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi ile bütçeleme davranışı arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Yine çalışma ile kız öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek çıkması elde edilen bir diğer bulgu olmaktadır.

Karaa ve Kuğu (2016) çalışmalarında, öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesinden farklı olarak demografik faktörler ve sosyal medya kullanımı ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkinin de varlığını araştırmayı hedeflemişlerdir. Çalışma sonucunda finansal okuryazarlığın yaş, sınıf ve eğitim görülen temel alana göre anlamlı farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın sonucu, Temizel vd. (2014)'nin yaptığı çalışma ile temel eğitim alanlarının finansal okuryazarlık düzeyine göre farklılık göstermesi noktasında benzer sonuçlar gösterdiği görülmektedir.

Alkaya ve Yağlı (2015), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencilerinin finansal bilgi, tutum ve davranışlarını araştırmayı amaçladıkları çalışmalarında, finansal tutum ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca, öğrencilerin sergiledikleri finansal davranış ve tutumların olumlu olmasına rağmen finansal bilgi açısından yeterli düzeyde olmadıkları anlaşılmıştır.

Atkinson ve Messy (2012), 12 farklı ülkede gerçekleştirdikleri ve her ülkeden en az 1000 katılımcı ile hayata geçirdikleri çalışmada, finansal bilgi düzeyi ile finansal tutum ve davranış arasında güçlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Sarıgül (2015), bireylerin finansal tutum ve davranışlarının belirlenmesinde kullanılabilecek bir ölçek geliştirmeyi amaç edindiği çalışmasında, finansal okuryazarlığın harcama, tutum, algı ve ilgi olmak üzere 4 boyuttan meydana geldiğini bulgulamıştır. Biçer ve Altan (2016), yaptıkları çalışmalarında finansal okuryazarlığı bu dört boyut çerçevesinde incelemişlerdir. Çalışma sonucunda bu dört boyut için cinsiyete göre bir farklılık olmadığı görülürken, algı hususunda finans alanında eğitim alma durumuna, eğitim görülen bölüme ve sınıfa göre finansal okuryazarlık düzeyinin istatiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği gözlemlenmiştir.

Shaari vd. (2013), öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla ortaya koydukları çalışmada, finansal okuryazarlık ile öğrencilerin harcama alışkanlığı ve öğrenim yılları arasında istatistikî olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulgulamışlardır. Buna karşın öğrencilerin yaş ve cinsiyetleri ile finansal okuryazarlıkları arasında negatif bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur.

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin incelendiği bir diğer çalışmada ise Kılıç vd. (2015), Gaziantep Üniversitesinde eğitim gören öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyini ölçmek için bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlık genel başarı düzeyleri %48 olarak tespit edilmiş ve erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek okuryazarlık seviyesine sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Öğrencilerin finansal okuryazarlık algılarının finansal davranış ve tutumları üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlayan Coşkun (2016), Celal Bayar Üniversitesi ön lisans öğrencilerine bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin (%49,6) düşük bir orana sahip olduğunu göstermektedir. Benzer bir çalışmada Bayram (2015), öğrencilerin temel düzey finansal okuryazarlıklarını ve para yönetimi konusundaki davranışlarını incelemek üzere Anadolu Üniversitesi, İİBF ve Porsuk Meslek Yüksekokulu öğrencilerine bir anket çalışması uygulamıştır. Anket bulguları öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük çıktığını göstermektedir.

Yaptıkları çalışmada Tuna ve Ulu (2016), İşletme bölümü öğrencilerinin finansal bilgi düzeylerinin, öğrencilerin yaşı, cinsiyeti ve öğrenim gördükleri sınıfa göre farklılık arz edip etmediğini incelemeyi amaçlamışlardır. Elde edilen bulgular, cinsiyet, yaş ve öğrenim görülen sınıf değişkenleri ile finansal bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişkiye işaret etmektedir. Ancak, öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin, gelir durumu ve öğrenim türüne göre bir farklılık arz etmediği görülmüştür.

Sezici ve Çelikkol (2016), finansal okuryazarlığın girişimcilik eğilimi ve algılanan sosyal destek üzerindeki etkisini incelemeyi amaç edindikleri bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, katılımcıların finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek seyretmesinin nedeni, girişimcilik eğilimlerinin ve algılanan sosyal destek faktörünün pozitif doğrultuda hareket ediyor olmasından kaynaklanmasıdır.

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlıklarını tanımlama ve onları etkileyen faktörleri analiz etmeyi amaçladıkları çalışmalarında Nidar ve Bestari (2012), rastgele seçilen 400 öğrenciye anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın bulguları, finansal okuryazarlıkla eğitim düzeyi, fakülte, kişisel gelir, ailelerin geliri, anne babadan elde edilen gelir ve sigorta sahipliği değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ortaya koymuştur.

Elmas ve Yılmaz (2016), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık başarı düzeylerini inceledikleri çalışmalarında, öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin genel anlamda zayıf olduğu görülürken, cinsiyetin, kredi kartı kullanımının ve öğrenim türünün finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şamiloğlu vd. (2016), Erciyes Üniversitesi işletme bölümü ve diğer bölümlerin öğrencilerine, genel finansal okuryazarlık seviyesi ile kredi kartı, banka veya bankamatik kartı kullanım alışkanlıklarını tespit etmek amacıyla anket çalışması uygulamışlardır. Çalışma sonucunda işletme bölümü öğrencilerinin diğer bölümlerin öğrencilerine göre, erkek öğrencilerin ise kız öğrencilere göre daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu saptanmıştır.

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyini ve davranışlarını tespit etmek amacıyla Çam ve Barut (2015), Gümüşhane Üniversitesi önlisans öğrencilerine anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin temel finansal kavramlar hakkında çok az bilgiye sahip oldukları dolayısıyla finansal okuryazar olmadıkları tespit edilmiştir.

Kastamonu Üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek üzere Dilek vd (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, fakülteler, yüksekokullar ve meslek yüksekokulundan toplam 428 öğrenciye anket çalışması uygulanmıştır. Analiz sonuçları öğrencilerin finansal okuryazar olduklarını ve hatta bu konuda kendilerine güvendiklerini göstermiştir.

Tüfekçi vd. (2017), tarafından ortaya konulan çalışmada ise finansal okuryazarlık bilgi düzeyini tespit etmek amacıyla Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğrencilerine anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Toplamda 315 öğrencinin katıldığı anket çalışması sonuçlarına göre öğrenciler temel düzeyde finansal okuryazardır ve bayan öğrencilerin finansal bilgi düzeyi erkeklere göre daha fazla bulunmuştur. Finansal bilgiyi kullanma noktasında ise erkeklerin daha başarılı sonuçlar gösterdiği gözlemlenmiştir.

Parmaksız ve Oymak (2017), Meslek Yüksekokullarında görev yapan öğretim görevlilerinin finansal okuryazarlık seviyelerini tespit etmek, finansal kavramları anlama ve güncel finansal gelişmelerle ilgilenme durumlarını analiz etmek amacıyla bir anket çalışması yapmışlardır. Çalışma sonucunda, öğretim görevlilerinin büyük bir kısmının finansal olaylarla ilgilenme düzeyleri düşük bulunmuştur. Buna karşın finansal karar almada yeterli düzeyde araştırma yaptıkları ve hatta bu hususlarda danışman desteğine dahi başvurdukları gözlemlenmiştir.

Demir vd (2016) yaptıkları çalışmada, Osmaniye ilinde yaşayan bireylerin finansal okuryazarlık durumu ve finansal okuryazarlığın demografik faktörler ile ilişkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda finansal okuryazarlık düzeyine etki eden faktörler multinominal logit model ile analiz edilmiştir. Analizler neticesinde cinsiyetin, bireylerin vadeli hesabının var olmasının ve aile bütçesi planlamasının finansal okuryazarlığı etkilediği bulgusuna erişilmiştir. Öğrencilerin demografik özellikleri ile finansal okuryazarlıkları arasındaki ilişkinin analiz edildiği bir diğer çalışmada ise Ergün vd. (2014), öğrencilerin demografik özellikleri ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğunu gözlemlemişlerdir.

Sabri ve MacDonald (2010), yaptıkları çalışmada Malezya'daki üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlıkları ile tasarruf davranışları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Toplamda 11 üniversiteden tesadüfi olarak seçilen 2519 kadar öğrenciye anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Finansal okuryazarlık ile tasarruf davranışları arasında pozitif korelasyon ilişkisi saptanan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin tasarruf konusunda olumlu davranışlar gösterdikleri ve daha az finansal sorun yaşadıkları da yine bulgulanan sonuçlar arasında yer almaktadır.

Chen ve Volpe (2002) gerçekleştirdikleri araştırma ile, üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri ve cinsiyetleri arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamış ve finansal konulara yatkınlıkta erkek öğrencilerin kızlara göre daha eğilimli oldukları gözlemlemiştir. Dolayısıyla da erkeklerin bayan öğrencilere göre finansal okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ansong ve Gyensare (2012), Gana' da bir devlet üniversitesinde çalışan öğrencilerin demografik özellikleri ile finansal okuryazarlıkları arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, rastgele seçilen 250 öğrenciye anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda yaş, iş deneyimi ve annenin eğitimi ile finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki bulunurken, finansal okuryazarlık ile babanın eğitimi, çalışma düzeyi, medyaya giriş ve para ile ilgili eğitim faktörleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Finansal okuryazarlığa etki eden objektif ve sübjektif ölçütler arasındaki ilişkiyi inceleyen Babiarz ve Robb (2014), finansal anlamda daha bilgili ve yeteneği konusunda

kendine güvenen bireylerin beklenmedik durumlar karşısında ihtiyatlı oldukları için nakit bulundurma eğilimlerinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Falahati (2012), finansal davranışın finansal okuryazarlık ve finansal memnuniyet arasındaki ilişkiye aracılık etkisini ortaya koymak ve finansal memnuniyeti öngören faktörleri ölçmek için gerçekleştirdiği çalışmasında, finansal tatmin ve finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Agnew vd. (2013), finansal okuryazarlık ile emeklilik planlaması arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 1024 kişi üzerinde anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucu, finansal yetenek ile yaş kriteri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusunu göstermektedir.

Nano ve Polo (2016), tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise öğrencilerin finansal bilgi ve okuryazarlık düzeylerinde, işletme bölümünde okumalarının etkisinin olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Bu bağlamda Arnavutluk'ta üniversite okuyan ve büyük çoğunluğu işletme bölümü öğrencilerinin oluşturduğu 607 öğrenci üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma sonuçları, işletme bölümü öğrencilerinin, diğer bölüm öğrencilerine göre daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyine sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

İslami finansal okuryazarlık ile emeklilik planlaması arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Abdillahi (2015), Malezya Utara Üniversitesinde görev yapan 230 Müslüman personele anket uygulamıştır. Elde edilen sonuçlara göre İslami finansal okuryazarlık ile katılımcıların emeklilik planlaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca emeklilik planlamasının cinsiyet ve gelir düzeyi gibi demografik faktörlere de etki ettiği gözlemlenmiştir (Çömlekçi, 2017: 1427).

Siti vd (2014), çalışmalarında Malezya Utara Üniversitesi'nde eğitim gören 200 lisans öğrencisinin İslami finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmek ve İslami Finansal okuryazarlık düzeylerine etki eden psikolojik ve demografik faktörlerin tespitine ilişkin anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda en yüksek varyansa sahip değişken dindarlık olarak saptanmış, bunu, çaresizlik ve finansal tatmin değişkeleri takip etmiştir. Ayrıca erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyine sahip oldukları bulgulanmıştır.

Tamimi ve Kalli (2009), Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki yatırımcılar arasında gerçekleştirdikleri çalışmalarında, yatırımcıların genel olarak finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğu bulgusuna erişmişlerdir. Yine çalışmada yatırım kararlarını etkileyen en önemli faktörün dini nedenler olduğu ve finansal okuryazarlık ile yatırım kararları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu gözlemlenmiştir.

Sardiana (2016), yaptıkları çalışmada İslami finansal okuryazarlığın özgüven, İslami finansal ürün bilgisi ve finansal ürünlerin özelliklerini anlama kabiliyeti olmak üzere üç boyuttan oluştuğunu bulgulamışlardır. Ayrıca İslami finansal ürün bilgisinin, İslami finansal ürün tercihi üzerinde etkiye sahip olduğunu buna karşın özgüven boyutunun ve İslami finansal ürünlerin özelliklerini anlama kabiliyetinin finansal ürün tercihi üzerinde etkili olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Antara vd (2016) yaptıkları çalışmalarında, helal okuryazarlık için 23 soru ve İslami finansal okuryazarlık için de 17 sorudan meydana gelen bir ölçek önermişlerdir. Benzer bir araştırma da Hidajat ve Hamdani (2016) tarafından yürütülmüştür. İslami bakış açısı ile geliştirilmiş ve İslami finansal ürün ve hizmetler hakkındaki bilgi düzeyini tespit edebilen bir ölçek geliştirilmediğini belirten araştırmacılar, çalışmalarında İslami finansal okuryazarlığa dâhil edilmesi gereken 22 temel konuya işaret etmişlerdir.

Bankada çalışanların, İslami finansal okuryazarlık seviyesini etkileyen faktörlerin tespitine yönelik bir araştırma gerçekleştiren Abdullah ve Anderson (2015), İslami finansal okuryazarlığı etkileyen 9 tane faktör olduğunu saptamışlardır. Bunlar; İslami bankacılık ürünlerine bakış acısı, ailelerin İslami finans ürün ve hizmetlerine yönelik etkisi, menkul kıymet yatırımlarına belirleyen unsurlar, bankacılık ürünlerine bakış açısı, konvansiyonel bankacılık ürünlerine ilişkin görüş, kişisel finans yönetimine ilişkin tutum, kişisel finansal yönetimin etkisi, varlık yönetimi ve planlaması ile İslami finansal ürünlere ilişkin tutum değişkenleridir.

Çömlekçi (2017) yaptığı çalışmada, katılım bankaları müşterilerinin İslami finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmek ve demografik faktörlerin İslami finansal okuryazarlık seviyesi ile ilişkili olup olmadığını belirlemek amacıyla 401 hesap sahibine anket yolu ile ulaşım sağlamıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların finansal bilgi düzeyleri ve İslami finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve meslek grubu ile İslami finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.

Er ve Mutlu (2017) yaptıkları çalışmalarında, İslami finansal okuryazarlığın ölçülmesi ve sonuçların karşılaştırılmasına olanak tanıyan bir ölçek geliştirmeyi amaçlamışlardır. Bu bağlamda OECD'nin finansal okuryazarlık ölçeği ile Atkinson ve Messy (2012) tarafından geliştirilen ölçeklerden yola çıkılarak demografik faktörler, İslami finansal okuryazarlığı, İslami finansal tutum ve İslami finansal okuryazarlığa ilişkin davranış sorularından oluşan bir ölçek meydana getirmişlerdir.

Er vd., (2015) yaptıkları çalışma ile öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla İİBF ve İlahiyat Fakültesinden oluşan toplam 326 öğrenciye anket uygulamışlardır. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri genel anlamda düşük bulunmuştur. Bunun yanında erkek öğrencilerin, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin, katılım bankasında işlem yapmış öğrencilerin ve de İslam iktisadı ile ilgili ders alan ya da etkinlikte bulunan öğrencilerin İslami finans bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir.

3. İSLAMİ FİNANS KAVRAMI

İslam dini insanın hem inanç dünyasını hem de beşeri hayatını düzene koyan ilahi bir dindir. Yani insanın hem yaratanla olan ilişkisini hem de dünyevi işlerle ilgili muamelatlarını düzenleyen, tüm yaşantımızı çevreleyen bütüncül bir sistemdir. Bu sistemin ortaya koyduğu ve öğretilerle şekillendirdiği finans modeli, günümüz İslami finans anlayışının temelini teşkil etmektedir (Özel, 2013: 2). İslami finansta kullanılan araçlar, İslam hukuku çerçevesinde ele alınmakta ve İslam hukukunun kapsadığı tüm hükümlere şeriat adı verilmektedir. Şeriatın, İslam ulemaları tarafından fetvalar ve yorumlarla genişletilerek Müslümanların hayatına tatbik edilmesi gayesiye açıklanması da İslam hukuku olarak adlandırılmaktadır (Yanpar, 2014: 42). Bu bağlamda bir Müslümanın, bankacılık ve finans alanında yapacağı işlemlerde İslam dininin çizdiği sınırlar çerçevesinde hareket etmesi gerekmektedir (Özsoy, 2012: 69). Bu durum Şekil 3.1'de görüldüğü üzere bankacılık ve finansal işlemlerle ilgili faaliyetlerin İslam dininin içindeki konumu şeklinde tasnif edilmiştir.

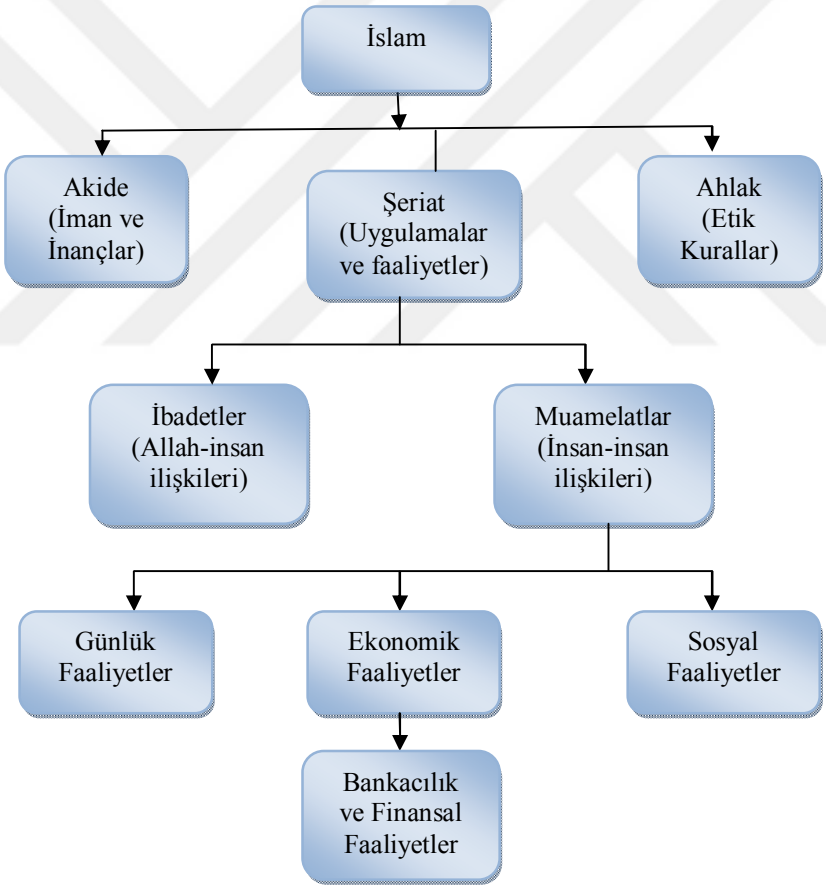

Şekil 3.1: Bankacılık ve Finansal Faaliyetlerin İslam Dini İçindeki Yeri (Hassan ve Lewıs, 2007: 403).

İslami Finans denildiğinde akla ilk, faizsiz bankacılık ve Müslümanların gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetler gelse de İslami finans bu kavramların çok daha ilerisinde, kapsam olarak çok daha geniş ve para yönetim ilmini yaşam tarzı olarak benimseyen bir olgu haline gelmektedir. Bu kavramla ilgili çok sayıda tanım yapılmış ve bu tariflerin hepsindeki ortak vurgu, finansal işlemlerin İslami kurallar nezdinde

yürütülmesi gerektiği olmuştur (Çürük, 2013:3). Dolayısıyla, İslami finans en kısa ve en bilinen tanımı ile "İslam'ın kurallarına göre işleyen finans" olarak ifade edilebilmektedir (Shanmugam ve Zahari, 2009:1). İslami finansın daha birçok tanımı mevcuttur. Bu bağlamda aşağıda bir kısım yazarların İslami finans ile ilgili tanımlarına yer verilmektedir.

İslami Finans genel olarak, finansal faaliyetlerle ve işlemlerle ilgili her türlü oluşumun, İslam dininin ilkelerine uygun olacak şekilde gerçekleşmesini mümkün kılan bir sistem olarak tanımlanabilmektedir (Tekbaş, 2013: 3). Yine bir diğer ifadeyle İslami finans, ekonomi hakkındaki dini prensiplerin pratiğe dönüştürüldüğü bir yöntem olarak adlandırılabilmektedir (Visser, 2009: 1). Dubai Uluslararası Finans Merkezi'nin tanımında ise İslami finans; "finansal hizmetler sektörünün İslam'ın ilkelerine uygun olarak yürütülmesi" şeklinde tabir edilmiştir (DIFC, 2007: 62). Buna yakın bir tanımda ise, finansal faaliyetlerle ilgili uygulamaların şeriata uygun olarak gerçekleştirilmesi İslami finans olarak ifade edilebilmektedir (Yanpar, 2014: 103). Tüm bu tanımlamalar ışığında kısaca İslami finans, "finansal işlemlerin İslami esas ve usullere göre inşa edilmesi" olarak tarif edebilir (Karahan ve Ersoy, 2016: 94).

İslamiyet'te faizin haram olarak kabul edilmesi ve Müslümanların bu yasaklara riayet etmeleri modern finans anlayışına alternatif olarak faizsiz finansmanı, diğer bir ifadeyle İslami finans kavramını gündeme getirmiştir ve İslami finansman yöntemlerinin tamamı, faizsiz işlem ve İslam dininin iş ahlakını koruması prensipleri üzerine inşa edilmiştir (Tekbaş, 2013: 3). Yani fon arz eden ve fon talep eden kesimin büyük bir bölümünün içinde bulunduğu finans sisteminin, finansal işlemlerle ile ilgili faaliyetlerde İslam'ın öngördüğü kurallar çerçevesinde hareket etmeyi istemesi, bir anlamda İslami finans sisteminin doğmasına sebebiyet vermiştir ve bu uygulamada faiz tamamen sistemden çıkartılarak yeni bir yapıya kavuşması sağlanmıştır (Yanpar, 2014: 38). Bu yapıda kullanılan piyasa araçlarında ve İslami finans yöntemlerinde faizli işlemlerin yasak olması, İslam'ın öngördüğü ahlaki değerlere ve İslam kültürü prensiplerine dayalı olmaktadır (Polat, 2015: 2).

İslami kaidelere uygun finansman modeli olarak adlandırdığımız İslami finans, bu kuralların dışına çıkmaz. Çünkü İslam dini faizi haram kılmıştır ve bu yasak Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir (Demir, 2012:6). Faiz, ticaret hukuku ve finansman hususunda daha çok genel hükümler içeren Kur'an-ı Kerim'de (Aktepe, 2011: 27-28);

- Allah'ın alışverişi helal, faizi ise haram kıldığından (Bakara Suresi, 275. ayet),
- Faizden vazgeçilmezse Allah ve Peygamberiyle harbe hazır olunması gerektiğinden (Bakara Suresi, 278-279. ayetler),
- Akitlere sadakat gösterilmesi gerektiğinden (Maide Suresi, 1. ayet),
- Vadeli borçların yazılmasından ve şahit tutulması gerektiğinden (Bakara Suresi, 282. ayet),
- Ticaretin Allah'ı anmaktan alıkoymamasından (Nur Suresi, 37. ayet),
- Cuma namazı vakitlerinde alışverişin kesilmesi gerektiğinden (Cum'a Suresi, 10. ayet),
- Ticaretin batıl yollardan değil de karşılıklı rıza ile olması gerektiğinden (Nisa Suresi, 29. ayet) bahsedilmektedir. Ayetler ticaretin meşruluğunu ortaya koymakta, faizli işlemleriyse şiddetle yasaklamaktadır. Faizin yasak oluşuyla ilgili ortaya konan üslup ve beyan edilen kelimeler Müslümanları bu konuda duyarlı olamaya zorlayıcı niteliktedir. Diğer ayetlerde ise ticaretin bütünüyle İslami bir hayat tarzı anlayış ve sorumluluğun ekseninde konumlandırıldığı görülmektedir.

Faiz yasağı, İslam iktisadının önemli bir gereği ve en temel unsurlarından birisidir. İslam dini faizi doğuran unsurları ortadan kaldırmak için birtakım önlemler almış ve üretimde emek gücünün esas alınarak, sermayenin üretime ve yatırıma dönüştürülmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Yani eldeki servetin risk ve zarara katlanmadan bir kazanca dönüştürülmesi gayesinin İslam'ın yerleştirmeye çalıştığı ahlaki anlayışla bağdaşmadığı görülmektedir (Doğan, 2011: 12). İslami Finansın tanımlarında faiz ve faiz yasağı ile ilgili olgular ön plana çıksa da, İslami finansın, modern finanstan tek farkı faiz değil aynı zamanda özündeki Müslümanlık ahlakıdır. Bu ahlak anlayışının İslami finansı, modern finansa bir seçenek kılarak insanları doğruya yöneltmede doğrudan başarılı olacağı düşünülmektedir (Yanpar, 2014: 101).

3.1. İslami Finansın Felsefi Temelleri

İslami insan tipi, İslami finansla ilgili faaliyetleri yürütecek olan ve bütün davranışlarında İslami finansın felsefi temelleri doğrultusunda hareket etmekle mükellef olduğunu bilen kişidir. Dolayısıyla davranışlarında ve yaptığı her işlemde Allah'a insanlığa ve kendisine karşı sorumlu olan insan modelidir (Çürük, 2013: 10). Ki o insan yalnızca kendi çıkarlarını düşünmez, bütün toplumun çıkarını ve huzurunu düşünür ve bu hassas dengeyi sağlamadan kendisini sorumlu tutar. Yani İslami insan modeli ahlaki değerlerine bağlıdır ve bu değerler onun ekonomik kararlarında etkin bir rol oynamaktadır (Eren, 2013: 372). Bu bağlamda İslami finansla ilgili ilke ve prensiplerin finansal alanlarda da uygulanabilir ve yaşanılabilir olduğunu göstermek adına İslami finansal sistemin felsefi temellerinin hatırlatılması ve göz önünde bulundurulması son derece önemlidir (Çelik, 2016: 168). Çünkü bu felsefi temeller, insanı düşünce ve eylem anlamında yüce bir mertebeye ulaştıran, manevi olarak gelişmesini sağlayan ve insana Allah'ın yeryüzündeki halifesi olma niteliğini yükleyen önermelerdir (Genç vd, 2016: 181). Bu felsefi temeller, İslam ahlakı ekonomisini ve buna karşılık gelen ideal ahlak kurallarını içeren ve insan yaşamının her yönünü ilgilendiren ekonomik ve sosyal politikaları tanımlamaktadır (Asutay, 2008: 7).

İslami finansın kavramsal temellerini şekillendiren felsefi kuramlar, Ahmad (1980), Chapra (1992, 2000), El-Ghazali (1994), Naqvi (1981), Siddiqi (1981), ve Sirageldin (2002) gibi öncü İslam iktisatçıları tarafından geliştirilmiş ve İslam ekonomisinin felsefi esasları sayılan bu önermeler, birçok araştırmacı tarafından da çeşitli çalışmalarda farklı bakış açıları ile incelenmiştir. Örneğin; Hurşid Ahmed (2011) çalışmasında, İslami finansın felsefi temellerini tevhit, rububiyet, hilafet ve tezkiye kavramları üzerine inşa etmiştir. Yine bu konuda çalışma yapan Asutay (2008), ise bu dört terime ek olarak adalet, ihsan, farz ve ihtiyar kavramlarını da araştırmasına dâhil etmiş ve bunların İslami finans felsefesinin temel önermelerini oluşturduğunu ifade etmiştir. Akın'ın (1986) "Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma" isimli kitabında bu felsefi temeller; tevhit, denge, serbest irade ve sorumluluk olarak yer bulurken, en kapsamlı araştırmayı ISRA (International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance, 2011), yapmıştır. ISRA, İslami finansal sistemin temel önermelerini; tevhit, rububiyet, hilafet, tezkiye, adalet, ihsan, farz, ihtiyar, risalet, ahiret, kefalet ve felah olarak temellendirmiştir. Diğer taraftan İslam'ın ve İslam hukukunun temel kaynağı olan Kur'an'ın hangi mesele olursa olsun takip ettiği maksatlar, tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ve ibadet olarak tasnif edilebilir (Nursi, 2014: 98). İslami finansın felsefi temellerinin bu eksende ele alınması tabidir. Bu bağlamda, yukarıdan beri zikredilen çalışmalardan hareketle İslami finansal sistemin felsefi temellerini oluşturan önermeler; tevhid, rububiyet, hilafet, tezkiye, ihsan, adalet, felah, ahiret, farz, kefalet ve risalet

olarak temellendirmek mümkün olmaktadır ve bu önermeler ana hatları ile aşağıda gösterilmektedir.

1. **Tevhid inancı;** Tevhidin kelime anlamı, birlemedir ve Allah'ın varlığına ve birliğine, O'ndan başka ilah olmadığına, eşi ve benzeri bulunmadığına inanmak demektir. Her yerde ve her şeyde Allah'tan başkasının tesir ve hâkimiyeti olmadığını anlamak, bilmek ve bilerek yaşamaktır (Uyanık ve Akyol, 2014: 94). Tevhid, kâinat ve beşeriyetin Allah Teâlâ tarafından yaratıldığı ve kontrol edildiği, insanların yeryüzünde O'nun emirlerine boyun eğerek kendisine tanımlanan görev ve gayeleri yerine getirmekle yükümlü olduğu anlayışına dayanmaktadır (Yanpar, 2014: 57). Bu kavram klasik ve en sade haliyle "Allah'tan başka ilah yoktur" ayetine kayıtsız şartsız teslim olmak ve iman etmek demektir ve tevhid terimi, içinde en zengin ve en büyük manalar barındıran bir kavramdır (Faruki, 2017: 26). Dolayısıyla tevhid inancı, İslami düşünce ve davranışların altında yatan ve tüm bunlara etki ettiği düşünülen bir olgudur. Ayrıca, İslami öğretilerin de özüdür. Tevhid inancı yatay ve dikey boyutlara ayrılır. Dikey boyuta göre birey Allah'a inanır ve ona güvenir. Yatay boyut ise bireyin diğer yaratılanlarla olan iletişim ve etkileşimini ifade etmektedir (Genç vd, 2016: 181). Tevhid inancı, mutluluğun ve iki dünyada da saadetin temeli sayılmıştır. Bu durum "İman tevhidi, tevhid teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül ise saadet-i dareyni iktiza eder (Nursi, 2015: 349), şeklinde ifade edilmektedir. Yani Allah'a iman eden O'na teslim olmuştur, teslimiyet Allah'a güvenmeyi ona tevekkül olmayı getirir. Tevekkül ise dünya ve ahiret saadetini doğuran bir olgu olmaktadır.
2. **Rububiyet;** Bu kavramı Cenab-ı Hakk'ın her şeyi var oluş silsilesine uygun bir nizamda yarattığını ve varlığını idame ettirirken yine O'na muhtaç olunması ile tüm bunun mümkün olacağını ifade eden bir olgudur (Çelik, 2016: 172). Rububiyet, Allah'ın, her şeyi bu ismi ile terbiye ettiğini, her şeyin varlığının O'ndan alındığını, ihtiyaç duyulan hususlarda O'na müracaat edildiği anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle Allah, her varlığı, ayan-ı sabitesine uygun bir veya birden fazla ismi ile terbiye etmekte, yetiştirmekte ve geliştirmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, Rububiyet maddesi). Yani büyürken ve gelişirken Rab olan Allah'ın rububiyet prensibi ile var olabileceğimizi anlamamız, Allah'ın emirlerine göre hareket edersek muvaffakiyetin bununla birlikte gerçekleşeceği düşünmemiz gerekmektedir (Çelik, 2016: 172). Rububiyet, sözlük manası olarak, Cenab-ı Hakkın bütün zaman ve mekânlarda her türlü varlığa muhtaç olduğu şeyleri vermesi, tedbir, terbiye, malikiyet ve besleyicilik keyfiyeti olarak da tanım bulmaktadır (TDV, İslam Ansiklopedisi, Rububiyet Maddesi). Allah'ın rububiyetine olan inanç, ubudiyet (kulluk) tavrını doğurur. Bir başka deyişle, Rab olarak Allah'ı kabul eden kişi, tüm iş ve eylemlerinde, bu arada ticaret ve finans alanında da O'nun terbiyesine, hükümranlığına, salaha götüren emir ve yasaklarına uygun hareket etmelidir. Böylelikle, birbirini tamamlayan çarklar gibi bütün bir kâinatı ihata eden rububiyete uygun davranmış, kâinattaki ahengi tamamlayan bir tavır takınmış olur.
3. **Hilafet**; Hilafet kelimesinin anlamı, "birinin yerine geçmek, birinden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gitmek ya da gelmek, yerini doldurmak ve temsil etmek" demektir. Buradan yorumla insan, yeryüzünde dinin hükümlerini uygulayan, dünya işlerini idame ettiren yani Zülcelal'in küre-i Arz'daki hâkimiyetini temsil eden bir halife konumunda olmaktadır (TDV İslam

Ansiklopedisi, Hilafet maddesi). Allah insanoğlunu yeryüzünde kendi halifesi olmak üzere yaratmıştır. Böylece onun yani insanın rolü, görevi istikhlaf yani Allah'ın iradesini yeryüzünde gerçekleştirmek, iyiliği teşvik, kötülüğü yasaklamak, adaleti tesis etmek ve iyiliği, ihsanı yaygınlaştırarak hem bireysel hem de kolektif olarak yaşam kalitesi yüksek bir hayata ulaşmak olarak tanımlanabilir (Ahmad 2003: 193, Aktaran, Maruf Vakfı, İslam Ekonomisine Politik Bir Yaklaşım, 2014: 150). Kısaca İslami finansın hilafet felsefesine göre, insanoğlu, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir ve yine bu önerme insanın yüce yaratana karşı sorumluluklarını ifade eden bir kavramdır (Genç vd, 2016: 182).

4. **Tezkiye;** ruhu manevi kirlerden arındırmak olarak tanımlanmakta ve sözlükte "temizlenmek, arınmak, temize çıkarmak" terimlerine karşılık gelmektedir. (TDV İslam Ansiklopedisi, Tezkiye maddesi). Tezkiye insanın bir nevi iç muhasebe yapmasıdır ve nefsi ile olan mücadelede insana uyanıklık hali kazandıran bir olgudur. İnsandaki bu iç muhasebe ve nefis ile mücadele, finansal işlemlerinde de doğruyu esas alarak yaşamasını mümkün kılar ve insanı mükemmele taşımada yardımcı olur (Çelik, 2016: 173). Dolayısıyla bu kavram, nefsi ona bulaşan kirden temizleyerek nefs-i emmâre mertebesinden nefs-i mutmainne mertebesine ulaştırmak yani nefsi terbiye etmek anlamına gelmektedir. Kur'an'da Şems suresinin 7-9 ayetlerinde "Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsini arındıran elbette kurtuluşa ermiştir" buyrulmuştur.
5. **İhsan**; tezkiye ve rububiyet tarafından şekillendirilen bir önermedir ve İslami insanın gelişiminin zirvesini temsil etmektedir. Yine İhsan, İslam ile imanın birbiriyle bağıntılı uygulamalarının uyumunu ortaya koyan bir önerme olmaktadır (Genç vd., 2016: 188). Bir şeyi veya bir kimseyi etraflıca korumak manasına gelen bu kavram maddi korunmadan ziyade ahlâkî yapılanmayı ölçü sayarak iffet ve namusun muhafaza edilmesini ve bunu gerçekleştirebilecek kabiliyette olunmasını ifade eden bir kavramdır (TDV İslam Ansiklopedisi, İhsan maddesi). Aynı zamanda kelime anlamı iyilik, lütuf, bağışlamak, cömertlik yapmak olan İhsan, güzel bilip güzel eylemek manasına gelmektedir. Kötülüğe iyilikle karşılık vermek ve iyilikte bulunarak bunu alışkanlık haline (erdem) getirmektir (Uyanık ve Akyol, 2014: 94). Ayrıca İhsan, Allah Teâlâ'yı görüyormuş gibi O'na ibadet etmektir. "Şayet sen O'nu görmüyorsan bile şüphesiz O seni görmektedir" hadisine göre bu önerme insanın, kendisini daima gören birinin olduğunu bilmesi ve her şeyi ile en nihayetinde sorgulanacağı düşüncesine göre hareket etmesini sağlar ve insana finansal faaliyetlerini bu doğrultuda sürdürmesi gerektiğini düşündürtür (Çelik, 2016: 174).
6. **Adalet**; önermesi "davranış ve hükümde doğru yolda olmak, haklıya hakkını vermek, haksızlıktan sakınmak ve eşit olmak" anlamlarına gelmektedir ve ayrıca "bireysel ve sosyal yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyetli davranmak ve eşitlik prensibine uygun yaşamaya gayretli olmak" olarak tanımlanabilmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, Adalet maddesi). Adalet, Kur'ani anlayışta her şeyin ekseni sayılır ve teşrinin felsefesi, yaratılışın hikmeti, toplumun binasıdır ve hukukun muhafazası ve ahlaki ilkelerin derinliği ona dayanmaktadır (Ersöz, 2016: 16). Bu felsefi temel, Allah'ın vermiş olduğu zenginlik sebebi kaynakları adil şekilde pay etmenin bir yolunu bulmak, bunu gelecek nesilleri de hesaba katarak gerçekleştirmeye çalışmak ve de israfın önlenmesini sağlamak olarak da tanımlanabilmektedir (Yardımcıoğlu ve Ülev, 2014: 125). Zira bu bahis Kur'an-ı

Kerim'de Maide suresi 8. ayette ve Nisa suresi 58. ayetlerde şöyle geçmektedir. "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adalete şahitlik eden kimselerden olun. Bir topluluğa kininiz sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adil olun; bu takvaya daha uygundur" ve "İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmedin" buyurularak adaletli ve hakkaniyetli olunması gerektiği emredilmiştir.

7. **Felah;** Kelime kökü itibariyle çiftçinin toprağı sürmesi anlamına gelen bu terim, ilahi yükümlülüğü yerine getirmekle ortaya çıkan huzuru ifade etmektedir (Faruki, 2017: 24). "Nimet, refah ve saadet içinde bulunma, arzu edilen şeyleri elde etme, istenmeyen şeylerden kurtulma," gibi anlamlara da gelen bu mefhum, bireyin dini ve ahlaki mesuliyetlerini yerine getirmesi neticesinde dünyada ulaşacağı muvaffakiyet ve saadetle, öteki dünyada ulaşacağı ebedi selamet ve huzur ümidi olarak tanım bulabilmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, Felah maddesi). Örneğin, ezanda geçen "hayye ale'l-felâh" yani haydi kurtuluşa ifadesindeki felah, kurtuluşa yönelmek anlamına gelmektedir. Yine Bakara suresi ve Lokman surelerinin 5. ayetinde felaha erenlerden bahsedilmekte ve "İşte Rablerinden gelen doğru yol üzerinde olanlar onlardır ve kurtuluşa erecek olanlar da yalnız onlardır" buyrulmuştur.
8. **Ahiret**; bu dünya hayatından sonra başlayıp ebediyete kadar sürecek olan ikinci hayatı ifade etmekte ve "evvelin mukabili olan son" anlamına gelmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, Ahiret maddesi). Kelime olarak "son" anlamına gelen Ahiret, kavram olarak insanın yaşadığı şu dünya hayatının sonrasındaki var oluşu ifade eder. Yani İslami inanışta hayat, insanın ömrünü gösteren kısa bir dönemi değil ebedi bir hayatı tabir eder ve bu hayat insanın ölümüyle başlayan süreçtir. Ahiret inancı, Allah inancı ile birlikte değerlendirilmekte ve insanı yok olma düşüncesinden kurtaran bir inanış olmaktadır. Ayrıca, Ahireti inkâr etmek, sapıklık ve küfür olarak addedilmiştir (Pınar, 2016: 198). Kur'an- Kerim'de Ahiret inancı ile ilgili olarak Enbiya suresi, 35. ayette "Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak şer ile de hayır ile da deneyerek imtihan ediyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz" buyrulmuştur.
9. **Farz**; yani sorumluluk olan bu kavram bir yargıyı belirleyip onu kesinleştirmek anlamına gelmekte ve dinin yükümlülük sınırlarına dâhil her bir müslümandan yapılması istenen mutlak ve uyulması zorunlu durumları ifade eden bir emir anlamındadır (TDV İslam Ansiklopedisi, Farz maddesi). Rabbinin bahşettiği bu evren içerisinde insan özgürdür. Fakat bu özgürlüğün karşısına doğanın dengesinin prensiplerini sağlamak için sorumluluk olgusu çıkmakta ve tercih etme gücüne de sahip olan insan, bu gücün sonuçlarına katlanmak durumda olmaktadır. İşte insanın sosyal davranışlarının ahlaki kısıtlamalarla doğal özgürlüğünün sınırlandırılması sorumluluk ilkesinin etkisi olmaktadır (Maruf Vakfı İslam ekonomisinin Ahlaki Temelleri, 2014: 116-117).
10. **Kefalet;** sözlükte "bir şeyi başka bir şeye eklemek, katmak, birleştirmek**,** kefil olmak, garanti etmek" gibi anlamlara gelmektedir. Tanım olarak ise, meşruiyet amacı olan bir hakkın güvence altına alınmasının sağlanmasıdır (TDV İslam Ansiklopedisi, Kefalet maddesi).
11. **Risalet;** Allah'ın irade bildirimini tayin ettiği bir elçiye aktarması anlamındadır (TDV İslam Ansiklopedisi, Risalet maddesi). Yukarıda bahsedilen bütün önermelerin kesinlik kazanması bu felsefi temele bağlıdır. Çünkü onların önerme olarak kabul görmesi risalet vazifesi ile görevli olan bir aracının tebliği ile olanaklıdır. Mülk suresinin 14. ayetinde de buyrulduğu üzere "Hiç Yaratan

bilmez olur mu? O bütün inceliklerin farkındadır ve her şeyden haberdardır" yani O her şeyi mutlaka bilir. O'nun bildiğini insanlara tebliğ edecek aracı işte risalet vazifesi ile görevli olan peygamberlerdir (Çelik, 2016: 175). Nitekim Kur'an da Allah'a ve Resulüne itaat edilmesi, Allah ve Resulün verdiğinin alınması yasakladığından da kaçınılması yine şu ayetlerle beyan edilmiştir. Al-i İmran suresi, 32. ayette "De ki: "Allah'a ve elçisine itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah, kafirleri sevmez", Nisa suresi, 59. ayet: "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin" ve yine Haşr suresi, 7. ayet: "Peygamber size ne vermişse, onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan da sakının" ayetleri ile Allah ve Resulüne olan itaatin ehemmiyeti bildirilmiştir.

3.2. İslami Finansın Hukuki Çerçevesi

İslami finans, İslam'ın ekonomik alanında yer bulduğu gibi, hukuki çerçevesini oluşturmada da İslam'ın kendisinden yararlanmaktadır. İlahî buyruğa dayalı bir hukuk düzenini tanımlayan bu alan "İslam hukuku" olarak adlandırılmakta ve bu düzeni Kitap ve Sünnet'in temsil ettiği düşünülmektedir (Apaydın, 2013: 14).

İslam hukukunun, Kitab, Sünnet, İcma ve Kıyas olmak üzere dört temel kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynakların sıralamasında, mertebe olarak ilk önce Kuranı-ı Kerim, sonra sırasıyla Sünnet, İcma ve Kıyas gelmekte ve bu dört temel kaynağın yanı sıra bunlara dayandığı veya bunlardan çıktığı için tali olarak kabul edilen başka kaynaklarında bulunduğu bilinmektedir (Yanpar, 2014: 44). Kur'an-ı Kerim'de İslam hukukunun üzerine kurulu temel ilke ve prensipleri net bir şekilde yer almakta ve bu ilkeler şöyle sıralanmaktadır (Delorenzo, 2012: 928, Aktaran, Şağbanşua, 2016: 31):

- İşlerde dürüst ve adaletli olmak,
- Anlaşmalara sadık davranmak,
- Yükümlülüklerini aksatmamak,
- Karşılıklı rızayı dikkate almak,
- Karşılıklı iş birliğini amaçlamak ve
- Tehlikeli durumlardan kendini uzak tutmaktır.

Bir mesele hakkında İslam hukukunun hükmünü bulmak isteyen din alimi hukukçu öncelikle İslam hukukunun kaynaklarının başında gelen Kur'an-ı Kerim'e müracaat etmek zorundadır. Sünnet zaten Kur'an-ı Kerim'in açıklaması demektir yani ondan bağımsız bir kaynak olarak düşünülemez. İcma ve kıyas delilleri de kitap ve sünnete dayanmaktadır (Ekinci, 2006: 67). Kur'an-ı Kerim, Allah Teala tarafından vahiyler yoluyla Hz. Muhammed'e gönderilen kutsal kitaptır. Hz. Muhammed'in sözleri ve davranışları ile ilgili her türlü malumat hadis, hayatı boyunca yapmış olduğu eylemler sünnettir. İcma, İslam alimlerinin bir konu üzerinde fikir birliği etmesiyken (Worthington ve Gait, 2007: 3); Kıyas, Kur'an ve sünnette hükmü olmayan bir olayı, hükmü olan başka bir olayla mukayese ederek hüküm vermek olarak tanımlanır. İçtihat da yine Kuran'da ve sünnette açıkça sözü edilmeyen dini bir konuda hüküm vermek anlamındadır (Tabakoğlu, 2016: 55-60).

3.2.1. Kur'an-ı Kerim

Yüce Allah'ın kelamı olan Kur'ân-ı Kerîm İslam hukukunun en temel kaynağıdır. Bu kaynak, sistematik bir hukuk veya kanun kitabı değildir. Kur'an-ı Kerim, insanlığın evvelinden ve varacağı sondan onu haberdar eden bir kitaptır. Ayrıca

insanın bu dünyada ve ahiret hayatında mutlu olması için kılavuz niteliğinde bir eserdir, hidayet rehberidir (Apaydın, 2013: 74). İslami terim olarak kitaptan kastedilen Kur'an-ı Kerim olmaktadır ve Kur'an, Kâinatın ve insanın yaratıcısı olan Allah tarafından Hz Muhammed'e vahyedilmiştir. O'na şeriatla ilgili tüm delillerin aslı olduğu için asılların asılı denilmiştir. İslami hükümlerin kaynağıdır ve de diğer kaynaklar Kur'an'ın yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır (Tabakoğlu, 2016: 54).

Kur'an-ı Kerim'in sahip olduğu özellikler ve nitelikler, Enam suresi 155. ayette şöyle beyan edilmiştir: "İşte bu Kur'an bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. O'na tabi olun ve günahtan korkun ki size merhamet edilsin" ayeti ile Kur'an-ı Kerime tabi olunması ve emirlerine uyulması gerektiği bildirilmiştir.

İslam hukukunun birincil kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de, insan hayatının ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerini ele alan genel ilkeler ile birlikte kişisel davranışlarla ilgili hükümlere de yer verilmektedir (Shanmugam ve Zahari, 2009: 14). Tüm bunların yanı sıra Kuran-ı Kerim'de ücret, alışveriş, ribâ, para ve ticaret gibi mevzularda İslami finansın konusunu oluşturan birçok hüküm yer almaktadır. Bu sayede, üretim, tüketim, mübadele ilişkileri gibi finansal yapının ekonomik temelini meydana getiren genel prensipler belirlenmiş ve uygulanabilir ekonomik yapının oluşumu, devrin kendi düzenine teslim edilmiştir (Çürük, 2013: 11).

3.2.2. Sünnet

Terim olarak sünnet, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yapılmasını emir buyurduğu ve övdüğü, ayrıca kendisinin de yaptığı ve de yapılırken görüp de engel olmadığı işler olarak tanımlanmaktadır. Bu terim sözlükte yol, kanun ve âdet gibi kavramlara karşılık gelmektedir (Ekinci, 2006: 82). Herhangi bir konuda başvurulacak ilk kaynak şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim'dir. Ancak Kur'an-ı Kerim'de açık bir hüküm yoksa o vakit ikinci temel kaynak olarak sünnete müracaat edilir. Eğer her iki delilde de o konuyla ilgili bir hüküm yok ise bu durumda diğer hukuki kaynaklar referans alınır (Çürük, 2013: 12).

Sünnet'in, İslam hukukunun ikinci temel kaynağı olması, onun daha az önemli olduğu anlamına gelmemektedir. Yani Kur'an ile Sünnet arasında hüküm çıkarma konusunda özde bir farklılık bulunmamaktadır. Ayrıca Kur'an ve sünnet metinlerinin ifadesi noktasında usulcüler "nass" terimini kullanmışlardır (Apaydın, 2013: 76). Nass kavramı, Kitap ve sünnet'in kesin hüküm ifade eden ibarelerine verilen addır ve Sünnet, Hz Muhammed'in (s.a) sözleri, eylemleri ve takrirleridir. Daha geniş anlamla ifade edecek olursak sünnet, "Hz Peygamber'in Kur'an-ı anlama, yorumlama ve uygulama yolu" olarak tabir edilebilmektedir (Tabakoğlu, 2016: 55).

Sünnet ifadesi Kur'an-ı Kerimde birçok ayette geçmektedir ve Fatır suresi 43. ayette şöyle buyrulmaktadır: "Yoksa onlar öncekilere uygulanan yasalardan başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın yasalarında asla bir değişme bulamazsın. Allah'ın yasalarında asla bir sapma da bulamazsın" ve Ahzab suresi 62. ayette ise "Allah'ın daha önce gelip geçenler hakkında koyduğu kanun budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın" buyrulmuştur. Bu ayetler ile tek geçerli sünnetin Allah'ın sünneti olduğu ve Allah'ın sünnetinde değişiklik olmayacağı ifade edilmiştir. Yine Haşr suresi 7. ayette "Peygamber size ne verirse onu alın, neyi yasaklarsa ondan da sakının" ve Necm suresi 3-4 ayetlerde "Resulullah, nefsinin arzu ve istekleri doğrultusunda konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyedilenlerden başka bir şey değildir" ayetleri ile Hz. Peygamber'in bütün emir ve nehiylerine uymanın farz olduğu nakledilmektedir.

Kısaca kitap ve sünnet denildiğinde, kitap Kur'an-ı Kerim'i, sünnet de hadisleri ifade etmektedir. Farz ve sünnet birlikte anıldığında ise, farz Allah'ın, sünnet de

Peygamberin emirleri demektir. Sünnet kelimesi tek başına kullanıldığında ise İslam dininin bütün hükümleri manasına gelmektedir yorumunu yapabiliriz.

3.2.3. İcma

İcmâ, İslam hukukunun üçüncü kaynağıdır. Bu kavram sözlükte "birleştirmek, derleyip toplamak, bir işi sağlam yapmak, azmetmek, bir konuda fikir birliği içinde olmak" manalarına gelmektedir. Tanım olarak ise, din ile ilgili mevzularda İslam âlimlerinin ittifak etmeleri ve tüm Müslümanların ortaklaşa kabul ettikleri dini hükümleri ifade etmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, İcma maddesi). İslam âlimlerinin bir meselenin ortaya çıktığı asırda şer'î bir hüküm üzerine ittifak etmeleri olan İcma, diğer tabiriyle, bir hadisenin dini hükmünü ortaya koymak konusunda fıkıh bilginlerinin görüşlerinin bir noktada birleşmesi olmaktadır (Duman ve Hakkı, 2008: 153).

İcma, hem hadisler de hem de ayetlerde geçen ve Muhammed ümmetinin yanılmazlığı fikri üzerine inşa edilen ve yine onların farklılığına ve üstünlüğüne işaret eden anlatımların toplamına denilir. Usulcüler, bu ayetlerin tek başına ele alındığında icma ile ilgili şer'i bir delil oluşturmadığını belirtmişlerdir. Fakat bunların tamamından elde edilecek manaların ümmetin onurlandırılmasını, onların yolundan gidilmesinin gerekliliğini ve onlara muhalefet olmanın yasak olması gibi anlamlara karşılık geldiğini ifade etmişlerdir (Apaydın, 2013: 78). Kısaca icma, Kur'an'ın doğru ve güvenilir yorumunu, Peygamber sünnetinin sahih rivayetini, kıyasın meşru olarak kullanılmasını ifade eder ve icma ile tasdik edilen her şey doğru kabul edilir (İmamuddin, 2003: 240).

3.2.4. Kıyas

İslam hukukunun bir diğer delili de kıyastır. Kıyas, Kur'an-ı Kerim'de ve Sünnette doğrudan yer almayan ve hakkında fikir birliği edilmemiş yani icmâya varılmış bir hüküm bulunmayan durumlarda devreye giren bir olgudur (Çürük, 2013: 13). Diğer bir deyişle bir hadisenin dini hükmünü ortaya koymak konusunda bir fıkıh bilgininin şahsi görüşüdür diyebiliriz (Duman ve Hakkı, 2008: 163).

Lügatta "mukayese etmek, benzetmek, bir şeyi başka bir şeyle ölçmek" anlamlarına gelen kıyas sözcüğü, terim olarak çeşitli tanımlamalar geçirmiştir (Duman ve Hakkı, 2008: 153). İslam hukukuna göre kıyas, hakkında nass bulunmayan bir konuda aralarındaki illet benzerliğinden ötürü, hakkında nass bulunan bir konunun hükmünü geçerli hale getirmektir. Burada illetle kastedilen, hükmün üzerine bina edilen müşterek sebep olmaktadır (Tabakoğlu, 2016: 55). Dolayısıyla benzer şekilde bir kez daha tanımlayacak olursak, İllet birliği sebebiyle asıldaki (üzerine kıyas yapılan âyet veya hadis) hükmün benzeri olan bir hükmü fer'de kanıtlamak anlamında da tabir edilebilmektedir (Apaydın, 2013: 88).

3.2.5. İçtihat

"Bir konuda elinden gelen çabayı sarf etmek ve bir şeye ulaşmak için olanca gücü harcamak" anlamlarına gelen ve cehd kökünden türeyen içtihad, sözlükte "çaba göstermek, bütün gücünü sarf etmek, ısrarlı olmak, zahmet çekmek" terimleriyle yer bulur. Kuran'da bazı ayetlerde içtihad kelimesi yerine "cehd" ve "cuhd" anlamlarına gelen sözcükler de kullanılabilmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, İçtihat maddesi).

Kelime olarak çalışmak, zor bir şeyi başarmak, tüm gücünü sarf etmek olan içtihad, Fıkıh usulünde ise terim olarak, hususi ve muayyen yani belirli delillerden şer'i hüküm çıkarmak için tüm gücünü kullanmak demektir. İçtihad, Kur'an ve hadisler'in

hüküm getiremediği veyahut yoruma açık bıraktığı hususlarda yapılabilmektedir. Yani Kur'an-ı Kerim'den hüküm çıkarma yeteneği ve kabiliyeti içtihad olmaktadır (Tabakoğlu, 2016: 59).

Yine gücü yettiği kadar ve zahmet çekerek çalışmak anlamlarında kullanılan İçtihad, İslâm hukukunun ayet ve hadislerinden yani aslî kaynaklarından, sözlük ve dini terim olarak manaları açıkça anlaşılmayanlar, açıkça belirtilenlere benzetilerek ortaya yeni hükümler çıkarma yeteneğine sahip olmak anlamına gelmektedir (Ekinci 2006: 170).

3.3. İslami Finans Sisteminde Kullanılan Yöntemler

İslami Finans temelde, bir finansal faaliyetten ziyade bir ticaret faaliyetidir ve bu faizsiz finansman teknikleri genel olarak iki sınıfa ayrılabilir. Bunlar ortaklık yoluyla doğrudan finansman sağlama yöntemleri (müşareke ve müdarebe) ile kiralama (icare) veya satış sözleşmeleri (murabaha, selem) vasıtasıyla dolaylı finansman sağlama yöntemleridir. Bu yöntemlerin temeli İslami ahlakı anlayışına ve faizsizlik ilkesine dayanmaktadır (Ahmad, 2011: 1).

Yani, İslami finansla ilgili faaliyetlerde temel olarak kar ve zarar ortaklığı, marjlı satış ve kiralama yöntemleri esas alınmaktadır. Mudaraba ve müşaraka yöntemleri Kar-zarar ortaklığı ilkesinin uygulanmasında, murabaha alım-satım ile ilgili faaliyetlerde ve icara da kiralama yöntemine dayalı kazanç ile ilgili işlemlerde kullanılan teknikler olmaktadır (Türker, 2010: 6). Bunlar dışında İslami finansla ilgili işlemlerde kullanılan diğer bazı yöntemlerde mevcuttur. Bunlar; Sukuk, istisna, Karz-ı hasen ve tekafüldür. Bu bağlamda aşağıda bu bahsettiğimiz temel finansman yöntemlerinin açıklamalarına yer verilmektedir.

3.3.1. Mudaraba (Emek-Sermaye Ortaklığı)

Mudaraba, hisse senedi çıkararak finansman sağlanan ve yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem tasarruf sahiplerine belirli projelere yatırım yapma fırsatı sağlar. Mudaraba'da taraflardan biri proje için gereken sermayeyi sağlarken diğer taraf projenin yönetiminde sorumlu olur ve sermayeyi koyanın proje yönetimindeki görevleri sınırlı olur (Altaş, 2008: 19).

Taraflardan birinin sermayedar olarak parayı, diğer tarafın ise girişimci (mudarib) sıfatıyla emek, bilgi ve deneyimini kattığı bir ortaklık modeli olan mudarabada meydana getirilecek proje ile ilgili masrafları parayı sağlayan taraf göğüslerken, yönetme işi ise emeğini ortaya koyan girişimci tarafından yapılmaktadır (Yanpar, 2014: 88). Bu yöntemin geçmişi çok eskilere yani İslam öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. Geçmiş dönemlerde yaşayan toplumlar arasında elinde büyük sermayesi bulunmasına rağmen, ticari bilgi ve tecrübeden yoksun kişilerin ve ticari yeterliliğe sahip ama bu kez de yeterli sermayesi olmayan bireylerle bir araya gelerek oluşturdukları teşkilat sistemine mudaraba denilmektedir (Eskici, 2007: 59). Aynı zamanda özel sektörün fon ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan mudaraba, İslami ilkelere göre hareket eden güçlü bir mekanizmadır. Sermaye ve emek sahibini aynı yapı altında birleştiren bu sistem aynı zamanda kullanılabilirliği yüksek bir yöntemdir (Güler, 2014: 53).

Kısaca, bu ortaklık yöntemi tamamen güvene dayalıdır ve projeden elde edilen karın, önceden anlaşılan oran üzerinden taraflarca paylaşılmasını, zarar edildiğinde ise yine bunun bütünüyle sermaye sahibince üstlenilmesini öngören bir usuldür (Yanpar,

2014: 88). Çünkü, bu ilke Mudaraba'da, İslam hukukuna uygunluk açısından dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan birisidir. Ortaklıkta esas olan, ortaya çıkan kar veya zararın pay sahipleri tarafından payları oranında bölüşülmesidir ve aksine bir durum İslam hukukuna göre işi ortaklık formatından uzaklaştıran bir unsur olmaktadır. (Demir, 2012: 13).

3.3.2. Müşaraka (Kar-zarar ortaklığı)

Muşaraka iştirak etmek demektir ve bir işletmenin sermayesine katılma yani işletmede pay sahibi olma anlamlarında kullanılmaktadır (Bulut ve Er, 2012: 150). Bu yöntem mudarabadan farklı olarak iki ya da daha fazla tarafın sermayelerini ortak koyarak yaptıkları yatırımdan sağlayacakları kar ya da zarara ortak olmalarını öngören bir finansman metodu olmasıdır (Doğan, 2011: 19). Dolayısıyla sermayede ve de yönetimde ortak olmayı öngören bu faaliyet türü, tarafların ortaklaşa finansman sağladıkları girişim olarak ifade edilmektedir (Özsoy, 2012: 178).

Ekonomik bir faaliyeti yürütmede kurulan muşaraka, sermayedarın ve de girişimcinin aynı anda etkin olduğu bir ortaklık yöntemidir. Keza bu yöntem kar ve zararın birlikte paylaşımını esas alır, bu da finansman sıkıntısı aşısından düşünüldüğünde taraflar adına olumlu bir olgudur (Güler, 2014: 53). Müşaraka ve Mudaraba arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar (Şekerci, 1981: 299):

- Müşaraka'da tüm ortaklar yatırım yaparken, Mudaraba'da yatırım sermayedar tarafından ifa edilmektedir.
- Müşaraka'da tüm ortaklar yönetimde söz sahibiyken, mudaraba'da yalnızca mudarib bu konuda yetkilidir
- Müşaraka'da zarar taraflarca eşit paylaşılır. Mudaraba'da ise sermaye sahibine aittir.
- Müşaraka'da tüm ortaklar sınırsız sorumludur.
- Müşaraka'da tüm varlıkların mülkiyeti ortak iken, Mudaraba'da sermayedarın sahipliğindedir.

Ortaklık, ister mudârebe, isterse müşareke şeklinde kurulsun, iki durumda da parayı tehlikeye atma söz konusudur. Ama ekonomik hayatta tehlike her zaman için vardır. Örneğin, bankalar teminat istedikleri halde verilen kredilerinin geri dönmeme riski mevcuttur. Mudârebe ve müşarekede de tehlike yüksektir ancak getiri umudu da bir o kadar fazladır. Bu da insanları bu riske girmeye iter (Bayındır, 2007: 258). Günümüzde muşaraka yaygın olarak kullanılmamaktadır ve bu muşarakanın tamamen güvene dayanıyor olmasından kaynaklıdır. Bu sistemin uygulayıcıları katılım bankaları olduğu için ve bankaların güvene dayalı iş yapmaması, sistemin hayata geçmesinin önünde engel teşkil etmektedir (Demir, 2012: 14).

3.3.3. Murabaha (Maliyet artı kar marjlı satış)

İslam hukukunda mudaraba ve muşaraka bir çeşit ortaklık iken murabaha ise bir çeşit satış sözleşmesidir ve bir malın peşin alınıp vadeli olarak satılması yoluyla finansman sağlama metodudur (Doğan, 2011: 19). Bu kavram lügatte "artma, kâr ve ticarî kazanç" anlamlarına gelmektedir. "Ribh" kökünden meydana gelen ve "kazandırma, kâr hakkı tanıma" gibi manalara da gelen murâbaha Arapça da bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir miktar kâr eklenerek satılması olarak tanımlanır (TDV İslam Ansiklopedisi, Murabaha maddesi). Başka bir tanımla murabaha, satıcının aldığı malın üzerine karını ekleyerek müşterisine taksitli olarak

sattığı bir finansman modelidir. Bu yöntemde, İslami finansın ilkelerine uygunluk gözetilir ve işleme konu olan malın satın alınırken ki fiyatının alıcı tarafından biliniyor olması, eklenen kar miktarının ve ödeme zamanının net olarak bilinmesi İslami finans ilkelerine tabilik açısından önem büyük arz etmektedir (Demir, 2012: 13).

Marjlı satış olarak da anılan bu İslami finansman modelinde, mallar peşin alınmakta ve maliyetin üzerine belirli bir marj konulup satımı vadeli olarak gerçekleşmektedir. Ödemeler peşin yapılabildiği halde genellikle vadeli ödeme tercih edilmekte ve malların mülkiyeti ödemenin tamamlandığı tarihe kadar finansman sağlayan tarafta durabilmektedir (Türker, 2010: 7).

İslami finansman modellerinden olan murabaha, günümüzde yaygın olarak kullanılan sözleşmelerden birisidir. Aslında finansmanla pek bir ilgisi olmayan daha çok bir İslam hukuku terimi olan murabaha, satıcının müşteriye satış fiyatı içindeki kar oranını açıklanması olayıdır ve bu aynı zamanda modelin temel ayrım noktasıdır (Yanpar, 2014: 93).

Bununla birlikte, günümüzde murabaha ile ilgili bazı tartışmalarda yaşanmaktadır. Örneğin, kar miktarının belirlenmesinde İslami olarak bir sınırlandırılmanın koyulmamasıdır. Malın ham fiyatı ve üzerine eklenen kar miktarının açıkça belirtilmesi zorunluluğu, satıcın fahiş fiyatlar koymasını engelleyici olacaktır. İşte İslam hukuku alım-satım işlerinde her şeyin açıkça belirtilmiş olmasını emreylemiştir (Demir, 2012: 13).

3.3.4. İcara (Leasing, Kira finansmanı)

Sözlükte "iş karşılığı verilen şey, kiralama" anlamlarına gelen icara, İslami finansın ilk dönemlerinden beri kullanılan önemli bir finansman yöntemi olmuştur. İcara aynı zamanda İslami bankacılığın finansal kiralama usulüne verilen addır. (Şağbanşua, 2016: 40). Bir malın belirli bir dönem için kullanım hakkının satılması olan bu yöntem başlangıçta ticaret yapılırken kullanılmış, zamanla İslami finansta da uygulanmaya başlanmıştır (Altaş, 2008: 21). Kiralama manasında kullanılan icara, nitelikleri açısından klasik leasing modeline de benzetilmektedir. Ayrıca bu yöntem taşınır ve taşınmazların kiralanmasının yanında iş ve hizmet sözleşmesini de kapsayan bir yöntemdir. Kiraya konu olan varlık İslam hukukuna uygunsa her türlü kira finansmanını temin edilebilir (Özsoy, 2012: 181).

Bu yöntem, kiralama süresi sonunda malın mülkiyetinin kiralayana teslimini öngören bir akittir. Ayrıca bu yöntemde finansör kuruluş tarafından önceden belirlenen sabit tutarda bir getirinin söz konusu olması bu metodun diğer yöntemlerden farkıdır. Finansör kuruluş müşterisinin istediği nitelikteki malı satın alır üzerine belli bir kâr payı koyar ve malı müşterisine kiralar (Türker, 2010: 8). İcara, leasing ile benzerlik gösterse de farklıdır. Leasing hem bir kiralama hem de bir ortaklık biçimidir. Aynı zamanda kira müddeti sonunda satış da söz konusudur. İcara ise yalnızca bir kiralama durumudur (Güler, 2014: 54).

3.3.5. Selem (İleriye dönük satın alma)

Selem, paranın peşin, malın ise veresiye olarak gerçekleştirildiği bir satış yöntemidir. İleri tarihte üretilecek bir malın şimdiden satımı ve ihtiyaç duyulan paranın peşin elde edimi olan Selem'de, müşteri ileri bir tarihte ihtiyaç duyacağı malı şimdiden almış ve taraflar da faize girmeden ihtiyaçlarını karşılamış olurlar (Bayındır, 2007:

145). Belirli bir mal veya hizmetin fiyatının peşin olarak ödenip ileri bir vadede satın alınması olarak tanımlanan selemde, banka gelecekte üretilecek olan mala, ücretini şimdiden ödeyerek sahip olur. Ancak bu kez de malı satarken vadesini beklemek mecburiyetindedir. İşte para, altın, gümüş ve para benzeri varlıkların İslam hukukunda bu yöntemle satımı, faiz ile eşdeğer sayıldığı için yasaklanmıştır (Tekbaş, 2013: 5).

Selemde, ticarete konu olan malın fiyatı peşin ödenirken mal satıcıdan taksitle alınır ve bu usul genelde tarımsal ürünlerin finansmanında kullanılan bir yöntemdir (Terzi, 2015: 9). Çiftçiler ekin biçme zamanı elde edecekleri mahsullerini, ürün ekim zamanında selem ile satarak tohum ve gübre gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Şahin, 2007: 58). Yani çiftçiye henüz üretilmemiş bir mal için sipariş geçilir ve ücreti peşin ödenir. Çiftçi aldığı para ile üretimi gerçekleştirecek faaliyetlerde bulunur ve malı, parayı ödeyen alıcıya teslim eder. Çiftçi hem üretimi gerçekleştirmiş olur hem de malını maliyetinin üstünde bir fiyata satarak kar sağlamış olur (Özyurt, 2015: 43). Selemin konusu yalnızca çiftçilerin ürettiği buğday, arpa gibi tarımsal unsurlar oluşturmamaktadır aksine selem, envai çeşit mal üzerinde uygulanabilmektedir (Şahin, 2007: 58). Vadeli bir uygulamanın söz konusu olduğu selemde, malın miktarı, özellikleri, teslim yeri ve tarihi gibi unsurların sözleşme sırasında belirtilmesi gereklidir (Doğan, 2011: 23).

3.3.6. Diğer Finansman Yöntemleri

Bunlar dışında İslami finansla ilgili işlemlerde kullanılan diğer bazı yöntemlerde mevcuttur. Bunlar; Sukuk, istisna, Karz-ı hasen ve tekafüldür.

3.3.6.1. Sukuk (Gelir Ortaklığı Senedi)

Sukuk, Arapçada "sakk" kelimesinin çoğuludur ve sözlükte, sertifika, vesika, enstrüman kavramlarına karşılık gelen bir İslami finansman yöntemidir. Tanım olarak ise, finansal kaynak toplamak amacıyla kullanılan bir İslami finansman aracıdır. Senet, para piyasalarında bono ve tahviller için kullanılan bir kavram olurken, sukuk ise İslami finansman ilkelerine göre ihraç edilen bonolara verilen addır (Kılınç, 2014: 68). "Mal sahipliğini gösteren belge" anlamına gelen (Özeroğlu, 2014: 751), ve "Finansal sertifika anlamında da kullanılan sukukun İslami finans literatüründeki karşılığı ise İslami tahvil olmaktadır.

Devletlerin ve anonim şirketlerin faiz karşılığı borçlanacakları finansal enstrümanlar tahvil ve hazine bonosu olmaktadır. Böylece faiz geliri elde etmek isteyenlere bir yatırım aracı sunulmaktadır. İslami finansta ise faizle borçlanmak zaruret hali dışında meşru değildir. Bu nedenle devletlerin ve İslami hassasiyete sahip kuruluşların ticari işlemler yoluyla nakit temin etmeleri ve faizsiz gelir elde etmek isteyenlere bir yatırım aracı sunmaları gayesiye sukuk ihracı gündeme gelmiştir (Özeroğlu, 2014: 753). Faizsiz olması dolayısıyla ve İslami ilkelere uygunluğu ile günümüzde İslami finansta en yaygın kullanılan menkul kıymetlerden birisidir (Doğan, 2011: 35). Sukukun belli başlı özellikleri şunlardır (Mücahitoğlu, 2015: 66):

- Orta-uzun vadeli sabit veya değişken getiri sağlar,
- Faizsiz sisteme uygun sermaye piyasası ürünüdür,
- Yatırım süresi boyunca düzenli gelir akışı yaratır,
- Her an nakde çevrilebilen likit bir enstrümandır ve
- İkincil piyasada işlem görebilmektedir.

Bu İslami finansman aracı, günümüzde İslami sermaye piyasalarının en bilinen ve en fazla talep gören finansman yöntemlerinden biri haline gelmektedir. İslami finans endüstrisinde ilk ortaya çıktığı yıllarda, bu kavrama İslami bono denilmiştir. Bununla amaçlanan, İslami finansı tanımayan yatırımcı ve sektör çalışanlarına bu enstrümanları benimsetmek ve bu araçları kolayca anlamalarını sağlamaktır (Yanpar, 2014: 203).

Sukuk sık sık bonoyla karıştırılsa da birbirlerinde birçok yönle ayrılırlar. Bono, İhraç edenin faiz ödemeyi kabul ettiği ve belirtilen vadede bono sahibine anapara ve getiri ödemesini taahhüt ettiği bir borç belgesidir yani faiz mantığına dayalıdır. Ancak sukuk bir borç enstrümanı değildir ve sukukun temelinde mutlaka bir dayanak varlık olmaktadır (Özsoy, 2012: 188). Yani sukuk, diğer senetlerden farklıdır ve belli bir varlığa dayalı olarak çıkartılır. Bu nedenle de menkul kıymetleştirilmiş varlık veya varlık senedi olarak da adlandırılmaktadır (Şağbanşua, 2016: 51). Özetle sukukun çalışma mantığında ortada mutlaka bir varlık bulunması kaidesi vardır. Ayrıca sukuk senedini yayımlayan taraf bu varlığın kullanım hakkını belirli bir süreliğine ve tayin edilen ücret karşılığında alıcı tarafa devreder ve alıcı da varlığın kiralanmasıyla sağlanan irata sahip olur (Demir, 2012: 30). Özellikle son yıllarda önemi ve popülaritesi giderek artan ve dikkat çekici bir hızla büyüyen sukuk finansal piyasalardan, ilk başta katılım bankalarına sonrasında finansal kurum ve kuruluşlara, işletmelere ve de ülke hazinesine İslam hukukuyla uyumlu kaynak sağlama aracıdır (Tekbaş, 2013: 6).

3.3.6.2. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç Verme)

"Güzel borç" olarak adlandırılan Karz-ı hasen'e güzel denmesinin sebebi herhangi bir kâr amacı gütmeden ve faiz beklentisi olmadan yalnızca Allah rızasını gözeterek ihtiyaç sahibine finansman sağlamayı amaçlamasıdır (Canbaz, 2013: 33). Aynı zamanda Karz-ı hasen herhangi bir karşılık beklenmeden verilen borç olarak da tanımlanır. Bu borç daha çok yardım amaçlıdır ve bu durum, kar sağlamak maksadıyla kurulan İslami bankacılığın kredi kullandırma alanını sınırlandırmaktadır (Şağbanşua, 2016: 42).

Eski bir uygulama olan ve herhangi bir getiri beklenilmeden borç verilmesi anlamına gelen Karz-ı hasen'de geri ödeme verilen borç miktarına eşit olmaktadır. Fakat borçlu dilerse bu miktardan fazla ödeyebilmektedir. Ayrıca bu uygulamada, kâr amacı güdülmemekte ve finansal açıdan zor durumda olanlara yardım etmek amaçlamaktadır (Türker, 2010: 10). Bu yöntemde, sürede bağlayıcılık yoktur, alacaklı taraf istediği zaman alacağını isteme hakkına sahiptir. Aslında bu yöntemle istenilen miktarda parayı bulmak zordur ve ne zaman geri isteneceği belli olmayan bir parayla da önemli bir ekonomik faaliyet gerçekleştirmek güçtür. Bu uygulama, bir kişinin tanıdığı güvendiği birisine kısa vadeli borç vermesi olarak düşünülebilir (Tok, 2009: 11).

Karz-ı hasen İslam'ın iki temel kaynağı olan ayet ve hadislerle de övülmekte ve özendirilmek istenmektedir. Diğer kredi kullandırma yöntemlerine göre daha az tercih edilen bu yöntemi faizsiz bankalar, güvendikleri kişi ya da kurumlara karşılıksız borç vererek gerçekleştirirler. İnsanların, İslamı tatbik ettikleri oranda bu yöntemin kullanım sıklığının da artacağı aşikârdır (Özyurt, 2015: 45).

Karz-ı hasen fonu evlenme, hastalık, çocukların eğitim ve öğretimi ve bazı olağanüstü durumlarda verildiği gibi küçük sanayi kuruluşlarının projelerini başlatmak içinde sağlanabilir. Cari hesaplardan veya bankanın kendi sermayesinden karşılanan bu fonları kullanan ihtiyaç sahipleri, meşru sebeplerle borçlarını ödeyemeyecek olurlarsa, bu borç bankanın zekât fonundan sağlanmaktadır (Şahin, 2007: 59).

3.3.6.3. İstisna (Siparişe dayalı satın alma)

Gelecekte üretilecek veya inşa edilecek bir malın fiyatının önceden belirlenerek satın alınması işlemine istisna denir. Selem'de bedel işin başında ödenmekte, mal ise ileri bir tarihte teslim alınmaktaydı. Bu bağlamda İstisnanın Selem'den farklı tarafı, malın ve bedelin gelecekte veriliyor olmasıdır (Şahin, 2007: 58). Yani istisna, selem ile benzerlik gösteren bir alım satım işlemidir. Ancak ödemenin önceden yapılmasının şart koşulması ve sözleşmenin konusunu oluşturan malın inşa edilmeye ya da imalata dayalı olması gibi nedenlerle selemden ayrılır (Tok, 2009: 12). Bu iki yöntemin diğer bazı farklarına bakacak olursak;

Tablo 3.1. Selem ve İstisna'nın Farkları

SELEM	İSTİSNA
Daha genel mallara-emtiaya dayalıdır.	Daha özel mallar için geçerlidir. (İmal veya inşa edilen)
Ödeme sözleşmenin başında yapılır.	Önceden ödeme yapılması şartı yoktur.
Sözleşme ancak işleme konulmadan önce iptal edilir. Daha sonra iptal edilemez.	Sözleşme üretim aşamasında tek taraflı iptal edilebilir.
Malın teslim tarihi sözleşmede belirlidir.	Bu şekilde bir süre öngörülmemiştir.

Kaynak: (Doğan, 2011: 25)

Görüldüğü üzere İstisna Salam'a göre daha özel malları kapsamaktadır ve İstisna da spot piyasada malın ücretinin hepsi ödenmeyebilir. İstisna sözleşmesi, üretici mallar üzerinde çalışmaya başladığında tek taraflı feshi mümkün iken, Salam sözleşmesinde yalnızca sözleşme işleme girmeden iptal edilebilir, aksi durumda iptali mümkün olmaz. Salamda malın teslimi sözleşmede belirtilirken, İstisnada böyle bir uygulama olmamaktadır.

İstisna genel anlamda, inşaat sektöründe gerçekleştirilecek projelerde iki taraf arasında yapılan iş sözleşmeleri olarak da geçer ve bu projede taraflardan biri proje için gerekli ürünleri alırken, diğer taraf da üretimi gerçekleştirir (Terzi, 2015: 10). Hülasa, günümüzde genellikle inşaat, gemi inşası gibi büyük hacimli projelerde kullanılan istisnada, alıcının önceden avans verme gibi bir mecburiyeti yoktur. Üretim tamamlandıktan sonra toplu ödeme yapılabilir. Fiyat ve ürün özellikleri belirsizliğe sebebiyet vermemeli, önceden net bir şekilde belirlenmelidir. Üretim gerçekleşmeden iki tarafında bilgilendirilmesi kaidesiyle sözleşme iptal edilebilir (Yanpar, 2014: 98).

3.3.6.4. Tekafül (İslami Sigorta)

Arapça kökenli bir kelimeden yani kefaletten türetilen tekâfül, "dayanışma" anlamına gelmektedir. Bu yöntem İslam dünyasında çeşitli ülkelerde, farklı tarzlarda uygulanmakta ve geleneksel sigortacılıktan ziyade ortak sigortacılığı benimseyen bir anlayışla ve İslami kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Tok, 2009: 12). İslami sigortacılık da denilen bu sistemde, belirli bir risk grubuna dahil bireyler bir araya getirilerek karşılaşılan tehlikelerde zararı minimum yapmak ya da hasarlarının telafisini sağlamak amaçlanır. Tekafülde amaç kar etmek değil, bir riskin bir diğeri adına

üstlenilmesi prensibiyle müşteriyi garanti altına almaktır (Kılınç, 2014: 74). "Müşterek garanti" anlamına da gelen tekafülde katılımcıların her birinin ödentisi ortak bir havuzda toplanır ve toplanan bu fonlar ihtiyaç halinde kullanır. Bu sayede bireylerin tek başlarına karşılayamadıkları zararlar bir organizasyon aracılığıyla aralarında pay edilir ve yine burada toplanan fonlar İslami ilkeler dâhilinde yatırıma dönüştürülür (Altaş, 2008: 23).

İslami düşünürlerin bir kısmı, tekafülün şer'i hükümlere aykırı olmadığını ve sigorta üzerinden sağlanan kazancın, kumar ya da faizi kapsamadığını savunurken, bazı düşünürlerde özellikle hayat sigortacılığının, kumar ve vurgunu içermesi sebebiyle, İslam hukukuna aykırı olduğu düşüncesini müdafaa etmişlerdir. Tekafül ile ilgili tartışmalar halen devam etmektedir ve bu tür anlaşmazlıkları bertaraf etmek, faizsiz bankacılık sisteminde, tekafülün mudarebe ortaklığı ile birlikte yürütülmesini gerekli kılar (Eskici, 2007: 74). Yani, tekafül sözleşmelerinde genellikle uygulanan usuller, mudaraba veya vekalet olmaktadır. Her iki yöntemde de esas alınan nokta, katılımcılar ve şirketin kar paylaşımıdır (Tok, 2009: 12).

3.4. Dünyada ve Türkiye'de İslami Finans

Temelde İslami finansın gelişiminin altında yatan en önemli unsur İslami bankacılık faaliyetleridir. Dünyada İslami bankacılık hizmetlerine olan ihtiyaç, İslami finansın gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenlerle İslami finansı, İslami bankacılık faaliyetlerinden ayrı olarak düşünmemek gereklidir.

Türkiye'de de dünyada da İslami finans, İslami bankacılığın ekseni üzerinde gelişme göstermiştir. Dolayısıyla gerek Türkiye'de gerekse dünyada İslami finansın gelişimini işlerken mutlak surette İslami bankacılığın gelişimine paralel bir şekilde konunu ele alınması icap etmektedir. Bu bağlamda İslami finansın dünyadaki gelişimine değinilirken, aynı zamanda İslami bankacılığın Türkiye'deki gelişiminden de bahsedilmesi gerekli olacaktır.

İslami finans uygulamaları, Müslüman tüccarların verdikleri faizsiz krediler ile ilk olarak orta çağda başlamıştır diyebiliriz. Günümüzdeki İslami finans sisteminin temelleri ise 1960'lı yıllarda atılmıştır ve İslam bankacılığı, ilk modern İslami finans kurumları olmaktadır. Ayrıca, kar paylaşımı esasına dayalı olan ilk İslami banka 1963 yılında Mısır'da kurulan Mit Gharm bankasıdır (Altaş, 2008: 18).

Tablo 3.2. İslami Finans Sisteminin Gelişimi

	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-
Kurumlar	- Tasarruf Bankaları	- Ticari Bankalar	- Ticari Bankalar - Sigorta Şirketleri - Yatırım Kurumları	- Ticari Bankalar - Sigorta Şirketleri - Yatırım Kurumları - Portföy Yönetim Şirketleri - Aracı Kurumlar	- Ticari ve Yatırım Bankaları -Sigorta Şirketleri -Yatırım Kurumları -Portföy Yönetim Şirketleri -Aracı Kurumlar - E- ticaret

Ürünler	-Tasarruf Bankaları Ürünleri: Karz-ı Hasen, Mudaraba, Muşaraka	-Ticari Banka Ürünleri: Karz-ı Hasen, Mudaraba, Muşaraka, Murabaha, Salam	-Ticari Banka Ürünleri -İslami Sigortacılık Ürünleri Genel ve Aile Tekaful	-Ticari Banka Ürünleri -İslami Sigortacılık Ürünleri -Yatırım Fonları -İslami Bonolar -Hisse Senetleri	-Ticari Banka Ürünleri İslami Sigortacılık Ürünleri -Yatırım Fonları -Bonolar -Hisse Senetleri -Yapılandırılmış Ürünler
Bölge	- Körfez Arap Ülkeleri - Orta Doğu	- Körfez Arap Ülkeleri - Orta Doğu	- Körfez Arap Ülkeleri - Orta Doğu -Asya-Pasifik	- Körfez Arap Ülkeleri - Orta Doğu -Asya-Pasifik	- Körfez Arap Ülkeleri - Orta Doğu -Asya-Pasifik - Avrupa-Amerika

Kaynak: (Altaş, 2008: 18)

İslami finans sistemi, 1960'larda tasarruf bankaları ile başlamış ve 2000'li yıllara gelindiğinde ticaret ve yatırım bankaları, sigorta şirketleri, yatırım kurumları, portföy yönetim şirketleri, aracı kurumlar ve hatta e-ticaret vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Başlangıçta tasarruf bankalarınca sınırlı sayıda sunulan ürün ve hizmetler zamanla gelişmiş ve günümüze doğru İslami sigortacılık ürünleri, yatırım fonları, bonolar, hisse senetleri ve yapılandırılmış ürünler şeklinde çeşitlenerek inkişaf etmiştir. Yine ağırlıklı olarak geçmişte Orta Doğu ve Körfez Arap ülkelerinde gerçekleştirilen İslami bankacılık faaliyetleri, 2000'li yıllara gelindiğinde dünyanın dört bir yanına yayılım göstermiş ve tüm dünyada kullanılır hale gelmiştir. Görüldüğü gibi İslami finansın gelişimi, bankalar ve bankacılık sektörünün sunduğu ürünler tabanında ve bölge bazında gerçekleşmiştir. Nitekim Altaş'ta (2008), yukarıdaki şekilde hem kurumsal hem de ürünler bazında İslami finansın gelişiminin altında yatan temel unsurların bankacılık sektörü ve bankacılık ürünleri olduğunu ortaya koymaktadır.

3.4.1. Dünyada İslami Finansın Gelişimi

İslami finansın gelişiminin altında yatan en önemli unsur İslami bankacılık faaliyetleridir. Bu bağlamda İslami finans denilince akla gelen ilk kavram katılım bankaları olmaktadır. "Faizsiz Bankacılık" ve "İslam Bankacılığı" olarak adlandırılan katılım bankacılığı hizmetlerine olan ihtiyacın artması, İslami finansın daha da geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İslami finans kavramı, genel anlamda finansal faaliyet ve işlemleri İslami kaideler doğrultusunda uygulamayı esas alan bir sistem olmaktadır. İslam dinince faizin yasak olması ve Müslüman toplumların bu yasağa karşı hassasiyetle yaklaşmaları tavrı, tüm dünya piyasalarında İslami finansın bir alternatif olarak kabul görmeye başlamasını sağlamıştır (Polat, 2015: 2). Bununla birlikte İslam ülkelerinde, dini inançlarından ötürü faizli mevduat bankalarına uzak duran halkın, İslami prensipler çerçevesinde işleyen bankalara ihtiyaç duymaları faizsiz bankacılığı ortaya çıkarmıştır (Katılım Bankacılığı, 2016: 9). Dolayısıyla da faizsiz bankacılığın kuruluş amacının altında yatan en önemli neden, faiz hususunun dinimizce kat'i surette haram kılınmış olması ve bununla ilgili pek çok ayetin Kur'an-ı Kerimde yer alıyor olmasıdır (Coşan, 2016: 29). Çünkü faiz, İslam dinin ekonomik hayatta önemle üzerinde durduğu bir husustur ve Kur'an-ı Kerimde faiz kesin hükümlerle haram kılınmıştır. Ayrıca, faizle borç kullandıran kimselerin hem borçlunun hakkına girmesi anlamında hem de haksız kazanç elde etmesi

sebebiyle ve borçlunun da anaparadan fazlasını ödemeye razı olmaması insanları zor durumda bırakmaktadır. Bu ise İslamın adalet hükümlerine ters bir hareket durumunda olmaktadır (Canbaz, 2013: 3).

Hülasa, İslami bankacılık, İslami kaidelerin öngördüğü kar veya zarara ortak olma esasına göre hareket eden kuruluşlar olarak, İslamın faizi kesin bir biçimde yasaklaması ilkesine dayanmakta ve bu doğrultuda ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını yerine getirmeye gayret etmektedir (Eskici, 2007: 4). Bu bağlamda İslami prensiplere ters düşmeyen bir bankacılık modeli üzerinde uzun süreli çalışmalar gerçekleştiren İslam âlimleri, kar ve zarara katılma esasına göre fon toplayan, finansal kiralama, murabaha ve ortaklık esasına göre fon kullandıran bir bankacılık modelinin kurulabileceğini ortaya koymuşlardır (Katılım Bankacılığı, 2016: 9). Bu kuruluşlar, İslami prensiplere dayanması gerekçesiyle yani İslam'da faizin haram olması sebebiyle klasik bankalardan farklı olarak "faizsiz bankacılık" esasına göre işlemlerini gerçekleştirmektedirler (Canbaz, 2013: 6). Yani İslami bankacılığı, geleneksel bankacılıktan ayıran unsur faizin olmayışı ve bunun yerini kâr payının almış olmasıdır yorumunu yapabiliriz. Dolayısıyla, İslami finans sisteminin en mühim niteliği faizin her türlüsünün yasak kabul edilmesidir ve İslami bankacılık da elbette ki bundan daha fazlasına karşılık gelmektedir. İslami finans sisteminin temelinde, İslam şeriatının koyduğu prensipler dairesinde hareket etmek ve adil bir toplum meydana getirme gayreti yatmaktadır. Katılım bankaları, bu kurallara uyulması noktasında pek çok zaman İslam âlimlerinden fayda sağlamışlardır (Şağbanşua, 2016: 44).

İslami bankacılığın doğuşunda dini nedenler dışında ayrıca ekonomik nedenlerde etkili olmuştur ve bu ekonomik nedenlerin başında 1970'li yıllarda Arap ülkelerinin petrol gelirlerinin ekonomiye kazandırılarak kalkınmaya katkı sağlanması yer almaktadır. Yine İslami bankacılığın kuruluşunda, sermaye fazlası ve sermaye açığı olan İslam ülkelerinin karşılıklı gerçekleştirebilecekleri iş birliği potansiyeli etkili olmuştur (Eskici, 2007: 12).

Modern anlamda katılım bankacılığı ilk defa 1955 yılında fikir bazında Pakistanlı Muhammed Uzairr tarafından ortaya atılmıştır. Sonrasında 1963'de Mit Gamr adıyla Mısır'da ilk katılım bankası kurulmuştur (Akın, 1986: 113). 1960'lı yıllar katılım bankacılığının sunduğu ürün ve hizmetlerin yeterli seviyeye erişememesi ve bulunduğu coğrafi alanın dışına çıkamaması durumundan ötürü bir nevi ön hazırlık dönemi olarak geçmiştir (Özsoy, 2012: 65). İslami bankacılıkla ilgili ürünler dünya genelinde 1970'lerde tam anlamıyla kendini bulmuş ve günümüze dek birçok ülkede kullanım alanı bulmuştur. Ağırlıklı olarak geçmişte Orta Doğu ve Güneydoğu Asya' da gerçekleştirilen İslami bankacılık faaliyetlerinin günümüzde ise Batı ülkelerinde hızla gelişim gösterdiği ve yayıldığı görülmektedir (Polat, 2015: 2). Katılım bankacılığının gelişme dönemleri 1980'li ve 1990'lı yıllar olmuş, bu dönemlerde sunulan ürün ve hizmetlerde azami derecede çeşitlenme meydana gelmiştir. 2000'li yıllar ise katılım bankacılığının olgunlaşma dönemi olmuştur. Bu dönemde Avrupa ve Amerika'ya kadar yayılan katılım bankacılığı girilmemiş alanlara nüfuz ederek birçok yenilikçi ürün ve hizmet geliştirmeyi sağlamıştır. Bu büyüme beraberinde denetleme ve düzenleme ihtiyacını ortaya çıkarmış ve 2002'de Malezya'da İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) kurulmuştur. Avrupa'da giderek artan önem ve ilgi ile birlikte 2006 yılında ise Avrupa İslami Finansal Hizmetler Bankası kurulmuştur (Özsoy, 2012: 68).

Faizsiz bankacılık tüm dünyada 2008 krizinden sonra yükselen bir değer olmaya başlamış ve bu istikrarlı büyüme faizsiz finans sistemindeki tüm kurumlarda yaygınlaşarak devam etmiştir. Sukukun, Tekafül'ün ve de faizsiz fonların giderek daha fazla kabul görmesi sistemin derinleşmesi ve gelişmesi açısından büyük başarı

emareleri olmaktadır. Bu durum Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarında da tezahür etmekte ve bu sistemin derinleşerek yaygınlaştığı görülmektedir (Katılım Bankaları, 2016: 48).

Modern İslami finans, İslami bankacılık uygulamaları ile başlamış ve banka dışındaki finansal kurumlar ile de gelişme göstermiştir. Örneğin; sermaye piyasalarında sukuk ve İslami endeksler ve sigortacılık alanında tekafül, yoksullukla mücadele ve finansal tabana yayılmada İslami mikrofinans ürünleri yer almaktadır. 2016 yılı sonunda varlıkların aktif içerisindeki dağılımları, İslami bankacılık için yüzde 75, sukuk yüzde 15, İslami yatırım fonları yüzde 4, tekafül ve İslami mikrofinansın ise yüzde 1 olarak seyrettiği görülmüştür (Özdemir ve Aslan, 2017: 13).

3.4.2. Türkiye'de İslami Finans'ın Gelişimi

İslami Finans endüstrisinde, fon arz edenler ve fon talep edenler arasındaki aracılık faaliyeti çoğunlukla klasik finans sistemindeki gibi bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Şer'i hükümlere göre hareket eden bu bankalara literatürde "Katılım Bankası", "Faizsiz Banka" ya da "Kar-Zarar ortaklığı bankacılığı" denilmektedir. Uluslararası literatürde genel olarak "İslami banka" olarak adlandırılan bu kurumlar İslami finansın temel yapı taşları olmaktadır (Yanpar, 2014:125). İslami finans denildiğinde akla ilk gelen katılım bankaları olmaktadır. Son yıllarda dünya uygulamalarında farklı İFK'ler ortaya çıkmış ve sektörde ağırlık kazanmaya başlamışlardır. Türkiye'de ise katılım bankaları dışında sınırlı sayıda İslami finansal kuruluş etkin halde çalışmaktadır. Ayrıca ürün çeşitliliği bakımından da 2010 yılına kadar oldukça zayıf durumda oldukları söylenebilmektedir (Özdemir ve Aslan, 2017: 46).

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de İslami finans, İslami bankacılığa dayanmaktadır. İslam bankacılığıyla ilgili ilk gelişmeler Galata Bankerleri tarafından 1847 kurulan İstanbul bankasına kadar gitmektedir. Sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının ve ilk milli banka sıfatını taşıyan Ziraat Bankasının kuruluşlarıyla ilgili süreç devam etmiştir. Ziraat Bankasının kurulması aşamasında 1915 tarihinde çıkan Ziraat Bankası kanunlarında şeriata atıflarda bulunulmuş, faizle ilgili noktalara değinilmiş ve İslam hukukundaki kurallara bağlılığı dolayısıyla, o dönemlerde Ziraat bankasının günümüzdeki geleneksel bankaların İslami bölümlerine benzer bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bundan dolayı, Ziraat Bankası dünyada 1914 tarihinde İslami usulleri resmi olarak ilk kez uygulayan banka sıfatını kazanmıştır. Yine 1910'lu yıllarda Bosna Müslümanlarının kendi aralarında İslam bankası adıyla bir banka tesis etmek istedikleri zikredilmektedir. Bu dönemde, dönemin şeyhülislamı Musa Kazım Efendi, Müslümanlara faizle (Riba) ilgili konularda bankalara pek önemli fetvalarda bulunmuş ve Müslümanlara bu meseleler konusunda faydalı olmuştur. O dönemde batı ve Avrupa ile yapılan ticaretin banka müesseselerini zorunlu kıldığı ve bankaların İslam hukuku açısından uygunluğu konusunda tartışmalar süregelmiş ve aslında bir banka kurma fikri ilk olarak Osmanlı'da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda dünyada İslam adını taşıyan ilk banka Adapazarı İslam Ticaret Bankası olmuştur. 1913 tarihinde faaliyete geçen Adapazarı İslam Ticaret Bankası ilk özel yerli banka olma sıfatını kazanmıştır. 1926 yılında İslam kelimesi banka adından çıkarılmıştır. 1937'de Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi ismini alırken, 1997 tarihinde Türkiye Mevduat Sigorta Fonu'na devrolarak faaliyetleri son bulmuştur (Atar, 2017: 1048-1052). Kısaca, Türkiye'de İslami bankaların geçmişi, 1913 yılında Sakarya'da kurulan Adapazarı İslam Ticaret Bankası'na kadar dayanmaktadır. Ancak günümüzde dünyada kabul edilmiş olan İslami

bankacılığın Türkiye'deki örnekleri 1984 yılında yasal düzenlemesi yapılan Özel Finans Kurumları (ÖFK) ile hayata geçmiştir (Özdemir ve Aslan, 2017: 7).

Katılım bankacılığı yani İslami bankalar dünyada hızla yayılırken, Türkiye'deki kamuoyu ve iş çevrelerinin de dikkatini çekmiş, özellikle de 1970'li yılların sonuna doğru dünyada bu tarz bankaların başarılarının da artmasıyla bu konu daha sık gündeme gelir olmuştur. Ancak Türkiye'deki mevcut kanunlar, bir katılım bankası kurulmasına müsait değildi ve yeterli alt yapı bulunmamaktaydı. 16.12.1983 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile faaliyet için gerekli resmi izin verilerek, Türkiye'de katılım bankalarının kurulmasının zemini oluşturulmuştur (Özsoy, 2012: 83).

Türkiye'de İslami bankacılıkla ile ilgili çalışmalara ilk 1980'lerde adım atılmıştır. Liberalleşme politikalarının ardından faizsiz finansman araçlarının oluşturulmasıyla birlikte faizsiz banka yapıları ortaya çıkmıştır (Türker, 2010: 33). 1984'de ilk faizsiz özel finans müessesesi kurulmuştur ve bu tarih, şu an dünyada İslami finans açısından gelişmiş bir piyasaya sahip kabul edilen bazı ülkelerin İslami finansla ilgili çalışmalara katıldıkları tarihle neredeyse eş zamanlıdır. Bu özel finans kurumlarının, zamanla varlık değeri, şube ve personel sayıları artmış ve (Çürük, 2013: 5), Bakanlar Kurulu kararıyla ve ilk olarak Özel Finans Kurumu adıyla kurulmalarına izin verilen bu kurumlar, Bankacılık Kanununda yapılan değişikliğin ardından 2005 yılında Katılım Bankası adına kavuşmuşlardır. Bu sayede ve İslami Finans ilkeleri doğrultusunda her türlü bankacılık hizmetini vermeye yetkili kuruluş olmuşlardır (Tekbaş, 2013: 6).

Katılım bankaları, bankacılık sektörü içerisinde her geçen yıl daha da büyümüş ve bu başarılı yükseliş seyri, sektördeki paylarına ve aynı zamanda istatistiklere yansımıştır. Bunun en önemli göstergelerinden biri ise bankaların aktifleridir. 2002 yılında ÖFK'lerin, 212.681 aktif büyüklükle bankacılık sektöründeki payı sadece yüzde 1,9'du. Bu oran 2005 sonunda yüzde 2,4 olmuş ve ÖFK'lerin "katılım bankası" olarak isimlendirilmesinden sonra hızlı bir artışla üç yıl içinde sektörde yüzde 3,5'luk bir paya ulaşmıştır (Özsoy, 2012: 87). Tarihindeki en yüksek sektör payına 2013 yılında yüzde 5,5 ile ulaşmıştır. Bu pay 2014 yılında yüzde 5,2 ve 2015 yılında yüzde 5,1'e gerilemiştir. 2016 yılında BDDK tarafından bir katılım bankasının faaliyetlerine son verilmiş ve beşe gerilemiştir. 2016 yılsonunda bu pay yüzde 4,9 olarak gerçekleşmiştir. Kamu katılım bankalarının şube sayılarını artırmaları ile 2017 yılında sektör payının yeniden yüzde 5'in üzerine çıkacağı düşünülmektedir (Özdemir ve Aslan, 2017: 39). Mevcut durumda 2016 yılında mevduat bankalarında banka başına ortalama şube sayısı 316 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam kamusal sermeyeli mevduat bankalarında 1234, özel sermeyeli bankalarda, 459 ve yabancı sermayeli bankalarda ise 138'dir. Yine 2016 yılsonu itibarıyla faaliyet gösteren banka sayısı 52 olmuştur. Bunun 34'ü mevduat bankası, 13'ü kalkınma ve yatırım bankası ve 5'i ise katılım bankasından meydana gelmektedir (Katılım Bankaları, 2016: 26).

Faizsiz finans sektöründe ortaya çıkan ve faizsiz bono olarak tanımlanan sukuk ülkemizde kira sertifikası adıyla düzenlenmiştir. Sukuk, son yıllarda gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde, mevcut sermaye piyasası yatırım araçları arasında önemli bir yer tutmaktadır (Alparslan ve Kudun, 2016: 319). Devletlerin ve anonim şirketlerin faiz karşılığı borçlanacakları finansal enstrümanlar tahvil ve hazine bonosu olmakta bu sayede faiz geliri elde etmek isteyenlere de bir yatırım aracı sunulmaktadır. İslami finansta ise faizle borçlanmak zaruret hali dışında meşru değildir. Bu sebeple devletlerin ve İslami hassasiyet taşıyan kuruluşların ticari faaliyetler yoluyla nakit temin etmeleri ve faizsiz gelir elde etmek isteyenlere de bir yatırım aracı sunmak amacıyla sukuk ihracı gündeme gelen bir husus olmaktadır (Özeroğlu, 2014: 753). Sukuk

ihraçları hazine ve özel sektör tarafından gerçekleştirilmekte ve ülkemizdeki sukuk ihraçları gereken yasal düzenlemenin yapılmasının ardından özel sektörün de atılımlarıyla 2010 yılında başlamıştır. Faizsiz finans sektöründe ortaya çıkan ve faizsiz bono olarak adlandırılan bu kavram ülkemizde kira sertifikası adıyla düzenlenmektedir. Türkiye'de ilk sukuk ihracının gerçekleştiği 2010 yılından bugüne kadar olan süreçte ise ihraçlar artarak sürmüştür (Alparslan ve Kudun, 2016: 320). Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından 23 Ağustos 2010 tarihinde üç yıl vadeli olarak 100 milyon dolar tutarında gerçekleştirilen ilk özel sektör sukuk ihracı, bu ihraç öncesinde Nisan 2010'da Sermaye Piyasaları Kurulu tarafından yayımlanan tebliğle ilk kez kira sertifikaları ismi ile sukukun altyapısına kavuşmuştur (Özdemir ve Aslan 2017: 33). 2016 yılına geldiğimizde ise Hazine bir uluslararası, beş de yerel Sukuk ihracı gerçekleştirmiştir. Uluslararası Sukuk ihracının büyüklüğü 1 milyar ABD doları olurken, toplam ihraçların büyüklüğü 9,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, Türkiye ilk defa Hazine enflasyona dayalı Sukuk ihracını Eylül 2016'da gerçekleştirmiştir. Yine 2016 yılında özel sektör tarafından gerçekleştirilen 33 adet Sukuk ihracının tutarı ise 5,9 milyar TL olmuştur. (Katılım Bankaları, 2016: 34).

4. FİNANSAL OKURYAZARLIK VE İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK

Bu bölümde finansal okuryazarlığın tanımından, öneminden ve özelliklerinden bahsedilmiş, finansal okuryazarlığın bileşenleri ve finansal okuryazarlığı etkileyen faktörler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca literatüre yeni yeni kazandırılan bir kavram olan İslami finansal okuryazarlık olgusu incelenmeye çalışılmış, İslami finansal okuryazarlığı çevreleyen temel esaslardan ve İslami finansal okuryazarlığın temel ilkelerinden bahsedilerek İslami finansal okuryazarlık düzeyine etki eden psikolojik faktörlere değinilmiştir.

4.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı

Günümüzde sıkça kullanılan finansal okuryazarlık kavramı, üzerinde henüz fikir birliğine varılmış bir tanıma sahip değildir. Literatürde bu kavramla ilgili oldukça kalabalık bir tanım listesi olmasının yanında kısaca, bireyin finansal kararlar verirken akıllıca davranması ve bütçesini yönetebilme yeteneğine sahip olması olarak ifade edilebilir (Biçer ve Altan, 2016: 1502). Bu kavram ile ilgili farklı araştırmacılar ve kurumlarca yapılmış birbirinden farklı birçok tanım bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdadır.

Bireyin finansı idrak edebilme yeteneği olarak tanımlanan bu kavram daha açık ifade edilirse, bireyin finansal kararlarında daha etkin olması amacıyla kazanması gerekli bilgi ve becerilerdir diyebiliriz (Kılıç vd., 2015: 130). Dolayısıyla bireylerin, temel kişisel finans bilgisi, bu bilgiyi kullanabilme becerisi ve doğru finansal kararlar alabilme ehliyetine sahip olmaları olarak tanımlanabilir (Barmaki, 2015: 9). Bir başka tanımda ise finansal okuryazarlık, finansal ürün ve uygulamalar hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olmak ve bu sayede doğru finansal kararlar alabilme kabiliyeti şeklinde ifade edilmektedir (Temizel ve Bayram, 2011: 75).

Alkaya ve Yağlı'ya göre finansal okuryazarlık, bireylerin finans ile ilgili konularda bilgi temelli kararlar almaları için sahip olmaları gereken yeterlilik düzeyini belirtir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 585). Aynı zamanda finansal okuryazarlık bireyin kısıtlı finansal kaynaklar karşısında en yüksek faydayı sağlaması için sahip olması gerekli meziyetler olarak da tanım bulmaktadır (Coşkun, 2016: 2248).

Bu konuda Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü de (OECD) bir tanım yapmıştır. Bu tanıma göre, finansal tüketicilerin finansal ürünler ve konseptler hakkında bilgilendirilmesini veya finansal risk ve alternatifler arasında tercih yapabilecek bilince sahip olmalarını sağlayarak finansal refahını artırma süreci olarak ifade etmişlerdir (Ahmetoğulları ve Parmaksız, 2017: 318). Türkiye Ekonomi Bankası'nın (TEB) en geniş ve uzun tanımına göre finansal okuryazarlık, bir tüketicinin parayı kullanırken ve yönetirken, bilgi odaklı değerlendirmede bulunmasını ve yatırım yapmada kullanacağı finansal araçları seçerken rasyonel ve daha etkili kararlar verebilmelerine olanak tanıyan yeterlilik düzeyi şeklinde ifade edilmiştir (TEB, 2014: 3).

Ayrıca Taft vd. (2013)'a göre finansal okuryazarlık, bir banka hesabının yönetilmesi, bütçe hazırlanması, gelecek için birikim yapılması ve bir borcu yönetme yeteneği olarak da tanımlanabilir. Eğer bir kişi kendi kişisel harcamalarını yönetebiliyorsa ve toplumu gerekli algıyı oluşturmak için değiştirebiliyor ve de kendi finansal harcamalarının topluma ve çevreye olan etkilerini anlayabiliyorsa bu kişi finansal okuryazar olarak addedilebilmektedir (Taft vd, 2013: 64).

Yine finansal okuryazarlık, temel, ekonomik ve finansal kavramlar hakkında bilgiye haiz olma, bu yöndeki bilgileri etkin kullanma ve finansal kaynakları verimli bir

şeklide değerlendirme yeteneğine sahip olmaktır diyebiliriz (Karabacak, 2015: 5). German ve Forgue finansal okuryazarlığı "kişisel finans hakkında yeterli bilgiye sahibi olmak ve bu bilginin kişisel finans yönetiminde kilit nokta olduğunu bilmektir" diye tanımlamaktadır (Idris vd, 2013: 109). Bir başka tanımdaysa finansal okuryazarlık, bireylerin finansal refahı ve güvenlikleri için lazım gelen finansal bilgi, yetenek ve davranışların tamamı olmaktadır şeklinde ifade edilmiştir (Güler, 2015: 7). Bütün bu tanımlardan hareketle finansal okuryazarlık, bireylerin kişisel refahlarını artırmak, finansal sıkıntıya düşmemek üzere yatırım, harcama, borç ve para yönetimi gibi temel finansal alanlarda rasyonel finansal kararlar alabilmeleri, alternatifleri kabaca olsun değerlendirebilmeleri için finansal kavramlar, ürünler, hesaplamalar, uygulamalar, kurumlar ve haklarıyla ilgili olmak üzere temel bilgi, yeterlilik ve yetenek düzeyine sahip olmalarıdır.

Finansal okuryazarlık, bireylerin refah düzeyi ile birlikte, finansal güvenliğine de etki etmekte, bundan dolayı bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerinin yükseltilmesi gerekliliği her daim üzerinde durulması ve gündemde tutulması gerekli bir mevzu olmaktadır. Finansal okuryazarlık düzeyinin arttırılması ilk olarak var olan finansal okuryazarlık düzeyinin tespitini gerektirmektedir (Temizel ve Bayram, 2011, s.75). Bu tespitler sayesinde gerekli önlemler alınabilecek ve birçok alanda iyileşme yaşanacaktır.

Türkiye'de genç nüfus oranının yüksek oluşu finansal okuryazarlık düzeyinin gelişimini de önemli kılmaktadır. Gelecekte yaşanabilecek muhtemel problemleri önleyebilmek maksadıyla yapılacak durum tespitleri ve eğitimler büyük önem arz etmektedir (Ahmetoğulları ve Parmaksız, 2017: 319). Bu eğitimin ilk verildiği yer ailedir. Finansal eğitim, finansal okuryazarlığı arttırmada izlenecek yollardan birisidir. Çünkü, finansal bilinç ailede başlar ve bireye tasarruf etme, bütçe yapma, parayı yönetme şuurunu ailesi aşılar. Bu konuda öğrenciler üzerine pek çok araştırma yapılmış ve öğrencilerin büyük çoğunluğu para harcama ve yönetme bilgilerine aileleri aracılığıyla sahip olduklarını ifade etmişlerdir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 586). O halde finansal okuryazarlığa sahip bilgili ve bilinçli bireylerin yetişmesi bu konuda eğitimli ebeveynlerin varlığına ve ailede doğru tutum ve davranışların oluşuna bağlıdır.

Finansal okuryazarlık, yalnızca kişinin kendisi için değil tüm toplumun ekonomik refahı içinde de önemli bir konudur. Para yönetimi becerisi aileyle kazandırılmakta, eğitim ve tecrübeyle güçlendirilerek tüm toplumun tüketim alışkanlığına etki etmektedir. Bu nedenle toplumsal refahın attırılması bireylerin verdiği finansal kararların etkinliği ile ilişkilidir (Coşkun, 2016: 2248). Bunun yanında bireylerin temel düzeyde finansal araçlar, kavram ve konular hakkında bilgi sahibi olması, sağlıklı işleyen bir piyasanın varlığı içinde önem arz etmektedir. Bu nedenle hem çocukların hem de yetişkinlerin finansal okuryazarlık düzeyini geliştirmeye yönelik çaba gösterilmesi, finansal kuruluşların daha etkin çalışmasına olanak sağlayacaktır (Bayram, 2015: 106). Kısaca finansal okuryazarlığın geliştirilmesi gerekliliği, bütün toplumu ilgilendiren ve uzun vadeli etkiler sergileyen bir olgudur. Türkiye genç nüfusu en fazla olan ülkelerden birisidir ve gençlerin finansal okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi demek, gelecekte bu konuda yaşanabilecek olası problemleri önleyebilmek ve azaltabilmek demektir (Kılıç vd., 2015: 131).

4.2. Finansal Okuryazarlığın Önemi

20. yüzyılın son çeyreğinde ve 21. yüzyılın başlarında dünya ekonomisinde özellikle de finansal sistemde çok hızlı gelişmeler ve dönüşümler meydana gelmiştir. 1970'lerin başında Bretton-Woods sisteminin yıkılmasının ardından sabit döviz kuru

politikalarının terk edilmesiyle birlikte finansal piyasalarda volatilitenin artması ve finansal piyasaların küreselleşmesi, piyasalar arası entegrasyonu özendirmiş ve uluslararası finansal piyasalarda rekabet artar hale gelmiştir (Yılmaz ve Tuncay, 2012: 345).

Finansal sistemde yaşanan bu tarz değişiklikler ve ortaya çıkan yeni finansal araçlar, uygulamalarda değişlik yaşanmasına yol açmış ve finansal ürünleri karmaşıklaştırmıştır. Bu durum, ekonomik sistem içerisinde finansal kararlar alan bireylerin ve hane halkının gündelik yaşamlarını etkilemekte, uzun dönemli planlarına yönelik algı, tutum ve davranışlar üzerinde önemli role sahip olmaktadır (Ergün vd., 2014: 849-850). Yani, finansal serbestleşme ve küreselleşme ile finans literatürüne yerleşen bu kavram yaşanan hadiseler neticesinde finansal güvenliği tehlikeye giren günümüz birey ve toplumları için son derece önem teşkil eden bir mevzu haline gelmektedir.

Finansal okuryazarlık önemlidir; çünkü tüketicinin, finansal sistemin ve ekonominin faydasınadır. Finansal okuryazarlık tüketicilerin belirli bir şekilde davranmasını ve parayla alakalı konularda belirli davranışlar geliştirmesini sağlar. Ayrıca, insanlara daha iyi finansal kararlar verme, haklarını tanıma ve tüketici olarak sorumluluklarının farkına varma, riski anlama ve yönetme şansı verir (Sarva, 2014: 214). Yani finansal okuryazarlık, finansal sistemde ne amaçla olursa olsun var olan her birey için son derece önemlidir. Çünkü, bireylerin finansal güvenliği ve refahı için az da olsa finansal okuryazar olmaları gerekmektedir. Son yıllarda yaşanan birtakım değişiklikler finansal okuryazarlığın önemini daha da belirgin hale getirmiştir (Güler, 2015: 11).

Finansal okuryazarlığın öneminin artmasının sebeplerinde biri de tasarruf, yatırım ve bilgisizlikten kaynaklı finansal hilekârlıklardır. Bu sebeple finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesi, yapılan finansal hataların azalmasına ve bu da bireyin daha etkin finansal kararlar almasına katkıda bulunacaktır (Satoğlu, 2014: 21). İçinde yaşadığımız dünyayı kolay anlamamızı sağlayan, bireyleri daha akılcı ve katılımcı olmaya yönelten finansal okuryazarlık, aynı zamanda ekonomi politikalarının sınırlarını ve potansiyelini anlamada bize kolaylık sağlar (Gerek ve Kurt, 2011: 61). Aynı zamanda piyasaların ve de ülke ekonomisinin daha sağlıklı büyümesine de yardımcı olur (Satoğlu, 2014: 23).

Bireyler hem gündelik hayatta hem de uzun vadeli planlarında, ev bütçesini, çocukların eğitim masraflarını, yatırımlarını ve hatta emekliliklerini planlamak gibi daha birçok finansal kararlarda bulunurlar. Bu tarz finansal kararların alınabilmesi ise, belirli bir bilgi düzeyinin varlığını gerektirmektedir (Tosun, 2016: 41). İşte bu düzeyin yükseltilmesi, finansal eğitim programlarının geliştirilmesi ile mümkündür. Bireylerin finansal sistemden nasıl yararlanacağı hususunda onlara rehberlik eden finansal eğitim programları aynı zamanda bankacılık sistemi dışında olan bireylerin sisteme dahil edilmesini de mümkün kılar. Yine bu sistem sayesinde tüketiciler finansal araç ve uygulamalardan ihtiyaçları dâhilinde faydalanabilirler (Bayram, 2015: 107).

Kısaca, finansal okuryazar olmak, tüketicilerin finansal refahlarını elde edebilmeleri için finansal sistemin kendilerine sağladığı avantajlardan yararlanmaları ve bu sistemin ortaya çıkardığı aksaklık ve de haksız uygulamalardan kendilerini koruyabilmeleri adına önemli bir konudur. Aynı zamanda finansal okuryazarlık, finansal sistemin istikrarı ve finansal tabana yayılmanın sağlanması gayesiyle de önemlidir (Karataş, 2017: 6). Bu bağlamda finansal okuryazarlık hem piyasaların hem de ülke ve dünya ekonomisinin ilerlemesi açısından önemli bir yere sahiptir. Yani

bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri günlük yaşamlarının yanı sıra toplumsal açıdan da tüm finansal sistemin verimliliğini etkilemektedir (Ergün vd, 2014: 859).

4.2.1. Finansal Okuryazarlığın Birey İçin Önemi

Finansal okuryazarlık, yalnızca belirli bir döneme mahsus bilgi birikimi olmamakta, çocukluktan başlayıp emekliliğe kadar bireylerin finansal bilgi düzeyini ifade eden bir süreç anlamına gelmektedir (Çam ve Barut, 2015: 64). Yani finansın, bireylerin yaşamlarının her anında olması, attıkları her adımda yer alması bireyleri kendi finansal durumlarını yönetebilme gerekliliğine yöneltmektedir. Bireyler hem gündelik hayatta hem de uzun vadede birçok finansal kararlar alırlar (Bayram, 2010: 1). Bütçe yapmak, harcama ve tasarruf, paranın hangi yatırım araçlarında değerlendirileceği, risklerin yönetimi, hangi miktarda ve nasıl borçlanılacağı gibi konularda hayatı boyunca karar almak durumunda olan bireyler için bu mevzular, yaşam standartları ve finansal güvenlikleri açısından önemli sonuçlar doğurur (Sarıgül, 2014: 54). Günümüzde, neredeyse tüm bireyler istek ve ihtiyaçları dolayısıyla birçok finansal ürün ve hizmetlerden faydalanmaktadır. Bu ürün ve hizmetlerin bireylerin hayatına kolaylık sağlaması ve yaşamlarına değer katması ancak bilinçli bir tüketici olmakla, diğer bir tabirle finansal okuryazar olabilmekle mümkündür (Güler, 2015: 15). Dolayısıyla, bireyin finansal kararlar almadan önce, temel düzeyde olsa finansal donanıma sahip olması gerekir. Çünkü, verilen kararın sonuçları ile doğrudan bağlantılı olmaktadır. Burada da bireyin hangi düzeyde finansal okuryazar olduğu önemli hale gelmektedir (Barut ve Çam, 2015: 64).

Finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi, bireyleri finansal ürün ve hizmetlerin nasıl işlediği konusunda bilgilendirmek ve hangilerinin çıkarlarına daha uygun olacağının kararını vermelerine yardımcı olmakla mümkündür (Temizel ve Bayram, 2011: 74). Çünkü, finansal ürün ve hizmetlerin kendi hayatlarına sağlayacağı faydaları bilmeyen ve kullanmayı tercih etmeyen bireyler, bu finansal bilgi eksikliğinden dolayı finansal piyasada işlem yapamazlar, tüm bunlara uzak olmaları ise finansal piyasaların ve de toplumun gelişimini olumsuz şekilde etkiler (Tosun, 2016: 46). Bu konuda yapılan çok sayıda araştırma, finansal konularda eğitimli ve bilgili bireylerin kendilerinin ve ailelerinin refahını arttırma hususundan daha doğru kararlar verdiklerini göstermiştir. Aksi durumlarda yani, finansal okuryazarlığın düşük çıkması halinde ise, düşük finansal refah ve ihtiyatsız borçlanma gibi olumsuz sonuçlar gözlemlenmiştir (Sarıgül, 2014: 54).

Finansal okuryazarlık, sınırlı finansal kaynaklar karşısında en yüksek faydayı elde etmek isteyen bireyin sahip olması gereken bir nitelik olmaktadır. Finans piyasalarının gelişmesiyle ve ekonomik karar vericilerin çeşitlilik göstermesiyle bu özellik daha da önem arz eden bir husus haline gelmektedir (Coşkun, 2016: 2248). Finansal okuryazarlık bilincine erişebilmek, finansal okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesiyle mümkün olmaktadır ve böylece ekonomik denge, bütçe yönetimi, harcamaların yönetimi, borçların yönetimi gibi hususlarda daha etkin olunabilmektedir (Kaya, 2015: 55). Finansal okuryazarlığa sahip olmamak ise, bireylerin finansal ürünleri anlamalarında sıkıntıya yol açmakta ve bu konularda işlem yaparken kaygılanmalarına ve de zorlanmalarına neden olmaktadır. Bu bireyler borçlanmaktan kaçınmakta, para ve menkul kıymet ile ilgili işlemlerden uzak durmakta ve finansal kurumlarla iletişime geçemez duruma gelmektedirler (Capuano ve Ramsay, 2011: 26).

4.2.2. Finansal Okuryazarlığın Ekonomi İçin Önemi

Finansal okuryazarlık, yalnızca birey için değil aynı zamanda ülke ekonomisi içinde önem arz eden bir konudur (Fettahoğlu, 2015: 102). Bireyler hem günlük yaşamlarında hem de uzun dönemli planlarda ev bütçesi yapmaktan, emekliliklerini planlamaya, çocuklarının eğitim masraflarından, yatırım kararları vermeye kadar birçok konuda finansal kararlar almaktadırlar. Bu kararların alınabilmesi, finansal bilgiye sahip olmak ve erişmek ile ilişkilidir. İşte finansal piyasalardaki enstrümanların ve ürünlerin karmaşıklığı bu karar alma süreçlerine ciddi etki etmektedir (Bayram, 2015: 106). Finansal piyasaların daha karmaşık bir hal alması ve bireylerin finansal karar vermede daha fazla risk ve sorumluluk üstlenmesi gibi nedenlerle finansal okuryazarlık gerekli hale gelmektedir. Bu gereklilik finansal tüketiciyi korumak açısından ve hem finansal piyasalar hem de ekonominin sorunsuz işlemesi bakımından önemli görülmektedir (Tosun, 2016: 49).

Finansal piyasaların verimliliği için önem arz eden finansal okuryazarlık, finansal konularda yeterli farkındalık, eğitim ve becerilerle bireylerin temel finansal faaliyetlere kolay ulaşabilmelerini sağlayacaktır. Bu da finans sektörünün hacmini genişletici bir unsurdur (Güler, 2015: 17). Bu bağlamda, ekonominin düzgün işlemesi ve döngüsel akımın etkin çalışması için sağlıklı finansal piyasalara ihtiyaç vardır. Artan ürün çeşitliliği ve gelişen piyasa koşullarına uyum sağlamak için tasarruf sahiplerinin de bilgi düzeylerini arttırmaları lazım gelmektedir (Tosun, 2016: 49). Ancak, dünyada yaşanan ekonomik gelişmeler ve finansal yenilikler ile birlikte bireylerin, bu düzene uyum sağlamada ve finansal karaları doğru alabilmede zorluk yaşadığı görülmektedir. Bu anlamda hem bireysel finans yönetiminin hem de ülke ve dünya ekonomisinin gelişimi bakımından finansal okuryazarlığın öneminin gittikçe arttığı da gözlemlenmektedir (Elmas ve Yılmaz, 2016: 116).

Finansal okuryazarlığın arttırılmasında finansal eğitim önem taşımaktadır. Finansal eğitimin sonucunda finansal okuryazarlığın artması beklenir. Finansal okuryazarlığın artırılması ile hedeflenen makro amaçlardan biri de finansal erişimin arttırılmasıdır. Zira finansal okuryazarlık bireylerin tüm finansal iş ve işlemlerini bizatihi kendilerinin yapmasını değil, uygun finansal ürün ve kurumlara yönlenmelerini de içerir. Bu ise, herhangi bir finansal kurumda hesabı olan yetişkinlerin oranını ifade eden finansal erişim kavramını karşımıza çıkarır. Akademik çalışmalar finansal hizmetlere erişimle finansal gelişme ve ekonomik kalkınmanın yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (TCMB, 2011: 81).

Özetle, ülkemiz finansal piyasalarının gelişmesi ve de derinleşmesi bakımından finansal okuryazarlığın arttırılması önemlidir. Bu seviyenin arttırılması, çeşitli sektörlerin gelişmesine, buna bağlı olarak da ülkenin genel ekonomik durumunun iyileşmesine yarar sağlayabilecektir (Satoğlu, 2014: 34).

4.2.3. Finansal Okuryazarlığın Toplum İçin Önemi

Finansal okuryazarlığın kişisel ve ekonomik refaha sağladığı faydalar kadar toplumsal refaha da sağladığı katkılar inkâr edilemez bir gerçektir. Finansal okuryazar olan bireyler, kendilerine uygun olan finansal ürünleri seçerken, finans kuruluşlarından daha ayrıntılı bilgi alabilmekteler, bu da finans piyasalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin daha etkin kullanımını sağlamaktadır. Böylece finansal okuryazarlığın, piyasalara olumlu etkisi fazlalaşmaktadır (Öztürk ve Demir, 2015: 114).

Toplumda finansal bilinç ve tasarruf alışkanlığının gelişmesinde önemli katkısı olan finansal okuryazarlık olgusu, bugün dünyanın da gündeminde yer bulmakta ve

finansal okuryazarlık oranının artış gösterdiği ülkelerde buna paralel olarak tasarruf ve birikim oranlarının da yükseldiği gözlemlenmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 586). Finansal okuryazarlık oranının arttırılması için öncelikle finansal eğitim programları geliştirilmeye çalışılmalıdır (Bayram, 2015: 109). Finansal okuryazarlıkla elde edilmeye çalışılan kişisel refah artışı hedefidir ve bu sonuç itibariyle toplumsal refaha katkı sağlayacaktır.

Eğitim programlarının geliştirilebilmesinin ön koşulu eğitim ihtiyaçlarının boyutunun ve de içeriğinin tespit edilmesidir. Çünkü, ihtiyaçlar toplumun çeşitli kesimlerinde farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Burada önemli olan ve üzerinde durulması gerekli noktalar hedef kitlenin gereksinimlerini ve sınırlarını dikkatli bir şekilde belirlemek olmaktadır (Temizel ve Bayram, 2011: 74).

Tüketicilerin ihtiyaçlarına uygun olan finansal araç ve uygulamalardan faydalanmaları için düzenlenen eğitim programları sayesinde bireyler, edindikleri bilgi ve tecrübe ile piyasalara dâhil olmakta, finansal riskler zamanında görülerek daha doğru kararlar verebilmeleri sağlanmakta ve bu sayede finansal piyasalar daha sağlıklı işleyebilmektedir (Bayram, 2015: 110).

4.3. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri

Finansal tüketici ve yatırımcıların, finansal araç ve kavramlar konusunda bilgi ve anlayışlarını geliştirmelerini, yönlendirme ve tavsiyelerle finansal risk ve fırsatların farkına varmalarını sağlayan finansal okuryazarlık, aynı zamanda bireylerin daha bilinçli tercihlerde bulunmalarını, nerden yardım almaları gerektiğini bilmelerini ve finansal refahları için yapmaları gereken diğer tüm faaliyetleri kapsayan bir süreci ifade etmektedir (Temizel vd., 2014: 116). Finansal okuryazarlık bireylerin doğrudan kendi ekonomik faaliyetleri üzerine odaklandıkları ve bu konuda çeşitli beceriler geliştirerek hayat şartlarını daha iyiye kavuşturmaya çalıştıkları bir olgudur (Yıldırım, 2016: 23). Finansal ürünlerin ve kavramların hem tüketici hem de üreticiler tarafından anlaşılması ve tarafların bilinçli seçimler yaparak finansal refaha ulaşmaları için gerekli güveni sağlayan finansal okuryazarlık artan ürün sayısı ve ürünlerin gittikçe daha karmaşık hale gelmesinden dolayı da ayrıca önemli olmaktadır (Abdullah ve Anderson, 2015: 2).

Bu bağlamda finansal okuryazar olmak için bireylere finansal kapasitelerinin geliştirilmesi önerilmekte ve bu kavram, temel düzeyde bireyin parasını yönetebilme ve riskleri algılayabilme, orta ve uzun vadeli planlar geliştirebilme, finansal ürün ve hizmetleri tanıma ve bunlara ilişkin bilgiye nasıl ve nerden erişebileceklerini bilmeleri anlamına gelmektedir (Bayram, 2010: 15).

Yani, finansal okuryazar birey, yalnızca bugününü düşünüp kısa vadeli planlarda bulunmaz aksine geleceğini de hesaba katarak uzun vadeli planlar gerçekleştirir ve elindeki parasını ve varlıklarını doğru bir şekilde değerlendirir. Bunu yaparken riskini de hesaba katar, gelirini ve varlığını korumak adına önlemler alır. Ayrıca, finansal sistemdeki sürekliliğin ve de değişimin farkında olduğundan dolayı bilgi ve tecrübesini daima geliştirici yönlerde kullanır (Gökmen 2012: 24).

Finansal okuryazar olan bireylerin bazı ortak özellikler gösterdikleri görülmekte ve bu özellikler literatürde şu şekilde sıralanmaktadır (Hilgert ve Hogarth, 2002: 1-7):

- Finansal okuryazar olan birey bilgili, eğitimli ve tecrübelidir,
- Para ve varlık yönetimi konularına hâkimdir. Bankacılık, yatırım, kredi, sigorta ve vergi konularında yeterli donanıma sahiptir,
- Finansal okuryazar, finansal kararlar alan kişidir. Bilgisini kullanarak plan yapabilen ve de finansal kararlarını hayata geçiren kişidir.

Finansal okuryazarlığı yüksek olan kişiler, finansal bilgilerini ölçülü bir şekilde davranışa çevirebilen bununla birlikte riskleri ve de fırsatları işleyebilen bireylerdir (Akbaş, 2015: 25). Finansal okuryazarlık yalnızca finansal konularda bilgi sahibi olmak değil aynı zamanda bu bilgileri uygulayabilmektir. Dolayısıyla finansal okuryazar bireyler, nasıl tasarruf edeceğini bilen, finansal hizmette bulunan satıcıyla fikir alışverişinde bulunabilen ve de bütçe yapabilme yeteneğine sahip kişilerdir (Dağdelen, 2017: 25). Bu yüzden finansal okuryazar bir kişi krediyi, borcu ya da parayı etkili yönettiğinden emindir ve daha iyi eğitilmiş tüketiciler daha sağlıklı ve doğru kararlar verirler. Bu kullanıcıların yanlış bir ürünü almaya ya da satma riski daha düşüktür. (Sarva, 2014: 214).

Kısaca finansal okuryazar dediğimiz bireyler, parasını iyi yönetebilen, finansal sistemin işleyişinden anlayabilen, finansal bütçe ve planlar hazırlayan, iyi iletişim kurabilen, bilgili, becerili ve bu davranışlara sahip kişilerdir (Gökmen, 2012: 24). Bahsedilen tüm bu bilgi, beceri, tutum ve davranışların kazanılması finansal eğitim olmadan mümkün olmamaktadır. Finansal eğitim süreci, yalnızca bilgi, yetenek ile sınırlı olmamakta aynı zamanda bu bilginin finansal tecrübeler ile davranışlara aktarılmasını sağlamakla mümkün hale gelmektedir (Güler, 2015: 11).

4.4. Finansal Okuryazarlık ve Finansal Eğitim

Genel olarak, bireylerin finansal ürün ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olmasını ve bu bilgilerini kullanarak daha etkin kararlar alabilmesini sağlayan finansal okuryazarlık (Bayram, 2010: 12), bireyin finansal dünyayı anlaması, takip etmesi ve işlerini başarılı bir şekilde yürütebilmesi için sahip olması gereken yetenekler olarak ifade edilmektedir (Plakalovic, 2012: 136). Bireylerin sahip olması gereken bu yetenekler, finansal eğitim ile mümkün olabilmekte ve bu iki kavram, birbiriyle doğrudan bağıntılı hale gelmektedir. Dolayısıyla, bireylerin finansal eğitim almadan finansal okuryazar sayılmaları mümkün görülmemektedir. Bu durumda finansal eğitim bir süreçtir ve finansal okuryazarlıkla sonuçlanan bir olgudur diyebiliriz (Eskici, 2014: 5). Bu eğitim ile finansal kavramları ve araçları tanıyan ve bunlara erişmenin yollarını öğrenen bireyler, bu sayede finansal ağın dışında kalmamakta ve oluşabilecek olumsuzlukları da azaltabilme şansına sahip olmaktadırlar (Tosun, 2016: 57).

Gün geçtikçe gelişen ve sürekli değişim gösteren finansal piyasalarda bireylerin etkili bir şekilde hareket edebilmesi için finansal eğitime gerek duyulmaktadır (Öztürk, 2014: 28). Bu eğitim, bireylere finansal ürün ve hizmetleri kullanmada, plan yapmada ve karar alma gibi hususlarda faydalı olmak için verilmektedir. Bu eğitim alan bireyler finans alanında uzman sayılmazlar ancak kendileri ve de aileleri için gerekli finansal kararları alma hususunda da kimseye muhtaç olmazlar ve bu kararları kendileri verebilirler (Dağdelen, 2017: 66). Yani finansal eğitim, bireylerin her dönemde gelir ve giderlerini düzenlemeleri, bütçelerini idare edebilmeleri, birikim, yatırım ve tasarruflarını etkili bir şekilde yönetmeleri ve de oluşabilecek zararlardan kendilerini koruyabilmeleri açısından önemli bir kavram haline gelmiştir (TCMB, 2011: 77).

Finansal eğitimin finansal okuryazarlığın artmasına hizmet etmesi, finansal tabana yayılması nedeniyle aşağıdaki sayfalarda finansal eğitimin öneminden, faydalarından bahsedilecektir. Böylelikle, finansal eğitimin finansal okuryazarlığa katkısının daha net ortaya konulacağı düşünülmektedir.

4.4.1. Finansal Eğitimin Önemi

Bu kavram, kısaca, parayı akıllıca kullanmak olarak tanımlanır ve para kullanımının önemini kavrama ve bu konuda bilgi edinme anlamlarına gelir (Norman, 2010: 200). Aynı zamanda finansal kavram ve terimlere aşina olunmasını ve finansal araçlar konusunda tercih yapılmasını sağlayan finansal eğitim kavramı, finansal verilerin analiz edilmesi, kullanılması gibi konuları da kapsamı içine almaktadır (Dağdelen, 2017: 63). OECD'nin 2005'te yaptığı tanıma göre finansal eğitim bir süreç olarak ifade edilmiş ve finans tüketicilerinin veya yatırımcılarının finansal ürün ve kavramları algılama düzeylerini geliştiren, finansal risk ve fırsatları bilgilendirme ve eğitme yoluyla görmelerini sağlayan, bilinçli seçimler yapmalarını, yardım alma konusunda nereye başvurmaları gerektiğini öğrenmeleri ve finansal refahlarını arttırmak için bir yetenek bir özgüven geliştirmelerini sağlayan süreç olarak tanımlanmıştır (TCMB, 2011: 79).

Finansal okuryazarlığı geliştirmek gayesiyle yapılan ve herkes için gerekli olan finansal eğitim sayesinde, bireyler bilgilerini kullanmaları konusunda nasıl davranmaları gerektiğini öğrenebilmekte ve daha etkili kararlar alabilmektedirler. Çünkü bu eğitimler bireye, finansal hayatında nasıl davranması gerektiği konusunda yardımcı olmakta ve bireyin finansal farkındalığını arttırmaktadır (Öztürk, 2014: 26). Finansal farkındalığın attırılması, finansal erişimin geliştirilmesi ve bilgi birikiminin sağlanması gibi hususlarda katkı sağlayan finansal eğitim aynı zamanda bu bilgi birikiminin bireylerin yatırım, birikim ve tasarruf davranışlarına etki etmesine ve tüm bunların ülke ekonomisine ve de toplumsal refaha yansımasını sağlayan geniş bir alanı sınırları içine almaktadır (TCMB, 2011: 79).

Finansal eğitim, finansal dünyada yaşanan gelişmeler ve artan ihtiyaçlar doğrultusunda günümüzde daha da önemini artırmıştır (Dağdelen, 2017: 69). Finansal eğitim; finansal araçların gelişim göstermesi ve henüz bilinmeyen bir alan olması, ürün çeşitliliğinin artarak daha karmaşık bir hal alması, çapraz ürün satışının artması ve bu konuda bilgiye ihtiyaç duyulması, finansal piyasaların karmaşıklaşması, finansal yatırım araçlarının ilgi çekmesi ve bireylerce kullanımının artması, yaşam süresinin uzaması ve geleceğe dönük planların artması gibi nedenlerle önemli olmaktadır (Aktaş, 2011: 4).

Aynı zamanda, finansal eğitimin ne derece önemli olduğunu gösteren bir diğer konu da finansal okuryazarlık oranlarının düşük düzeylerde olmasıdır (Öztürk, 2014: 29). Bunun nedenleri ise yine Aktaş (2011)'ın bahsettiği ve yukarıda da yer alan konulardaki eksiklikler ve yetersizliklerdir (Aktaş, 2011: 5):

- Tüketicilerin çoğunun gerekli bilgi ve donanımdan yoksun olması,
- Temel finansal ve ekonomik konulardaki bilgi zayıflığı,
- Finansal ihtiyaçların değerlendirilmesindeki eksikler,
- Geleceği planlamada öngörü yetersizliği,
- Bireylerin finansal ihtiyaçlarını karşılayacak araçların seçimindeki zayıflıklar,
- Bilişim sistemlerinin etkin kullanılamayışı ve
- Sigorta, emeklilik ve bankacılık gibi temel ürünlerde bilgi yoksunluğudur.

Bütün bu nedenlerle finansal eğitim daha da önem arz etmekte ve artık bir ihtiyaç olmaktan çıkıp bir zorunluluk haline gelmektedir. Çünkü, bireyler finansal konularda daha donanımlı olduklarında, doğru ve etkin kararlar vermeye başlarlar. Bireylerin finansal yaşamlarındaki pozitif etki özel yaşamlarına da yansımaya başlar ve toplum bu durumdan olumlu yönde etkilenir (Öztürk, 2014: 29). Dolayısıyla, finansal eğitim yalnızca bireyin refahı için değil, bunun yanında finansal piyasaların sağlıklı

işlemesi, ekonomik ve finansal istikrarın sağlanması ve dolayısıyla toplumun refahına katkı sağlaması gayesiyle de önem arz eden bir kavram olmaktadır (TCMB, 2011: 77).

4.4.2. Finansal Eğitimin Faydaları

Yaşanabilecek bireysel, toplumsal ve ekonomik problemlere karşı bireylerin gerekli tedbirleri almaları finansal okuryazar olmalarıyla mümkündür. Çünkü, bireylerin alacağı finansal kararlar sadece kendisi için değil, içinde yaşadığı toplum açısından da önemlidir ve alınabilecek yanlış bir karar ülke bazında ekonomik sorunlara yol açabilmektedir (Dağdelen, 2017: 1). Bu sebeple bireyler, toplumlar, hükümetler ve de finansal piyasalar için önemli olan finansal okuryazarlık kavramı, bireylerin yaşamlarında etkili olduğu gibi, içinde yaşadığı toplumda da hem doğrudan hem de dolaylı etkiler gösterir. Finansal okuryazarlığı doğuran finansal eğitim yalnızca bireysel refahı artırmaz, toplumsal refahı da sağlayarak piyasaların etkinliğine ve de ekonomik istikrarın artmasını da sağlar (Öztürk, 2014: 29).

Dolayısıyla, bir ülkede finansal eğitimin gelişmesi sermaye yapısına ve ekonomik istikrara pozitif etki eder ve uygulanan ekonomi politikalarını ve tasarruf düzeyini daha da geliştirir (Özgüler, 2013: 13). Finansal eğitimin faydalarını üç başlık altında toplayabiliriz. Bireysel refaha, finansal piyasalar ile finansal istikrara ve tüm ekonomi ile toplumsal refaha katkısı olmak üzere.

4.4.2.1. Bireysel Refaha Katkısı

Bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması ve minimal bir finans kültürünün oluşabilmesi için finansal eğitim oldukça önemlidir. Ayrıca, bireylerin finansal tercihte bulunurken kendileri için en iyi olanı seçmeleri ve geleceklerini güvence altına almak adına finansal güvenliklerini sağlamaları yine finansal bilgi ve donanımları ile mümkün olmaktadır (Tosun, 2016: 57). Bu nedenle finansal eğitim, küçüklükten başlayarak bireye hayatı boyunca eşlik eden bir süreç konumundadır. Bu süreçte, bireylerin finansal okuryazarlıkları artmakta ve finansal ürün ve hizmetleri daha etkin kullanmaları söz konusu olmaktadır. Ayrıca, günlük işlemlerle ve finansal sorunlarla ilgilenirken, sahip oldukları bilgi ve donanımla daha aktif olabilirler (Temizel ve Özgüler, 2015: 4). Çünkü bireyler yaşamlarının bir döneminde de olsa belli bir gelire, bir birikime sahip olacaklardır. Bütçe yönetimi konusunda bilgili ve donanımlı olan bireyler, gelir ve birikimlerini finansal planları doğrultusunda şekillendirebilirler ve ayrıca karşılarına çıkabilecek ekonomik fırsatları da değerlendirebilme imkânına sahip olurlar (Özgüler, 2013: 11).

Finansal eğitimin bireysel refaha katkısı, finansal konularda farkındalığın sağlanarak, bireylerin var olan finansal ürün ve hizmetler konusunda daha bilinçli bir konuma getirilmesidir. Ürün ve hizmetler konusunda şuurlu hale gelen finansal tüketiciler, bu konuda donanımlı oldukları için rasyonel kararlar alabilmekte ve yeni finansal araçları tanımanın yanında kendileri için en uygun finansal ürünlerin ayrımını da yapabilmektedirler (Akbaş, 2015: 26). Araştırmalara göre finansal açıdan eğitimli olan bireyler yani finansal okuryazarlar; daha fazla gelire sahip olan ve tasarruf eden, emeklilik için birikim yapan, akıllıca borçlanan ve borçlarını iyi yöneten, finansal piyasalarda daha etkin ve finansal hedeflerinde gerçekçi olan, finansal ürünleri daha doğru seçen ve bu konularda kendine güvenen, finansal planlama ve bütçeleme yapabilen ve sahip olduğu hakları bilen kişilerdir (Capuano ve Ramsey, 2012: 35-36). Bunlara ilaveten finansal eğitimin bireysel refaha katkılarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Saraç, 2014: 30):

- Bireyleri finansal konularda sorumluluk sahibi olmaya yöneltmektedir.
- Bireyler özellikle bütçe planlarını yaparken, varlık ve yükümlülüklerini daha dikkatli tasarlayabilmektedirler.
- Ayrıca kendi haklarını iyi gözeten bireyler daha doğru kararlar alabilmektedirler.

Bireylerin finansal sistemden nasıl yararlanması gerektiği konusunda kılavuzluk eden finansal eğitim, bankacılık sistemi dışında kalan bireyleri sisteme dâhil etme görevini de üstlenmektedir. Çünkü bireylerin kredi, sigorta, ödeme işlemleri gibi finansal ürün ve hizmetlere yeterli düzeyde ve uygun koşullarda erişebilmesi için finansal okuryazar olmaları gerekmektedir (Eskici, 2014: 6).

Ayrıca bireylere verilen finansal eğitim sayesinde, yastık altı diye tabir edilen tasarrufların bankalara yatırılarak finansal sistem içerisinde değerlendirilmesi sağlanabilir. Bu şekilde bireyler bankaların sağladığı fırsatlardan ve muhtelif uygulamalardan faydalanabileceklerdir (Dağdelen, 2017: 69). Yani, bireyin bankada bir mevduat hesabı açtırarak parasını bankaya yatırması, bankanın sunduğu kredi ya da kredi kartı gibi finansal araçlara erişimi sağlayacak ve kayıt dışı birey olmasının önüne geçilecektir. Bu da finansal sistemin gelişmesine ve bireyin finansal refahının artmasına vesile olacaktır (Bayram, 2010: 22). Böylece finansal okuryazar olarak piyasalara müdahil olan bireyler, finansal sistemin iyi işlemesine ve bireylerin riskleri fark ederek zamanında ve doğru kararlar vermelerine olanak sağlayacaktır (Eskici, 2014: 6).

4.4.2.2. Finansal Piyasalara ve Finansal İstikrara Katkısı

Finansal eğitim bireyler için olduğu kadar, finansal piyasalar içinde önem arz eden bir durumdur. Finansal eğitim alarak daha bilinçli tüketiciler haline gelen bireylerin ürünlere ilişkin bilgisi artacak ve kendileri için en doğru kararı vermeleri sağlanacaktır. Bu da finans sektöründe rekabetin artmasına ve piyasa etkinliğinin sağlanmasına yardımcı olacaktır (TCMB, 2011: 83).

Finansal eğitim sayesinde bilgi düzeyleri ve dolayısıyla finansal okuryazarlıkları artan bireyler, kendilerine en uygun ürünleri seçme hususunda finansal ürün ve hizmet sunan kuruluşlarından talep edecekleri bilgide aynı oranda gelişim göstereceği için, piyasalarda şeffaflık ve açıklık ilkelerinin etkinliği var olacaktır (Öztürk, 2014: 30). Bu sayede finansal ürünlerin kullanımı sırasında ve sonrasında meydana gelebilecek olumsuzlukların ve anlaşmazlıkların önüne geçilecektir. Haklarını koruma konusunda tecrübeli olan bireyler yanlış durumları ve haksız uygulamaları ilgili denetleyici kurumlara rahatça iletebilecek, bu da sektörün denetim mekanizmasının etkin çalışmasına imkân verecektir (Akbaş, 2015: 27).

Ayrıca tüketicilerin kendilerine en uygun ürünü seçmek istemeleri, finansal piyasalarda yenilikçi, yaratıcı, rekabetçi ürün ve hizmetlerin var olmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda bilinçli tüketicinin borcunu ödeyememe durumunda düşüşe, iflas etme oranında azalmaya, yatırım oranında ise artışa sebep olmaktadır (Saraç, 2014: 31).

4.4.2.3. Tüm Ekonomiye ve Toplumsal Refaha Katkısı

Bireylerin nasıl borçlanacaklarını ve tasarruf edeceklerini, yatırım yapmada ve yaşamlarındaki finansal meseleleri nasıl yönetecekleri konusunda belirleyici olan finansal okuryazarlık aynı zamanda finans kurumlarına hangi ürün ve hizmetleri sunacakları ve nasıl bir faaliyet içinde olmaları gerektiğinin de cevabını vermektedir. Çünkü bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri, verecekleri yatırım kararlarına

dolayısıyla ekonomiye etki etmektedir (Widdowson ve Hailwood, 2007: 37-38). Bu durumda alınabilecek hatalı bir karar piyasalara olumsuz etki edebileceği gibi bu kararların toplumsal refaha dönüşümü de olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bilakis alınan doğru kararların da piyasalara ve toplumsal refaha yansıması pozitif olacaktır (Öztürk, 2014: 18). Bu durumda finansal eğitimin ve de finansal okuryazarlığın ne denli önemli olduğunu bir kez daha vurgulanmış olmaktadır.

Finansal eğitimin gelişmesiyle bir ülkede, ekonomik istikrar, uygulanan ekonomi politikaları, sermaye yapısı ve tasarruf düzeyinde artış gibi olumlu hadiseler yaşanabilmektedir. Bireylerin tasarrufa meyilli olmaları beraberinde küçük birikimlerin yatırma dönüşerek finansal piyasalara iştirakini sağlamakta ve bu da ülkenin sermaye yapısını güçlendiren bir unsur olmaktadır (Özgüler, 2013: 13). Yani finansal eğitim almış bireyler, daha fazla tasarruf etme eğiliminde olduklarından yatırım yapma oranları daha yüksek olmaktadır. Bu bireylerin tasarrufları özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansman sağlamasında önemli rol oynamakta ve istihdam yaratma ve ekonomik büyüme gibi yararlar da sağlamaktadır (TCMB, 2011: 84).

Bu durumda finansal eğitim öncelikle tüketiciler için sağladığı fayda ile bireysel refahı artırmakta, sonrasında piyasalarda yarattığı etki ile istidama ve istikrara katkı sağlamaktadır. Sonrasında da ekonomik kalkınmada ve toplumsal refahı artırmada önemli bir role sahip olmaktadır (Saraç, 2014: 31). Kısaca finansal eğitimli bireyler sayesinde piyasaların daha iyi denetlenmesi sağlanmakta, bununla bağıntılı olarak devletin piyasalara yönelik kontrolüne daha az kaynak aktarılmakta ve bu kaynaklar diğer alanlar için daha etkin kullanılabilmektedir. Tüm bu etkilerin yansıması ise ekonomide ve toplumsal refahta kendini hissettirmektedir (TCMB, 2011: 84).

4.5. Finansal Okuryazarlığın Bileşenleri

Finansal okuryazarlık kavramının literatürde birçok tanımı olmasına rağmen evrensel olarak kabul görmüş bir tanımı mevcut değildir. Bu sebeple finansal okuryazarlığın anlamını ve içeriğini daha iyi anlayabilmek için bileşenlerden bahsedilmesi gereklidir (Barmaki, 2015: 18). Dvorako'ya göre (2009), finansal açıdan okuryazar olan bireyler para ve para ile ilgili konularda bilgi sahibi olan, varlıklarını ve borçlarını iyi yönetebilen ve kendilerinin ya da ailelerinin bütçelerinden sorumlu olan kişiler olarak belirtilmiştir (Tomaskova vd., 2011: 366).

İyi bir finansal okuryazar, parasını ve varlıklarını iyi yönetebilen, fırsat ve riskleri gözetebilen ve ona göre davranış sergileyen kişilerdir. Aynı zamanda bu bireyler, yalnızca bugünü düşünmezler, geleceklerini de planlarlar. Her zaman bilgi edinme ve tecrübe sahibi olma çabasındadırlar (Saraç, 2014: 10). Finansal okuryazarlık yalnızca finans konularında bilgili olmak değil aynı zamanda bildiklerini uygulamaya geçirebilmektir. Bu eğitimi alan bireyler, bütçe yapabilmeli, ileri düzeyde bilgi isteyen işlerde ne yapacağını ve nerden yardım alacağını bilmeli ve finansal hizmet sağlayıcılarıyla fikir alışverişinde bulunabilmelidir (Eskici, 2014: 7). Finansal okuryazarlığın ne demek olduğunu daha net kavrayabilmek ve konu ile ilgi kavramları analiz edebilmek adına finansal okuryazarlığın bileşenleri aşağıdaki başlıklarla incelenmektedir.

4.5.1. Temel Para Bilgisi

TDK'ya göre para, devlet tarafından bastırılan, üzerinde değeri yazılı kâğıt ya da metal olan ödeme aracı olarak ifade edilmektedir (www.tdk.gov.tr, 09.08.2017). Temel para bilgisi, temel matematiksel hesaplamalar, ihtiyaca uygun mal ve hizmetlerin seçimi

ve satın alınması, faturaların ödenmesi, paranın zaman değerinin bilinmesi, enflasyonun etkisinin kavranması, faiz ve indirim oranlarının hesaplanması gibi konuları kapsamaktadır (Barmaki, 2015: 18).

4.5.2. Para İdaresine İlişkin Bilgi

Bireylerin paralarını nasıl yönetmeleri gerektiği ve bu konuda bütçelerini nasıl planlayacakları ve de faturalarını ödeme hususunda nasıl davranacakları ile ilgili tüm konular para yönetimi kapsamına girmektedir. Bireyin parasını yönetebilmesi finansal okuryazarlılığının bir göstergesidir ve aynı zamanda hayatını yönetmesi ile eşdeğerdir. Bu nedenle finansal okuryazar bireylerden paralarını en iyi şekilde yönetmeleri beklenir (Öztürk, 2014: 35). Yani bireyler elde ettikleri gelirlerinin ve birikimlerinin hepsini sarf etmemelidirler. Her birey kendisi için ve ailesi için bütçe yapmayı bilmeli ve buna göre hareket etmelidir (Saraç, 2014: 11). Çünkü bütçe yapmak ile amaçlanan, harcamaları kontrol altında tutmak, tasarruf etmeyi planlamak ve beklenen gelir ve giderleri düzenlemeyi esas alan planlar gerçekleştirmektir (Cihangir ve Gemici, 2017: 137).

Dolayısıyla bütçe oluşturabilme bilgisine ve yetkinliğine sahip olmak, parayı akıllıca kullanabilme noktasında vazgeçilmez bir unsur olmaktadır. Aynı zamanda parayı idare edebilme bilgisine sahip olmak bilinçli tüketici haline gelmek içinde önemlidir (Barmaki, 2015: 21). Bunun için bireylere bütçe yönetimi kavramının erken yaşlarda öğretilmesi gerekmektedir. Bireylere doğru finansal bilgiler ve para yönetimi alışkanlıkları kazandırılırsa, daha parayı tanımaya ve harcamaya başladıkları ilk yıllarda bu davranışlar yerleşir ve böylece bireylerin hayatında kalıcı hale gelebilir (Saraç, 2014: 11).

Bu bağlamda bireyler için para idaresine ilişkin önemli hususlardan bazıları şu şekilde sıralanmaktadır (Gökmen, 2012: 25):

- Bireylerin tasarruf etme eğilimleri,
- Paranın nakit ya da nakit olamama durumu,
- Ödemelerin aksatılmayarak zamanında yapılması ve
- Nakit giriş ve çıkışlarının kaydedilmesidir.

4.5.3. Tasarruf ve Yatırıma İlişkin Bilgi

Tasarruf ekonomik anlamda TDK tarafından "tutum, para biriktirme ve artırım" olarak tarif edilmektedir (www.tdk.gov.tr, 09.08.2017). Genel anlamda tasarruf, kullanılabilir gelirin tüketimden geriye kalan kısmını ifade etmektedir. Bu kavram önemlidir çünkü tasarruf olmadan yatırım yapılması mümkün değildir. Dolayısıyla bireyin tasarruf etmesi kadar bunu yatırıma dönüştürebilmesi de mühimdir (Cihangir ve Gemici, 2017: 141). Gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanan tasarruf hem bireyler için hem de bütün ülke ekonomisi için son derece önem arz eden bir olgudur. Aynı zamanda dünya genelinde sürdürülebilir bir ekonominin varlığı içinde önemlidir (Şengür ve Taban, 2016: 30).

Bu hususta bireylerin tasarruf bilincine kavuşması finansal okuryazarlıklarıyla mümkün olmaktadır. Asgari düzeyde de olsa bireylerin finansal okuryazar olmaları, etkin bir bütçe yönetimi noktasında daha bilgili ve tecrübeli olmaları anlamına gelmektedir. Bu da bireylerin harcama ve tasarruf dengesini sağlıklı tutabilmesi ve daha çok tasarruf edebilmesi adına önemli bir süreç olmaktadır (Güler, 2015: 21). Ülkemizde yapılan araştırmalarda, bireylerin hâlihazırda bir tasarruf planı yapmadıkları ve dolaysıyla yaşanabilecek ekonomik krizlere daha çabuk yakalandıkları görülmektedir.

Bu nedenle bireyler finansal eğitim sürecinde tasarrufun önemi ve sonuçları konusunda gerekli eğitimi almaları gerekmektedir (Özgüler, 2013: 15).

Gelecekte daha fazla edinim sağlayabilmek için bugün elimizde olan değerden kendi isteğimizle vazgeçmek, feragat etmek anlamlarına gelen yatırım kavramı tasarruf ile yakından ilişkilidir ve sıkça bir arada kullanılan kavramlardır (Cihangir ve Gemici, 2017: 141-142). Bu kavram aynı zamanda tasarrufların taşınır veya taşınmaz mallara bağlanarak değerlendirilmesi sürecini de ifade eder. Bu sürecin temelini tasarruf oluşturur ve yatırım ile ilgili kararları yani; hangi araçlara ne zaman ne kadar ve hangi sürelerle yatırım yapılacağı ile ilgili planları içerir (Özgüler, 2013: 18).

4.5.4. Harcama ve Borçlanmaya İlişkin Bilgi

Borçlanma, elde edilen gelirden fazlasını harcamak ve geleceğe ait gelirlerin bugünden tüketilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramın, yatırım amacı dışında kullanılması ya da bu kavrama yalnızca tüketim amaçlı yaklaşılması, bireylerin ekonomik ve sosyal hayatlarında yıkıcı etkilere sebebiyet verebilmektedir (Özgüler, 2013: 21). Gelirinden daha fazlasını harcama eğiliminde oldukları bu tüketim toplumunda bireyler daha fazla harcama yapmaya teşvik edilmekte, tüketim ihtiyaç amacıyla yapılan bir davranış olmaktan ayrılarak bir kültür halini almaktadır (Karaağaç, 2015: 36).

Finansal piyasaların hızla gelişme göstermesi, borçlanma araçlarını da çeşitlendirmiş ve tüketiciler bu borçlanma alternatifleri karşısında güç durumda kalmışlardır. Finansal okuryazarlıkları yüksek olan bireyler bu piyasalarda daha sağlıklı hareket ederken, piyasalara yeni giren ve finansal bilgi, beceri ve tecrübesi olmayan tüketiciler ise yanlış kararlar alarak gereğinden fazla borçlanabilmektedirler (Karataş, 2017: 46). Borçlanma hususundaki bu hızlı artış finansal eğitim yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu ise bireylerin borç yönetimi konusunda güncel, yeterli ve kullanışlı bilgiye sahip olmalarının gerekliliğini ve önemini göstermektedir (Güler, 2015: 25).

4.5.5. Finansal Planlama

Finansal planlama yapmak geleceği düşünmek anlamına gelir ve bu planlar kısa, orta ve uzun dönemler için gerçekleştirilebilmektedir. Bu planlar kişiye yol göstericidir ve bunların uygulamaya geçirilmesi de son derece mühimdir (Gökmen, 2012: 27).

Finansal planlamanın doğru yapılması, gelecekte rahat hareket etmek ve etkin kararlar almak bakımından faydalıdır. Plan yapan bireyler, yaşanabilecek olası durumlara karşı öngörülüdürler. Plansız hareket eden bireyler ise, kendilerine sunulan fırsatları ve alternatifleri kaçırmakta ve fark edememektedirler (McWaters, 2005: 15-16, Aktaran, Öztürk, 2014: 37-38). Finansal planlamanın sağladığı diğer bazı faydalar aşağıda sıralanmıştır (Saraç, 2014: 13):

- Bireyler yaşamlarını gelirlerine göre şekillendirebilmekte,
- Harcamalarını gelirleri ile mukayese edebilmekte,
- Finansal belirsizliklerden kurtulabilmekte,
- Tasarruf ve birikim yaparak finansal hedeflerine ulaşabilmeleri sağlanmaktır.

Ayrıca, bireylerin gelirlerinin giderlerini karşılamaması veyahut gelirlerinin giderlerinden fazla olması dolayısıyla oluşabilecek bütçe açıklıklarının yaşanması ve bu açığın kapatılmaya çabalanması gibi durumlarda finansal açıdan planlama yapmak bireyler için önemli bir olgudur. Çünkü bütçe sayesinde bireyler finansal açıdan yaşamlarını koordine edebilmekte, süreçleri planlayabilmekte ve kendilerini

denetleyebilmektedirler (Cihangir ve Gemici, 2017: 137). Bu anlamda bütçe, gelecek zamanda belli dönemler için yapılan finansal plandır ve paranın yönetilebilmesinde önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda tüketicilerin hedef ve amaçlarına ulaşmasında gerekli olan, kaynakların tespit edilmesine olanak sağlayan bireylere ve işletmelere yönelik planlardır (Saraç, 2014: 12).

Finansal planlamanın bir diğer önemli parçası emeklilik planlamasıdır. Bireylerin emekliliklerini maddi anlamda rahat geçirebilmeleri iyi bir finansal planlama ile mümkün olabilmektedir. Bunun olabildiğince erken yaşlardan planlanarak yapılması bireyler için büyük avantaj sağlayacaktır (Gökmen, 2012: 29). Bu nedenle sağlıklı bir finansal planlama yapabilmenin yolu, öncelikle hedefleri iyi bir şekilde belirlemekten, sonrasında yavaş yavaş mevcut geliri hesaplayıp gelir-gider dengesini kurabilmekten ve yapılan planları uygulamaya dökmekten geçmektedir (Saraç, 2014: 13).

4.6. Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etki Eden Faktörler

Bir kişinin finansal konularda karar alma ve uygulama bilgi ve becerine sahip olması olarak ifade edilen finansal okuryazarlık, yalnızca finansal bilgiye sahip olmak değil, aynı zamanda sahip olunan bu bilgiyi anlama yorumlama ve de karar verme süreci olarak da tanımlanmaktadır (Cihangir ve Gemici, 2017: 7). Bilgiyi esas alarak finansal durumlarını yönetebilme beceri ve bilincine sahip olan bireyler yani finansal okuryazarlar bu sayede ürün satın almada, birikim, tasarruf, yatırım ve de borç yönetimi gibi hususlarda daha doğru kararlar verebilmektedirler (Alkaya ve Yağlı, 2015: 586).

Finansal konulardaki bilgi düzeyi, finansal tutum ve finansal davranışlar, finansal okuryazarlık düzeyine etki eden unsurlardır ve bireylerin basit-bileşik faiz, paranın zaman değeri, faiz-enflasyon, risk-getiri gibi temel düzey finans kavramlarını bilmesi, finansal okuryazar olabilmesi açısından önemlidir. Çünkü bu konuda sergiledikleri finansal tutum ve davranışlar gelecekte alacakları mali konulardaki kararlarına yansıyacaktır (Alkaya ve Yağlı, 2015: 586). Bireysel anlamda sağlıklı finansal kararlar vermek ve nihayetinde finansal refah elde etmek için gerekli olan bilinç, bilgi, beceri, tutum ve davranışın karmaşık bir ifadesi olarak tanımlanan finansal okuryazarlık her kişide farklı düzeyde meydana gelmekte ve okuryazarlık düzeyindeki bu farklılıklar da bireylerin davranışlarına o oranda yansımaktadır (Bhabha vd., 2014: 118).

Literatüre bakıldığında finansal okuryazarlıkla ilgili çalışmalarda, farklı finansal okuryazarlık faktörleri kullanılarak ölçümlerin birbirinden farklı sınıflandırmalar ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin, Atkinson ve Messy (2012) bireylerin tutum ve davranışlarının finansal refah düzeyleri üzerinde etkili olduğunu belirtmişler ve yaptıkları çalışmalarında tutum ve davranışların da ölçülmesi gerektiğine dikkatleri çekmişlerdir.

- ***Finansal Tutum:*** Finansal okuryazarlığın önemli bir bileşenidir ve birikim, yatırım, tasarruf ve gelecek planları gibi konularla da yakından ilişkilidir. Aynı zamanda bireyin parayı dikkatli kullanma ve idareli tüketme, gelecek için birikim yapma gibi hususlarda yaşadıkları deneyimler sonucunda düzenli tavır takınmaları olarak da tabir edilmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 588). Örneğin insanların gelecek için tasarruf yapma yönünde olumsuz bir tutumları varsa onların birikim yapmaya eğilimli olmadıkları ileri sürülmekte ve benzer şekilde, kısa vadedeki isteklerini ön planda tutan kişilerin acil durumlar için tasarruf

etme veya uzun vadeli planlar yapma olasılıklarının da düşük olduğu düşünülmektedir (Atkinson ve Messy, 2012: 9).

- ***Finansal Davranış:*** Temel anlamda bireylerin kişisel finans durumlarının izlenmesi, tasarruf, yatırım ve kişisel borçlarının yönetilmesi, dikkatli alışveriş eylemleri, kısa ve uzun vadede yatırımlarını değerlendirebilme davranışlarının sergilenmesidir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 589). Finansal davranış, finansal okuryazarlığın vazgeçilmez bir unsurdur ve bireyleri, harcamalarını planlama ve finansal güvenliklerini sağlama gibi olumlu davranışlara yönlendirdiği gibi, krediyi aşırı kullanma gibi davranışlarla da finansal refahlarını azaltabilmektedir (Atkinson ve Messy, 2012: 23). Bireylerin davranış şekilleri finansal refahları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve de bu davranışların etkilerinin belirlenmesi dolayısıyla da önemlidir (Saraç, 2014: 21).
- ***Finansal Bilgi:*** Finansal okuryazarlığın belirlenmesinde bir diğer bileşen finansal bilgi düzeyidir. Ekonomik kararlarda veya karşılaştıkları finansal olaylarda bireyler finansal bilgiye ihtiyaç duyarlar ve finansal okuryazar olan bireylerin bütçe, sigorta, tasarruf, yatırım, kredi, basit faiz, bileşik faiz, enflasyon, risk, getiri, bilanço gibi temel finans bilgilerine vakıf olmaları beklenir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 587). Yeni iletişim teknolojileri sayesinde günümüzde bilgiye ulaşmak kolay hale gelmektedir ve bu noktada bilgiyi anlama ve yorumlayabilme önem kazanmaktadır. Burada da bilgi kaynaklarının kullanımı ve bunların davranışlara yansıması açısından önem arz etmektedir (Bayram, 2010: 62).

Finansal Okuryazarlık ile ilgili literatür incelendiğinde yukarıdakilerden farklı olarak finansal okuryazarlıkla ilişkili olduğu düşünülen diğer bileşenler bireylerin, sosyo-demografik özellikleri, aile geçmişleri, servetleri, emeklilik planlamaları, tasarruf ve para yönetimi, finansal tatminleri, çaresizlik ve hatta dini inançları olmaktadır. Bundan sonraki bölümde finansal okuryazarlığın İslami boyutu ele alınacak ve çaresizlik dindarlık ve mali tatmin gibi psikolojik faktörler ile ilişkisi incelenecektir.

4.7. İslami Finansal Okuryazarlık

Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri, finansal davranışlarına etki edebildiği gibi İslami finansal okuryazarlık düzeyleri de finansal kararlarına ve de işlem yapacakları finansal sisteme etki edebilmektedir (Çömlekçi, 2017: 1424). Yani bireylerin paralarını en iyi şekilde yönetebilmelerini ve değerlendirmelerini sağlayacak bilgiye haiz olmaları anlamına gelen finansal okuryazarlık, bireylerin birikim ve yatırımlarını akıllıca yönetip, bütçelerini doğru planlayabilme yeteneğine sahip olmalarını nasıl sağlıyorsa, faizsiz finans kuruluşları da İslami finans alanında farkındalık yaratarak İslami finans okuryazarlığı ile ilgili yenilikleri hayata geçirebilmeyi sağlamalıdır (www.katilimdunyasi.com, 22.09.2017).

İslami finansal okuryazarlık kavramı nispeten yeni bir alan olduğu için, İslami finansal okuryazarlığın genel olarak kabul görmüş bir tanımı yoktur. Bu kavram, finans literatürünün içerisine getirilen yeni bir bakış açısı olarak tanımlanabilir. Bundan dolayı finansal literatürdeki genel tanıma yakın olarak İslami finansal okuryazarlığın kavramsal tanımını, insanın finansal bilgisi, yeteneği (OECD, 2012) ve fikirlerini, kaynakları kullanırken İslami kurallar doğrultusunda kullanma kabiliyeti olarak tanımlayabiliriz. Bununla birlikte, mevcut finansal okuryazarlıkta faiz gibi İslami finansın dayandığı felsefeyle kesinlikle bağdaşmayan gayrimeşru olarak addedilebilecek unsurların varlığı İslami finansal okuryazarlık için uygun ölçeklerin geliştirilmesini gerekli hale getirmektedir.

4.7.1. İslami Finansal Okuryazarlık ve Finansal Okuryazarlık

Yirmi birinci yüzyılda artan ürün çeşitliliği ve küresel ekonominin istikrarsızlığı, finansal kararların karmaşıklığının artmasına ve de tüketicilerin ekonomik ve finansal faaliyetlerdeki meydan okumayla yüzleşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, son on yılda, finansal yönetim becerilerinin kişisel ve iş yaşamındaki önemi artmış ve bu alanda araştırmaların artış gösterdiği görülmüştür (Taft vd, 2013: 63).

Pazar'ın çok yönlü finansal ürünlerle dolu olduğu ve bireye daha fazla finansal sorumluluk yüklenildiği dünyada finansal okuryazarlık zorunlu bir hal almaya başlamıştır. Finanstaki temel kavramları anlama ve günlük finansal işlemle uğraşma yeteneğinin önem kazanmasıyla birlikte, bireylerin akıllıca finansal kararlar vermeleri iyi finansal bilgi, finansal eğitim ve tutumlarla donatılmalarını gerekli hale getirmektedir (Ahmad vd, 2016: 278). Çünkü finansal okuryazarlık, insanların daha iyi finansal kararlar verebilmelerine, finansal ürünlerin kullanıcıları olmaları dolayısıyla hak ve sorumluluklarının bilincinde olmalarına ve riskleri görerek yönetebilmelerine imkân teşkil etmektedir (Beer ve Coetzee, 2014: 1).

Finansal okuryazarlık kavramı, finansal seçenekleri anlama ve analiz etme, geleceği planlama ve olaylara uygun bir biçimde cevap verme becerisi anlamına gelmektedir. Bu yetenek, yaşam koşullarının ve çalışma koşullarının üzerinde etkili olmakta, geleceği öngörmede ve bireylerin gelirini arttırma hususunda faydalı olmaktadır (Vitt et al., 2000, Aktaran Taft, 2013: 63). Ayrıca finansal okuryazarlık, bireylerin genel refah düzeylerinin iyileştirmesine katkıda bulunmak ve bilinçli bir şekilde karar verme, parayı kullanma ve yönetme ile ilgili yargılarda bulunma becerisine sahip olmalarıdır (Bhushan ve Medury, 2013: 155). Öte yandan OECD'nin tanımına göre, finansal okuryazarlık tüketici ya da üreticinin finansal ürün ve kavramları anlaması, yardım için nereye gideceğini bilmesi, bilgili seçimler yapması ve finansal risk ve fırsatları değerlendirmek için sahip olması gereken güven ve yeteneğin bir birleşimi olarak ifade edilmektedir (Abdullah ve Anderson, 2015:3).

Huston (2010)'a göre finansal bilgi, finansal okuryazarlığın ayrılmaz bir parçasıdır ancak finansal okuryazarlıkla eşdeğer değildir. Finansal bilgi, temel finansal kavram ve ürünler hakkındaki eğitim, kişisel bilgi ve deneyimlerin bir yığılımıdır. Dolayısıyla İslami finansal bilgi birikimi için, İslami finans kavramları ve ürünleri hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir (Abdullah ve Chong, 2014: 5).

4.7.2. İslami Finansal Okuryazarlık Tanımı

Finansal okuryazarlık, bireylerin etkili finansal kararlar almaları ve finansal refahlarını sağlamaları için gerekli olan bilgi beceri, tutum ve davranışın bir bileşimi olarak tanımlanmaktadır (Bhabha vd., 2014: 118). Finansal okuryazarlık finansal bilgi, finansal tutum ve davranışın bir kombinasyonu durumdayken, İslami finansal okuryazarlık ise bireylerin İslami finansal sistem hakkında bilgi sahibi olma, İslami finansın temel mantığını anlama ve bu konularda karar verebilme yeteneğinin bir bütünseli olmaktadır (Çömlekçi, 2017: 1423).

İslami finansal okuryazarlık konusundaki kaynaklar az olduğu için Abdullah ve Anderson (2015), Huston'un (2010), "finansal bilgi, temel finansal kavram ve ürünler hakkındaki eğitim, kişisel bilgi ve deneyimlerin bir birleşimidir" tanımından yola çıkarak İslami finansal okuryazarlığı "bireylerin, İslami finansal ürün ve kavramlarla ilgili finansal eğitim alarak veya tecrübe kazanarak sahip olacakları bilgi birikimidir" şeklinde bir tanımlama yapmışlardır (Abdullah ve Anderson, 2015: 4).

Antara vd., (2016) İslami finansal okuryazarlığı, İslami ürün ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olunması, bireylerin finansal kararlar alırken İslami finansın temel esaslarını gözetebilme ve İslami kaide ve kuralların bilincinde hareket edebilme yeteneği olarak ifade etmişlerdir (Antara vd, 2016: 199). Bir başka tanımda ise İslami finansal okuryazarlık, bireylerin finansal kaynaklarını yönetme noktasında mevcut finansal okuryazarlık tanımında yer alan finansal bilgi, finansal tutum ve davranış yeteneğini (OECD, 2012) İslami öğretiler doğrultusunda kullanmaları olarak tanımlanmıştır (Siti vd, 2016: 32). Bazıları İslami finansal okuryazarlığı, yalnızca finansal okuryazarlığın bir uzantısı olarak görmüşler ve bu konuda İslam hukukuna uyumlu hareket edilmesi olarak tarif edilmiştir (Abdullah ve Abdul Razak, 2015: 65).

Sardina'ya (2016) göre ise İslami finansal okuryazarlık, İslami finansal ürün ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olmak ve tüm bunları anlayabilme meziyetine malik olmak şeklinde tanımlanmıştır. Yani, İslami finansal okuryazarlık basitçe İslami finansal ürünler ve kavramlar konusunda finansal okuryazar olmak anlamına gelmektedir. Finansal okuryazarlıkla ya da finansal bilgiyle ilgili literatürde çok sayıda çalışma yer almaktadır. Ancak daha çok yeni bir kavram olan İslami finansal okuryazarlıkla ilgili bazı uluslararası çalışmalar var olsa dahi, Türkiye ve dünyada konu ile ilgili araştırmaların sayısının oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir.

Bu anlamda İslami finans prensipleriyle geleneksel finansa ait bazı unsurlar uyumlu olmadığı için finansal okuryazarlıkla ilgili çalışmaların çoğaltılması ve ölçek geliştirilmeye gayret edilmesi İslami finansal okuryazarlık adına büyük önem taşımaktadır (Siti vd, 2016: 32).

4.7.3. İslami Finansal Okuryazarlığın Önemi

Ahmad (2010), İslami finansın, bilinen finansal araçlara kıyasla ilgi çeken alternatif bir finansal araç haline geldiği için İslami finansal okuryazarlığın bireyler için önemli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda finansal okuryazarlığı, finansı anlayabilme yeteneği olarak tanımlamış ve bu tanımdan yola çıkan Abdullah vd (2017), İslami finansal okuryazarlığı, İslam hukukunun gereklerini temel alarak finansı anlayabilme yeteneği olarak ifade etmişlerdir (Abdullah vd, 2017: 69).

İslam dini, sosyal dayanışmayı, tasarrufu ve var olan kaynakların halkın yararına kullanımını emreden bir din olması dolayısıyla, bireylerin İslami finansal okuryazarlığını arttırma eğilimleri, dini kaygılarla etkisiz halde kalmış atıl fonların sisteme dâhil edilmesini sağlayacaktır. Bu sayede fona ihtiyacı olan tüketicilerin, dini prensiplere uygun fon sağlayabilme isteklerine cevap verilebilecek ve bu yönde talebin artmasını sağlatacak bir hareket başlatacaktır (Er ve Mutlu, 2017: 50). Bu bağlamda, bireylerin İslami finansal okuryazarlık konusundaki bilgi düzeyini arttırmaları azami önem sahiptir.

Kısaca geleneksel finans ile İslami finans prensiplerine ait bazı unsurlar uyumlu olmadığı için İslami finans ile ilgili çalışmaların çoğaltılması ve ölçek geliştirilmeye gayret edilmesi bu alandaki çalışmaların gelişmesi ve de çeşitlenmesi adına büyük önem taşımaktadır.

Bunun için İslami finansı bütünlüklü bir biçimde inceleyebilmek adına İslam hukukunun finansal piyasalara ilişkin koyduğu hükümlerin, temel bilgilerin yeterince özümsenmesi gerekmektedir (Yanpar, 2014: 41).

4.7.4. İslami Finansal Okuryazarlığı Çevreleyen Temel Esaslar

Finans sisteminin İslami usul ve yöntemlere göre oluşturulup işlemesini ifade eden ve faizsiz finans olarak da adlandırılan İslami finans sistemi bütün bir ekonomik yaşamı İslam hukukuna göre düzenlemeyi öngörür. Kaynağını İslam hukukundan alan bu sistem belli kural ve prensipler çerçevesinde faaliyet gösterir (Karahan ve Ersoy, 2016: 94). Bu prensipler ve ilkeler yalnızca İslami finansman modeli için değil, aynı zamanda insanın ve toplumun genel ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı içinde geçerli olmaktadır (Kılınç, 2014: 47).

İslam hukukunun, finansman ve ticaretle ilgili faaliyetlere getirdiği kurallar üzerine inşa edilen ve finansal işlemlerin bu kural ve ilkelerle uyumlu olarak gerçekleştirilmesini öngören İslami finansman sisteminin temeli Kur'an, sünnet ve içtihada dayandırılmaktadır (Türker, 2010: 5). Keza İslami finans ile ilgili temel kaynaklar mütalaa edildiğinde, birincil kaynak olarak Kur'an-ı Kerim referans gösterilmekte, daha sonrasında özellikle uygulama adımlarında sünnet ve içtihatlardan oluşan ve İslami ilke ve prensiplere göre yürütülen finansal faaliyetlerden meydana geldiği görülmektedir (Yardımcıoğlu vd, 2014: 158). Bu bağlamda Kuran'da ve de sünnette aleni bir şekilde ekonomik faaliyetlerle ilgili ve Müslümanların ekonomik hayatta uymaları gerekli kurallar ve kaideler yer almaktadır. İslam dininin koyduğu bu iktisadi kural ve prensiplerin, emir ve yasakların hiçbiri amaçsız değildir aksine bunlar başka ekonomik sistemlerde rastlayamadığımız pek önemli amaçlar üstlenmektedirler (Aktepe, 2012: 22). İslam dini, insanı dünya ve ahirette mutluluğa ve huzura ulaştırmak için rehberlik vazifesi görür, kişiyi ve toplumu zarara uğratıcı tutum ve davranışları bizlere yasaklar ve Kuran'ı Kerimde Hud suresi 112. ayette de buyrulduğu üzere "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol" ayetini bize ilke kılar ve bizi doğru yola iletir.

İşte İslam dini, Müslümanların bu önemli detayları göz ardı etmemeleri gerektiğini, bu dünya hayatının ve kendilerine bağışlanan zenginliklerin aslında birer imtihan aracı olduğunu, bu dünyada kazandıkları her kuruştan, yaptıkları her davranıştan ahirette hesaba çekileceklerini bilmeleri ve buna göre davranmaları gerektiğini beyan eder (Aktepe, 2012: 22).

Kısaca İslami finansa ile ilgili prensiplerin kökü Kur'an-ı Kerim, hadis ve sünnete dayanmakta ve İslam âlimlerince oluşturulan içtihad ve uygulamalar ile de bir takım kural ve yöntemler geliştirilerek yayılması sağlanmıştır (Kılınç, 2014: 47). Bu İslami kuralların yasakladığı temel unsurların başında; faiz işletmek ve ödemek, kumar gibi haram sayılan etkinliklerde bulunmak ve belirsizliği içeren faaliyetler yer almakta ve bu kaideler İslami finansın temel esasları sayılan faaliyetler olmaktadır (Tok, 2009: 2).

Bu çalışmada prensipler, ilkeler, yasaklar ve kurallarla ilgili hususlar İslami finansal okuryazarlığı çevreleyen temel esaslar olarak adlandırılmış ve meseleye bu açıdan bakılmıştır.

4.7.4.1. Faizin Yasak Olması (Riba yasağı)

Türkçe sözlükte "fazlalık, nema, artma, çoğalma, yükseğe çıkma, serpilip gelişme" gibi anlamlara gelen ve Türkçedeki genel karşılığı "faiz" olan kelimenin Arapça karşılığı ise ribadır (TDV İslam ansiklopedisi, Faiz maddesi). Riba, kelime anlamıyla herhangi bir şeyde artış ve fazlalığı tanımlamaktadır (Tabakoğlu, 2016: 434). Ödünç verme olayında ya da alışverişte meydana gelen, karşılıksız olmasından dolayı veya eşit paylaşılmadığı gerekçesiyle taraflardan birinin zararına gerçekleşen ya da

gerçekleşme ihtimali olan çoğalma veya karşılığı olmayan kıymet aktarımı, faizi tanımlayan bir olgudur (Tenekeci, 2017: 4). Ayrıca faizi, para ya da sermayeyi başkalarına kullandırma karşılığında elde edilen bedel olarak tanımlamak da mümkün olmaktadır. Diğer bir deyişle faiz, paranın o günkü kullanım hakkından vazgeçilmesinin bir karşılığı anlamına gelmektedir (Yanpar, 2014: 37).

Faiz günümüzde, "ödünç paranın getirisi", "paranın zaman değeri" ve "paranın kirası" gibi adlandırmalarla yer bulmaya başlamıştır. Zaten bugün faiz ile ilgili uygulamaların büyük bir bölümü para borçlarında meydana gelmektedir. Hâlbuki İslam hukukunda, belli niteliklere sahip ürünlerin borç verilmesi ya da alınıp satılmasında faizin yer alabileceğinden bahsedilmiş, yalnızca para borçlarına özgü bir kavram olmadığı gösterilmek istenmiştir (Aktepe, 2013: 21). Bu çerçevede tarih boyunca faiz yoluyla sağlanan finansman için çeşitli yöntemler oluşturulmuştur ve en yaygın olanı; mal veya sermayeyi elinde bulunduran kişi ya da kuruluşun, yine bu mal ve sermayeyi gelir elde edebilmek maksadıyla mala muhtaç olanlara veyahut finansman açığı yaşayanlara faiz koşuluyla borç olarak vermesi, ardından vadesi geldiğinde de anapara ve faizini tahsil etmesi olayıdır (Aktepe, 2012: 50). İslam dini, bu fazlalığı yani faizi haksız bir artış olarak görmekte ve şeriat gereğince riskin ve kazancın birlikte paylaşılması gerektiğini öngörmektedir. Ancak faizin devreye girdiği her işlemde ticarette olduğu gibi bir risk unsuru yoktur ve borç veren her koşulda bu fazla parayı geri almış olacaktır (Türker, 2010: 5).

Faiz bir kimsenin malını karşılıksız almaktır ve karşılıksız kazanç haksızlık olmaktadır. Ayrıca faiz, insanları gayret göstererek risk alarak üretimden kazanç sağlamak yerine kolay ve külfetsiz bir şekilde kazanç elde etmeye iter ve insanın topluma faydalı olmasını engeller. İnsanlar arasında karşılıklı yardımlaşmayı ve toplumsal dayanışmayı köreltir. Faize izin vermek fakirden zengine mal aktarılmasına sebebiyet verir ki bu durum Allah Teâlâ'nın emirlerine ters bir durumdur (Akın, 1986: 58). İşte İslam dininde faiz ve faizle ilgili bütün faaliyetler aleni bir şekilde yasak edilmiştir. İslam bilginleri bu yasakların Müslümanların yararına olduğunu vurgulamışlar ve faizin yalnızca birey için değil aynı zamanda tüm toplum için zararlı olduğunu belirtmişlerdir. Bu yasağın yararları ise şu şekildedir (Özsoy, 2012: 113):

- Faizin yasak olması tembelliği engeller,
- Faiz yasağı kardeşlik ve dayanışma hissiyatını geliştirir,
- Faizin yasaklanması haksız kazanca manidir ve
- Faiz yasağı fakirin daha da fakirleşmesine mâni olur.

İslam dininde faiz, haksız kazanç ve tefecilik gibi anlamlara geldiği için yasak olarak kabul etmekte diğer bir değişle haram saymaktadır. Çünkü ödünç verilen paranın vadesi dolduğunda önceden belirlenen bir faiz bedeli doğurması İslami ilkelerce riba'dır yani haramdır. Bu yasak ahlaki, toplumsal ve ekonomik yaşantının olumsuz etkilenmesi esasına dayanmaktadır (Eskici, 2007: 10). Dolayısıyla faizin yasak edilmesiyle, haksız kazanca neden olabilecek ve başkasını zarara uğratabilecek davranışlardan uzak durulması ve ayrıca ödeme sıkıntısı çekenlerin istismar edilmesinin de önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu konuda vurgu yapılan bir diğer meselede, sosyal adalet ve servetin belirli kesimlerde toplanmasının önüne geçilmesi hususudur (Türker, 2010: 5).

İslami finansla ilgili işlemlerde kilit rol oynayan faizin yasak oluşu konusu, üzerinde kesin fikir birliğine varılabilmiş bir konu olmakla beraber kimi durumlarda halen tartışılan bir hususdur. Bunun en önemli sebebi, Kuran'ı Kerimde tereddütsüz yasaklanan riba kavramının ne olduğu ve hangi faize karşılık geldiği hususunda İslam bilginlerinin bir fikir birliğine varmamış olmalarıdır (Yanpar, 2014: 59). Bir başka deyişle, faiz yasaktır; ancak detaya inildiğinde ele alınan muamelelerin faizli bir

muamele olup olmadığı zaman zaman farklılaşmaktadır. Faiz ve faizcilik konusunda ağır ifadeler ihtiva eden Kur'an-ı Kerim'de faizin kesin şekilde yasaklandığına dair ifadeler Rum, Nisa, Al-i İmran ve Bakara surelerinde geçmektedir. Bu ayetler şu şekildedir.

- İnsanların malları içinde artsın diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (mânevî kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir (Rum Suresi 39. Ayet).
- Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de pek çok kimseyi Allah yolundan engellemeleri, kendilerine yasaklandığı halde faizi almaları ve haksızlıkla insanların mallarını yemeleri yüzünden önceden helâl kılınan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık (Nisa Suresi 160-161 ayet).
- Ey inananlar! Kat kat arttırılmış olarak faizi yemeyin. Allah'tan korkun ki, kurtuluşa eresiniz (Al-i İmran Suresi 130.ayet).
- Faiz yiyenler mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların "alım-satım da ancak faiz gibidir" demelerindendir. Oysa Allah, alım satımı helal, faizi ise haram kılmıştır. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizciliği bırakırsa geçmişte yaptığı kendisine aittir, Onun işi Allah'a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse, işte bunlar orada devamlı kalma üzere cehennemliklerdir (Bakara Suresi 275. Ayet).
- Allah faizi tüketir, sadakaları ise arttırır ve Allah hiçbir inkarcı günahkârı sevmez (Bakara Suresi 276. Ayet).
- Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmişseniz faizden kalanı bırakın. Bunu yapmazsanız Allah ve resulü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere ana paranız sizindir (Bakara Suresi 278-279. Ayet).

Ayrıca, Peygamber efendimiz (aleyhisselam) birçok hadisinde faizin yasak olduğunu ifade etmiş ve şiddetle faize karşı durmuştur. Ek olarak, bazı hadislerinde sadece faizle borç vereni değil, aynı zamanda faizle borç alanı da bu işleme göz yumduğu için kınamıştır (Özsoy, 2012: 113).

4.7.4.2. Belirsizlik (Gharar) İçeren Faaliyetlerin Yasak Olması

Sözlükte tehlike, risk gibi anlamlar taşıyan gharar terimi, aynı zamanda noksanlık kavramına da karşılık gelmektedir. Terim olarak çok sayıda anlama karşılık gelen gharar'ın İslam hukukuna göre en benimsenen karşılığı "sonu bilinmeyen" manasıdır. Aslında ticaret sözleşmelerinde geçerli olan gharar kavramı, satılan malda, bedelde, vadede teslime hazır olup olmama gibi durumların yol açtığı belirsizliğin göstergesi durumundadır (Temiz, 2010: 37).

İslami finansta faiz yasağından sonra en önemli yasakların başında aşırı bilinmezlik ilkesi gelmektedir. Arapçada gharar olarak telaffuz edilen bu belirsizlik hususunun, ticari sözleşmelerde bazı anlaşmazlıklara yol açacağı ve başkasının malını haksız şekilde ele geçirme ve alıcıya istediği şeyi teslim edememe tehlikesi taşıması dolayısıyla yapılacak olan ticari işlemlerde sözleşmelerin mümkün mertebe kesin kararlara bağlanması gerekmektedir (Aktepe, 2012: 30). Örneğin, satım sözleşmesinde satılan malın, bedelin, ödeme şeklinin ve zamanının; kirada kira bedelinin, sürenin ve kullanım şeklinin; iş akdinde işin tür ve özelliğinin, çalışma şartlarının, ücret gibi unsurların sözleşme esnasında belirlenmesi ve taraflarca bilinmesi şarttır. Bu durum başlangıçta tarafların hak ve sorumluluklarının etraflıca konuşup belirlenmeyişi nedeniyle ciddi sıkıntılara yol açabilmektedir (Doğan, 2011: 14). Çünkü ticari

faaliyetlerde gharar sebebiyle tarafların mağdur olması kabul edilemez bir durumdur ve burada belirsizliğin yasak oluş sebebi ticaretin gerektirdiği normal risklerden kaynaklanmamaktadır. Bu husus daha çok tarafların alıp satılan nesne hakkında bilgi sahibi olmamaları ve de faaliyetlerin sonuçlarının şansa bırakılması gibi durumları ifade etmektedir. Yani bilgisizlikten kaynaklı risk kabul edilemez bir olgudur (Mücahitoğlu, 2015: 12).

Belirsizlik kuralına göre finansal işlemler ayrıca, riskten ve spekülayondan da arındırılmalı, taraflar arasında anlaşma ile ilgili bilgi ve değerler paylaşılmalıdır. Tarafların karı önceden belirleyemediği bu kavram "belirsiz kazançlar" unsuru olarak da adlandırılmaktadır. Gharar'da mantık güçsüz olanı istismardan muhafaza etmektir (Şağbanşua, 2016: 29).

Yani İslam hukukunda, özellikle de iki tarafa borç yükleyen hukuki işlemlerde akdin konusunun açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Burada akdin konusu ile ilgili belirsizlik gharar, bilinmezlik ise cehalet kavramı ile ifade edilmekte ve yer yer birbirlerinin yerine kullanım sergilendiği bilinmektedir (Tok, 2009: 2). Aynı zamanda İslam hukukunda Cehl yani bilgisizlikte yasaktır. Hülasa gharar (belirsizlik), cehl (bilgi noksanlığı) ve kumar (şans oyunları) gibi belirsizlik unsurları faizsiz finansman sisteminin prensipleri gereği İslam hukukunca yasaklanmıştır. Örneğin, denizdeki balığın, havadaki kuşun satımı gharar'a örnek verilebilir. Örtünün altındaki bir eşyayı satmak cehl'dir. Kumar adı üzerinde şans oyunudur ve belirsizlik içermesi dolayısıyla haramdır (Aslan, 2012: 26). Görüldüğü üzere, akitteki taraflar arasında aşırı dengesizlik olarak ortaya çıkan ghararın, istenerek ya da istenmeden yapılmış olmasının hiçbir hükmü olmamaktadır. Bu bağlamda gharar sistematik olmayan risk grubu içerisinde yer almaktadır ve hem bireylerin hem de firmaların diğer riskler ile ghararı önleyecek tedbirler almaları gerekmektedir (Çürük, 2013: 23).

Sonuç olarak, İslam hukukunun gharar ile ilgili hukuki faaliyetlerine bakıldığında, akitlerde tarafların beklenmedik bir zarara uğratılmalarına ve aldatılmalarına engel olmak, sözleşmelerde karşılıklı rızayı ve dürüstlüğü göz önünde bulundurmak ve her türlü haksızlığın önüne geçilmesi gibi hususların amaçlandığı ve bilhassa bu noktalara dikkat edildiği görülmektedir. Bu sayede günümüzdeki hukuki işlemlerde gharar ile ilgili prensipler sayesinde kurala bağlanabilecektir (Yanpar, 2014: 71).

4.7.4.3. Haram Kılınmış Faaliyetlerin Yasak Olması

İslam hukukunda Allah tarafından izin verilen helal olgusu ile kesin bir biçimde yasaklanan haram olgusu, kırmızıçizgi ile net bir şekilde birbirinde ayrılmış durumdadır (Abdul-Rahman, 2015: 117). Yani İslamiyet, topluma zarar veren kazanç yollarına, insanın doğasını bozabilecek her türlü muameleye ve üretkenliği engelleyici tüm unsurlara kapısını kapatmış durumdadır. Arap dilinde "meysir" ile ifade edilen ve "kolaylıkla elde edilen gelir" anlamını taşıyan kumar ve şans oyunları, İslam hukukunda her şekilde yasak edilmiştir (Algaoud ve Lewis, 2007: 39). Şans ve maharetin bir arada veya tek başına söz konusu olduğu bir olayda veya belirsiz bir durumun meydana gelmesinde bahse tutuşma ve bundan kazanç elde etmek kumar olarak tanımlanmaktadır (TDV İslam Ansiklopedisi, Kumar maddesi). Tanımdan da anlaşıldığı gibi kumar bir sömürge aracıdır ve nice insan kumar masalarında mallarını, haysiyetlerini ve de hayatlarını kaybetmiş, pek çok aile de bu illet yüzünden yok olup gitmiştir. İşte İslam dini başkalarının zaaflarından faydalanarak onların mallarını almanın bir yolu olan kumarı, adil kazanç dağılımını standarda bağlamak için yasak etmiştir (Aktepe, 2013: 14). Kısaca İslam, üretkenlikten uzak, insan tabiatını bozacak ve topluma zarar verecek

kazanç kapılarını yasaklamıştır, şans oyunları ve kumardan elde edilecek gelirlerin de haram olduğunu bildirmiştir (Parlakkaya ve Çürük, 2015: 67).

Haksız kazanç elde etmede başvurulan ve toplumsal çözülme, zaman israfı ve irade zafiyeti (TDV İslam Ansiklopedisi, haram maddesi) gibi çeşitli sorunlara neden olan bu haram faaliyetler, aslında karşıdaki insana zulmetmektir ve İslam dini bu nitelikteki hiçbir faaliyete icazet vermemiş aksine tümünü haram kılmıştır (Çürük, 2013, 25). Fıkıh bilginlerince kumar olarak izah edilen "meysir" ile ilgili yasaklardan Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresinin 219'uncu ve Maide suresinin 90-91'inci ayetlerinde bahsedilmiştir ve tedrici bir şekilde yasaklanmıştır. Aynı zamanda İslam âlimleri ghararı kumar ile ilişkilendirmiş birinin anlamının diğerinde de olduğunu iddia etmişlerdir (Temiz, 2010: 21).

Kumar, bahis ve şans oyunlarının yanı sıra spekülasyon'da haksız kazanca örnek teşkil ettiği gerekçesiyle İslami kurallara aykırı bulunmuştur ve İslamiyet'te bu haram faaliyetlerle ilgili mecralara yatırım yapılması da yine yasaklanan mevzular arasında yer almaktadır (Tok, 2009: 3).

Tüm bunların yanı sıra İslam dini'nin günlük yaşantıya ilişkin getirdiği diğer bazı yasaklar da vardır. Söz konusu yasakların başında alkol, uyuşturucu, domuz eti ve tütünle ilgili maddeler gelirken, zina gibi ahlaki bazı konuları da bu yasaklara ilave edilebilir. Bu konularla ilgili her türlü ticari faaliyette yine İslam dininde yasaklanmıştır (Yanpar, 2014: 73).

4.7.4.4. Diğer Yasaklar ve İlkeler

İslami finansın temel esasları ve yasakları denildiğinde ilk akla gelenler yukarıda da belirtildiği üzere; faiz yasağı, garar (aşırı bilinmezlik) ve haram kılınmış faaliyetlerin yasaklanması (kumar, şans oyunları vs.) konularıdır. Bu üç temel esas ve yasak dışında aşağıda değindiğimiz ve birçok kaynakta da yer alan diğer yasaklamalar ve İslami finansın ilkeleri dediğimiz mevzularda mevcuttur.

4.7.4.4.1. Kaynakların İsrafı ve Lüksün Yasaklanması

"Haddi aşma, hata, cehalet, gaflet" gibi anlamlara gelen ve seref kökünden türetilen israf kelimesi, meşru ve makul olanın dışına çıkma, ifrat ve tefrite kapılmak anlamlarını taşıyan bir kavramdır. Bu kavram genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, aklın ve örfün makul gördüğü sınırların dışına çıkmayı ve kaynakları meşru olmayan gayeler için boş yere harcamayı tanımlar (TDV İslam Ansiklopedisi, İsraf maddesi). İsraf'ın yasak oluşuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de yer alan A'raf, Yunus, Şuara ve Yasin surelerinde israf, haddi aşmak anlamında olan şirk, küfür ve zulüm gibi dinin temel esası olan tevhid inancından sapmayı, İslam'a ve Müslümanlara karşı kibirli, inatçı, saldırgan ve alaycı davranışlarda bulunmayı ve dini hükümleri ihlal etmek, hak ve hukuka tecavüz anlamlarını ifade etmektedir (Ağırman, 2004: 2). İsrafın zıddı iktisattır. Nitekim iktisat kelimesi "kıst" kelimesinden türetilmiştir; adalet ve hakkaniyetle davranmak, hiçbir aşırı yöne meyletmeden ortadan dosdoğru yürümek anlamındadır. Yani kıstta da, vasat olma, orta yolda gitme, her türlü aşırılıklardan kaçınma söz konusudur. Sözlükte, "zulüm, adalet, mizan, hisse, nasip, miktar ölçü" anlamlarına gelen bu kelime Kur'ân'da, "zulüm ve adalet" kavramlarına karşılık gelmektedir (Uğuzman, 2012: 10).

İsrafın nedenlerinden bir diğeri de İslamın hoş görmediği lüks hayat anlayışıdır. Lüks, kişinin olduğundan fazla görünmeye çalışması, aşırı derecede tüketim tutkusuna

sahip olmasıdır ve toplumlar için "şer" kabul edilmiştir. Burada lüks ile kastedilen içki, kumar, fuhuş, aşırı giyim, gücünün üzerinde gereksiz harcamalar, gurur-kibir, şan ve şöhret için ziyafet düzenleme gibi durumlar olmaktadır (Soysaldı, 2005: 111).

Kur'an-ı Kerim'de israfla ilgili birçok ayet yer almakta ve bu konunun ehemmiyetini ortaya koyan bir husus olmaktadır. A'raf suresi 31.ayette belirtildiği gibi yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz, çünkü Allah israf edenleri sevmez denilmiştir. Burada israf etmeyiniz denirken helal olmayan şeylerin yenmemesi gerektiği kastedilmiştir. Çünkü helal olmayan şeylerin yenmesi israftır ve Allah'ın haram kıldığı şeyleri yemek haddi aşmaktır (Ağırman, 2004: 2). Örneğin; karın doyuracak kadar yemek içmek helal, hatta gereklidir. Fakat mideyi doldurmak, rahatsız olacak kadar yemek ise israf ve haramdır. Bunun yanında alkollü içkiler ve uyuşturucu gibi kullanılması dinen yasaklanmış olan maddelerin alınması da israf olarak kabul edilmiştir (Soysaldı, 2005: 110). Yine En'am suresi 141. ayette şöyle buyrulmuştur. "Ürün verdiği zaman ürününden yiyin, hasat günü de hakkını verin; fakat israf etmeyin, çünkü Allah israf edenleri sevmez" ayet-i kerimesi ile israf edenler müsrif olarak addedilmekte ve Allah Teâlâ'nın müsrif kullarını sevmediği açıkça belirtilmiştir.

Kısaca Müslüman, kazandıklarını dilediği gibi harcayıp savuramaz. Çünkü İslamiyette her şeyin sahibi Allah'tır ve biz kullar da onun mülküyüzdür. Tüm bu zenginlikler bize verilmiş birer emanettir ve insanlara emâneten verilmiş bu malların müsrifçe heba edilmesi yasak, ihtiyaç dâhilinde tüketilmeleri esastır. Çünkü insanoğlu yeryüzünün sınırlı imkânlarını heba edemez ve de yediklerine, içtiklerine her halükarda dikkat etmek zorundadır (Aktepe, 2012: 28). Burada mülkün Allah'a ait olması ontolojik olarak sahiplik iddiasının reddi demektir. Böyle bir yaklaşımın içselleştirilmesi insanın kendisi ve kendini kuşatan bütün çevresiyle kapitalist dünya görüşünün tamamen tersi biçimde ulvi ve aşkın bir ilişki biçimini doğurur. Bununla birlikte İslam mülkiyeti reddetmez.

4.7.4.4.2. İhtikar (Karaborsa) ve Tefecilik Yasağı

İslami finansta yasaklanan bir diğer hususta, karaborsacılık (ihtikâr) yapmak yani ihtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmaktır. Sözlükte "hakkını yemek, kötü davranmak, kıtlaştırmak, tedavülden çekmek, istiflemek, tekeline almak" gibi terimlere karşılık gelen ihtikâr kelimesi; malın fiyatının yükselmesi gayesiyle stoklanıp piyasaya arz edilmesinin sekteye uğratılmasıdır şeklinde tanımlayabiliriz (TDV İslam Ansiklopedisi, İhtikâr maddesi). Malı batıl yollarla ele geçirmenin başlıca yollarından birisi olan İhtikâr, zengin ve güçlü olup, aynı zamanda piyasayı elinde bulunduran kimselerin, fakir ve zayıf kesimi zor durumda bırakmaları olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla ihtikâr, arz ve talebi istediği şekilde yönlendirerek piyasayı lehine çeviren, pazara yaptığı müdahalelerle sunî krizler yaratan, kendi çıkar ve menfaatlerini toplum menfaatlerinin önünde tutan bir yapıdır diyebiliriz (Çayıroğlu, 2015:317).

Satın alma gücü olanların, ucuz zamanda çarşı ve pazarda ne varsa toplamaları, sonra da fahiş fiyatla bunları satmaları bir ihtikâr hareketidir ve bu tip spekülatif hareketler, yapay krizlerin sebebi olarak görülmektedir. Ayrıca vurgunculuk manasında yapılan spekülasyon ticari ahlaksızlık olarak sayılmaktadır. (Doğan, 2011: 15). Yani piyasaya yapılan suni müdahaleler yasaktır ve karaborsacılık hoş görülemez bir davranıştır (Özsoy, 2012: 109). Nitekim Peygamber efendimiz bir hadiste; "Bir kimse gıda maddelerini alıp, pahalı olunca satmak üzere kırk gün saklarsa, tümünü fakirlere dağıtsa, vebalini ödeyemez" buyurduğu aktarılmıştır. Hazret-i Ali ise; "Gıda

maddelerini kırk gün saklayanın kalbi kararır" buyurmuştur. Aynı zamanda bir diğer hadiste Hz. Muhammed (s.a.v) "Fiyatları koyan Allah'tır. Rızkı genişleten, daraltan, gönderen yalnızca O'dur. Ben Allah'tan bereket isterim" dediği ve bir diğer hadiste ise Hz. Muhammed (s.a.v)'in, "Kar haddi koymayın, fiyat koyan Allah'tır" dediği rivayet edilmektedir.

Yine Kur'an-ı Kerimde Bakara suresi'nin 275-280 ayetleri arasında tefecilik mevzusuna yer verilmiş ve tefecilerin "Ha alışveriş ha tefecilik; sonuç olarak ikisi de aynı kapıya çıkmaktadır" dedikleri beyan edildikten sonra "Oysa Allah alışverişi helal, tefeciliği ise haram kılmıştır" ayeti buyrulmuştur (Aktepe, 2013: 13). Yani buradan ticaretin dinimizce uygun olduğu net bir şekilde görülmektedir.

4.7.4.4.3. Spekülasyon Yasağı

İslami finansta diğer bir yasak olan spekülatif faaliyetler, yasaklanan manipülasyon ve "forward" işlemleri ile ilişkilidir. Yatırımcı, piyasadaki alım-satım işlemlerinden ziyade, işin kazancını ve kendi payına düşecek karı önemser. Yatırım ile spekülasyon arasındaki ayrım niyettir. Spekülasyonda prensip fiyatı yükseltmekken, yatırımda ise temel gaye gelir elde etmek yani bir şirketin hisselerinden pay sahibi olmaktır diyebiliriz (Mohsin, 2005: 228, Aktaran, Çürük, 2013: 27).

Sadece diğer tarafın kaybetmesi ile kazanç elde etmek de İslami kurallara aykırı bulunmaktadır ve spekülasyon bu duruma örnek teşkil etmektedir (Altaş 2008: 19). İslam'ın kesin olarak yasakladığı bir davranış olan ve toplumsal değere ve iktisadi hayatın canlanmasına hiçbir katkısı bulunmayan bu davranış (Doğan, 2011: 15), ihtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükseldiği zamanda satışa sunmak, diğer ifade edilişiyle karaborsacılık (ihtikâr) olmaktadır. Ayrıca sömürü mantığı ile yakından ilgili olan tekelci yapılanmalar ve spekülatif yatırımlar da yasaklanmıştır (Parlakkaya ve Çürük, 2015: 67). İşte maddi kazanç sağlamak için piyasada suni dalgalanmalara sebebiyet verip, insanları satışta aldatmak, mağdur etmek ve zarara sebebiyet vermek gibi davranışlar bir Müslümanın yapacağı hareketler olmamalıdır. İnsanların mallarına haksız yollarla el koyma veya bu mallara zarar verme Kur'an-ı Kerim'de Nisa suresi 29.ayette "Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında, birbirinizin mallarını haksız yollarla yemeyin" ayet-i kerimesiyle yasak edilmiş ve bu yollarla insanların mallarını ellerinden almak ve bunlardan yararlanmak yasak edilmiştir.

Sözün kısası İslâm, başkalarına zarar vermeyen insanlar yetiştirmeyi arzular ve "Bizi aldatan bizden değildir" beyanında bulunur. Ayrıca "Müslüman başkalarının elinden, dilinden emin olduğu kimselerdir" prensibini bizlere ilke kılar. Kısaca ticarette dürüst olunmasını ister (Aktepe, 2013: 14). Mutaffifîn suresi'nin ilk ayetinde "Eksik ölçüp tartanların vay haline" buyrulur ve aynı surenin 6. ayetinde ise "Onlar o büyük günde ki, işte o gün insanlar alemlerin rabbinin huzuruna çıkacaklar, dirileceklerini akıllarına getirmiyorlar mı" buyrularak bunu yapanların ahiret hesabına inanmadıkları beyan edilir.

4.7.4.4.4. Faaliyetlerin Şeffaf Olması

Şeffaflık ilkesi İslam hukukunun temel unsurlarındandır ve hissedarların gereğince bilgilendirilmesi ve İslami finans kurumlarının uygulaması gerekli ilkelerden biri olmaktadır (Güney, 2015: 64). Bu ilke gereği İslami sermaye piyasalarında yapılan sözleşmelerin açık ve yasalara uygun olması gerekmekte, bankaya yatırılan fonların, hangi amaçla ve hangi faaliyette kullanılacağı ile ne kadar süre emanet verileceğinin yanı sıra anaparanın geri ödeme süresi gibi hususlar da sözleşmede yer almalıdır (Tekin,

2017: 162). Dolayısıyla sözleşmede yer olan yükümlülükler ve bilgiler net bir biçimde belirtilmelidir. Bu sayede ileride ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklarda engellenmiş olacaktır (Özsoy, 2012: 109). Şeffaflık ilkesi, belirsizliğin ortandan kaldırılmasında da kritiktir.

Yani bu ilke gereği faizsiz finans kuruluşları veya bankalar, kumardan, spekülatif işlemlerden ve İslam ahlakıyla bağdaşmayan faaliyet alanlarından uzak kalmakta, müşterilerini şeffaflık ilkesine bağlı kalarak açık ve yeterli bir şekilde bilgilendirmekte ve yatırım ile ilgili riskleri birlikte üstlenerek kâr zarar ortaklığına uygun hareket sergilemektedirler (Aslan, 2012: 27). Ayrıca, fiyatların belirlenmesi hususunda dürüst ve açık olmak, İslam hukukunda uyulması gerekli ilkelerdendir. İslam dininde malların mümkün mertebe tüketicilere en ucuz şekilde sağlanması amaçlanmaktadır. Bu konuda gerekli tedbirler alınmakta, piyasaya saygı duyulmakta ve fiyatlandırma işlemi aldatma, karaborsacılık veya manipülatif hareketler olmadan piyasa şartlarına göre yapılmaktadır (Doğan, 2011: 15).

4.7.4.5. Varlığa Dayalı Finansman Esası

Gerçek mala, ürüne ve değerlere dayalı olan yani varlığa dayalı finansmanı esas alan bu yapı İslami finansın en karakteristiktik özelliklerinden birisidir (Yanpar, 2014: 76). İslami finans ilkelerine göre, bir işlemin gerçekleşebilmesi için, ortada muhakkak mal veya hizmet unsuru olmalıdır. Somut olmayan mal ve hizmetler üzerinden gerçekleşen işlemler bu sistemin işleyişine uymamaktadır (Demir, 2012: 11). Çünkü, İslami finansın temeli, geleneksel finans kurumlarının aksine her zaman likit olmayan yani gerçek varlıklara dayanmaktadır (Usmanı, 2002: 12). Yani bu prensibe göre paranın tek başına bir değeri olmamakta ve para ticareti yapılan bir meta değil de yalnızca değişim aracı olarak kullanılan bir unsur olmaktadır. Dolayısıyla her birim para birbirine eşittir bu birimleri değiştirerek kâr amacı gütmeyi düşünmek bu İslami finansın prensipleri gereği olanaklı olamamaktadır (Yanpar, 2014: 76).

Geleneksel bankacılıkta müşterilere kredi kullandırılırken mal bulundurma şartı sorgulanmaz. Başvurulan kredi tutarı müşterinin hesabına yatırılır ve karşılığında belirlenmiş faiziyle o para geri alınır. Fakat faizsiz finans sisteminde müşterinin kredi kullanabilmesi için muhakkak bir mal veya hizmetin işleme konu edilmesi gerekmektedir. Burada müşteri kullandığı krediyi söz konusu mal veya hizmeti almak için sarf etmelidir ve kreditörler bu durumu takip etmekle mükelleftirler. Ayrıca, müşterinin faizsiz finans kurumlarından başka bir borcunu kapatmak amacıyla kredi kullanamaması yine bu prensibin bir sonucudur (Demir, 2012: 11). Dolayısıyla geleneksel finansman yöntemlerinin tersine İslami finans sisteminde bankacı-müşteri veya alacaklı-borçlu ilişkisi bulunmamakta, taraflar arasında söz konusu yatırımın kar ve zararının pay edildiği bir ortalık ilişkisi kurulmaktadır. Bu sebeple İslami finans sisteminde gerçekleştirilen alım-satım veya kiralama faaliyetlerinin tamamı finansmanın temellendirileceği bir varlığa dayanmaktadır.

4.7.4.6. Risk Paylaşımı Esası

İslami finans sisteminde işlemler ortaklık metoduna göre gerçekleşir ve buna bağlı olarak, her faaliyet iki ya da daha fazla taraf arasında ortaklık ilişkisi düzleminde sürdürülür. Bunun sonucunda da önceden anlaşılan oranda kar ya da zarar dolayısıyla risk, taraflar arasında pay edilir (Demir, 2012: 10). Yani risk paylaşımına dayalı ortaklık aslında kar-zarar ortaklığı olmaktadır. Bu sistem önceden kararlaştırılan sabit bir faiz yerine, ekonomik işlemler sonucunda kesin olarak belirlenen, kar ve zarardan pay

alabilme esasına dayanan bir sistemdir. Böylece taraflar yalnızca kara ortak olmuyor, aynı zamanda zarardan da nasiplerini almış oluyorlar (Yanpar, 2014: 76).

Ticaret ve ortaklık usulüne dayalı bu sistemde risk paylaşımı esastır ve taraflarca üstlenilir. Mesela, emek-sermaye ortaklığında parasal riski tamamen sermaye sahibi üstlenirken, emek riskini emek sahibi üstlenir. Sermaye ortaklığında ise sermaye sahipleri ortaklıktaki payları oranınca zararı da üstlenirler (Özsoy, 2012: 109). Hülasa, faizli kredi işlemlerinde kâr zarar gözetilmeden önceden belirlenen yani sabit bir oran üzerinden kazanç elde edilmeye çalışılırken, faizsiz bankacılık ile ilgili finansman faaliyetlerinde ise kar-zarar ortaklığı esas alınmaktadır (Aslan, 2012: 25).

4.7.5. İslami Finansal Okuryazarlığın Temel İlkeleri

Yukarıda yapılmış olan İslami finansal okuryazarlıkla ilgili tanımlarda yer alan unsurlar aslında İslami finansal okuryazarlığın temel ilkelerinde yer alan noktalara işaret etmektedir. Yani tanımlar incelendiğinde İslami finans okuryazarlığının ilkelerini de görmüş olmaktayız. Buradan hareketle İslami finansal okuryazarlık;

- İslami finansla ilgili ürün ve konseptler konusunda bilgi sahibi olmayı sağlar,
- Bilgi ve uzmanlık kazandırarak, finansal risk ve alternatifler arasında kolay tercih yapmayı sağlar,
- Bireylere, İslami finans ile ilgili ilkelere uygun olan ve olmayan ürün veya uygulamalar arasında tercih yapabilme farkındalığını kazandırır (katilimemeklilik.com.tr, 04.11.2017).
- Ayrıca İslami finans okuryazarlık, kişinin savurganlıktan uzak ölçülü bir harcama haritası belirlemesine ve de finansal refahına katkıda bulunur,
- İslami finansal okuryazarlık, kişinin İslami finans ile ilgili ilkelere bağlılığını artırmalıdır ve
- İslami finans okuryazarlığı, kişinin ölüm sonrasında tüm borçlarını karşılayabilecek varlıklara sahip olmasını veya bireylerde bu borçları kapatmalarına garanti sağlayacak bir sistemin var olduğu bilincini oluşturmalıdır (www.faizsizhaber.com, 01.05.2017).

4.7.6. İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyicileri

Son yıllarda finansal okuryazarlıkla ilgili teorik ve ampirik bulgular sağlamak üzere çok sayıda araştırma yapılmış; ancak, çalışmaların çoğu finansal okuryazarlığa etki eden demografik faktörlere odaklanmıştır. Bu anlamda diğer faktörlerin varlığının araştırılması, konunun gelişimi ve çeşitlendirilmesi anlamında faydalı olacaktır. Siti vd., (2016), yaptıkları çalışmalarında İslami finansal okuryazarlığa etki eden çaresizlik, dindarlık ve finansal tatmin olarak adlandırılan psikolojik faktörleri de ele almışlardır. Bu faktörler aşağıdaki şekildedir.

- ***Çaresizlik ve Finansal Okuryazarlık;*** İngilizcede, "despair", "desparation", "bleaknes" ve "hoppelessness" gibi kelimeler umutsuzluk kavramına karşılık kullanılmaktadır. Umutsuzluk, bireylerin geleceğe ilişkin olumsuz beklentileri olarak tanımlanmakta ve bireylerin geleceğe ilişkin kötümser duyguları olmaktadır (O'Connor vd., 2000, Aktaran, Yıldırım ve Kara, 2017: 573). Ayrıca bu kavram Arapçada, bir şey hakkında umutsuz bulunmak, istenilen bir şeyin vuku bulacağından umudu kesmek, arzu edilen şeye nâiliyetten umudu kesmek, umutsuz olmak gibi manaları ihtiva eden yeis kelimesine karşılık gelmektedir (İmamoğlu ve Yavuz, 2011: 220). Ümitsizlik, çaresizlik anlamına gelen yeis

Kur'an-ı Kerimde de bahsi geçen önemli bir mesele olmaktadır. Zumer suresi 53. ayette "Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin" buyrularak Allah'ın yardımından ümidi kesenler ve karamsar bir çizgide hareket edenler kınamaktadır. Yine Yusuf suresi 87. ayette "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; zira inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez" ayet-i kerimesi ile insan yeisten yani ümitsizlik hastalığından men edilmektedir. Ali İmran suresi 160. ayette ise "Allah, size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir? Müminler, yalnızca Allah'a güvensinler" ve Hud suresi, 123. ayette "Göklerin ve yerin gaybı yalnız Allah'a aittir, bütün işler O'na döndürülür, öyleyse O'na kulluk et ve O'na güvenip dayan." buyrulmuştur. Yani çaresizliğe ve ümitsizliğe kapılmamak için insanın rabbine tevekkül olması ve O'na sonsuz güvenmesi gerektiği emredilmektedir.

Ayrıca çaresizlik kavramı birçok araştırmaya konu olmuş bir faktördür. Çaresizlik, finansal davranış ve refahla ilgili muhtelif unsurlar üzerine olumsuz etkiyi ifade etmek üzere kullanılmıştır (Murphy, 2013: 73). Çaresizlik, ciddi bir biçimde aşırı borçlanmış bireylerde ortaya çıkan depresyon hissi olmakta, bu ise aceleyle alınan kararlara yol açmakta ve kötü sonuçlar doğuran eylemlere neden olmaktadır. Ayrıca çaresizlik hissi, birçok insanın karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olarak addedilmektedir (Bolland 2003, Aktaran, 2016, Siti vd., 33). Yapılan araştırmalar, umutsuzluğun finansal davranışlar ve refah üzerinde olumsuz sonuçları olduğunu göstermektedir. Örneğin, Brown (2011) yaptığı çalışmada, depresyon ve umutsuzluk duygusu olan kişilerin daha fazla borca sahip olduklarını ve emeklilikte daha az servetleri olduğunu bulgulamıştır. Yine yapılan birçok araştırma, depresyon ve umutsuzluğun finansal durumu, emeklilik güvenliğini ve finansal planlamayı azalttığını göstermektedir. Aslında bu ikili arasındaki ilişki ters yönde yani zayıf finansal okuryazarlık artan umutsuzluk hissine neden olmaktadır şeklinde de meydana gelebilmektedir (Murpy, 2013: 74). Buradan hareketle, bireylerin düşük finansal okuryazarlığa sahip olması, finansal anlamda ilerlemelerini zora sokmakta ve bu durumdan kurtulamayacağı hissine kapılan bireyler umutsuzluğa düşerek maddi yönden olumsuz sonuçlara kapılabilmektedirler yorumunu yapabiliriz. Murphy (2013), psikososyal değişkenler ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçladığı çalışmasında, umutsuzluğun finansal okuryazarlık ile negatif korelasyona sahip olduğu sonucunu bulgulamıştır.

- ***Dindarlık ve Finansal Okuryazarlık;*** Dindarlık olarak tanımlanan ikinci belirleyici faktör, bireylerin günlük yaşamlarını yönlendiren, dini inanç, değer ve uygulamalara sadakatlerini gösterme derecesi olarak tanımlanmaktadır (Shukor ve Jamal, 2013: 69). Din hem bireysel hem de toplumsal düzeyde insanların tutumları, değerleri ve davranışları üzerinde önemli etkiye sahip olan evrensel ve etkili sosyal kurumlardan birisidir (Mokhlis, 2009: 75). Diğer bir tanımla din, insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını, ona yapacakları ibadetlerin bütününü ve bu imana göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu anlamındadır. Kur'an'a göre ise, insanın zihinsel işlevlerini, inanç ve düşüncelerini, tutumlarını, davranışlarını, ibadetlerini ve sosyal yapılarını, cemaatler vb. organizasyonlarını belirleyen bir sistem olmaktadır (Bilgin, 2014: 76).

İslam dini, Müslümanları yalnızca ibadet anlamında değil, hayatın her alanında yönlendiren bir dindir (Alam vd., 2011: 84). Diğer bir değişle din, bireylerin finansal kararlarına tesir eden ana etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bireyler durum ne olursa olsun parasal kararlarında fıtri olarak dini pratiklerine uygun hareket eden varlıklardır (Sabri, 2011: 79). Bu duruma misal olabilecek ayetler Kur'an-ı Kerim'de İsra suresi 26. ve 27. ayetlerde "Bir de akrabaya, yoksula yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür" ve Ali İmran suresi 92. ayette "Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça, iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir" buyrularak Allah Teâlâ'nın, Müslümanlara aşırı tüketmeyi ve harcamayı yasakladığı ve mallarını Allah yolunda harcamaları gerektiği emredilmiştir. Mallarını gelişi güzel harcayıp saçıp savuranlar müsrif olarak kabul edilmiş ve bu kimseler şeytanın kardeşi addedilmiştir. Yine Kur'an-ı Kerim'de Furkan suresi 67. ayette "Yine o iyi kullar, harcama yaptıkları zaman ne saçıp savururlar ne de cimrilik ederler; harcamaları bu ikisi arasında makul bir dengeye göre olur" buyrularak müminlerin harcamalarında savurgan olmamaları ve cimrilik etmemeleri gerektiğinden bahsedilmektedir. Aynı zamanda bu iki uç nokta arasındaki dengeyi korumaları dolaysıyla Müslüman bireyin iki önemli niteliği de vurgulanmaktadır. Kısaca din, insan davranışında güçlü bir etkendir ve önceki araştırmalar dindarlıkla finansal okuryazarlık arasında ilişki olduğuna dikkat çekmektedir (Murphy, 2013: 74). Örneğin, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki yatırımcılar arasında yapılan bir çalışmada dindarlıkla finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki olduğu bulgulanmıştır (Al-Tamimi ve Kalli, 2009). Diğer bir çalışmada ise Alam vd, dindarlığın Müslümanların tüketim ve satın alma davranışları üzerinde etkili olduğunu bulgulamışlardır. Müslümanlar, tüketim ve satın alma davranışlarında Allah'ın yol göstericiliğine itaat göstermekte ve İslam'ın öngördüğü çizgide hareket etmektedirler. Dolayısıyla, İslam'ın Müslüman tüketicilerin satın alma kararlarında büyük etkisi olmaktadır. Bu sonuçlar Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetler ile tutarlı hareket ederken, geleneksel ekonomideki tüketim davranışına dayanan varsayımlara karşı olmaktadır (Alam vd. 2011: 93).

- ***Finansal Tatmin ve Finansal Okuryazarlık;*** Finansal tatmin, bireyin zorunlu yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kazandığı ve sahip olduğu servet olarak tanımlanmaktadır (Siti vd, 2016: 33). Finansal tatmin aynı zamanda, kişinin gelirinden memnuniyetini ifade etmekte ve finansal olarak acil durumlarla başa çıkma becerisi, borç miktarı, tasarruf seviyesi ve gelecekteki ihtiyaçlar için parayı yönetme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Hira ve Mugenda, 1988: 77). Bu tanım, finansal ürün ve uygulamalar hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olmak ve bu sayede doğru finansal kararlar alabilme kabiliyetini ifade eden finansal okuryazarlık (Temizel ve Bayram, 2011: 75) tanımı ile benzerlik göstermekte ve ayrıca finansal tatmin, mevcut araştırmalara göre finansal okuryazarlığın olumlu bir sonucu olarak addedilmektedir Yani, finansal okuryazarlık seviyeleri yüksek bireyler, masraflarını karşılayabilmeleri için daha fazla beceriye sahip olmakta, tasarruf hedeflerini geliştirmek ve finansal yaşamlarını refah içinde geçirebilmek için var olan yeteneklerini daha da geliştirmeye çaba harcamakta ve finansal anlamda daha memnun olmaktadırlar (Murphy, 2013: 74).

Finansal kararlar daha çocukluk evresinde bireyin hayatına girmekte ve bir ömür boyu devam eden bir süreç olmaktadır. Dolayısıyla bu konu yalnızca işin uzmanlarını değil, özellikle de çocukları ve gençler dahil tüm toplumu ilgilendiren bir husus olmaktadır. Çünkü erken yaşta edinilen finansal bilgi, tutum ve davranışın önemi daha büyüktür (Gökmen, 2012: 14). Bu nedenlerle finansal okuryazarlık hem birey hem de ekonomi ve toplumun refahı için önemli olmaktadır. Ayrıca her bireyin finansal güvenliği ve refahı için temel düzeyde olsa finansal okuryazar olması gerekmektedir. Örneğin, İbrahim ve çalışma arkadaşları, gelecekte bireysel finansal yönetim konusunda bilgi eksikliğinden kaynaklı ortaya çıkabilecek problemleri engellemek için öğrencilerin finansal okuryazarlıklarına ihtiyaç duyulacağını ifade etmişlerdir. Malezya'da üniversite öğrencileri arasında gerçekleştirdikleri araştırmalarında lisans öğrencilerinin finansal bilgilerden yoksun olduklarını ve dolayısıyla para yönetimi becerilerinin çok zayıf olduğunu bulgulamışlardır. Yani bireylerde, finansal okuryazarlığın zayıf olması yine para yönetim becerilerinde zayıflığı ortaya çıkaran bir durum olmaktadır (İbrahim vd. 2009: 51). Aynı şekilde İdris ve arkadaşları çalışmalarında, mevcut teknolojiyi takip ve elde etme isteği ile güncel teknolojiye ayak uydurma eğiliminin gençler arasında kontrolsüz harcama olgusunu ortaya çıkabileceğini belirtmişlerdir. Yani daha lüks yaşama isteğinin, israf ve savurganlığın yol açtığı hayat tarzının, gençlerin ödeyemeyecek seviyede borçlanmalarına neden olacağını savunmuşlardır (İdris vd., 2013: 107-110). Tüm bunlar finansal cehalet kavramını ortaya çıkarmakta ve bireyler bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir. Bu ise finansal sistemin işleyişini bozmakta, verimliliği düşürmekte ve maliyetleri arttırmaktadır (Gökmen, 2012: 43). Kısaca, bencillik, lüks, israf gibi sebeplerle ihtiyaçları ve tüketimi arttırma düşüncesi İslam iktisadına uymamaktadır. İslam sistemi, iktisadi refahı, iktisadi ahlaka bağlamakta ve bir Müslümanın tüketim davranışlarında göz önünde bulunduracağı temel esasları; haramdan kaçınma, helalinden tüketme, temizlik, israf ve cimrilikte aşırılıktan kaçınma, sağlık ve çevre gibi hususlar olarak belirlemektedir (Tabakoğlu, 2016: 293).

Son araştırmalar, finansal tatmin ve finansal okuryazarlık arasında pozitif korelasyon olduğunu göstermektedir. Falahati (2012) yapmış olduğu çalışmada, finansal tatmin ile finansal okuryazarlık arasında pozitif korelasyon ilişkisi bulgulamıştır. Yani finansal durumundan memnun olan kişi fazla parayı sermaye olarak değerlendirme eğilimine sahip olur ve karşısına çıkabilecek her türlü fırsatları ve imkânları araştırmaya, değerlendirmeye başlar. Bundan dolayı, daha fazla finansal tatmin düzeyine sahip olma finansal okuryazarlık düzeyinin artmasına yol açar (Siti vd., 2016: 33).

5. İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın amacı ve önemi, kapsamı, araştırmanın anakütle ve örneklem seçimi ile veri toplama yöntemine ilişkin bilgiler verilmektedir. Yine bu bölümde araştırmanın temel hipotezleri açıklanmaktadır.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Finansal okuryazarlık kavramı, günümüz finansal sisteminin ve akademi çevrelerinin gündeminde bulunan kavramlardan birisidir. Bu bağlamda, finansal okuryazarlık ve finansal bilgiyle ilgili teorik ve ampirik bulgular sağlamak üzere çok sayıda araştırma yapılmış ve bu konuda birçok makale yayınlanmıştır. Ancak, İslami finansal okuryazarlık kültürü literatürde kendine yeni yer bulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan İslami finansal okuryazarlık ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmaların sayıca az olduğu görülmekte bu da daha fazla akademik çalışma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenledir ki, gerçekleştirdiğimiz çalışmadan elde edilecek sonuçların İslami Finansal Okuryazarlık literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Konu ile ilgili önceki çalışmalar incelendiğinde daha çok bireylerin demografik özelliklerinin finansal okuryazarlıklarına etkisinin araştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda İslami finansal okuryazarlığa farklı açılardan bakmak yararlı olacaktır. Yapılan bu çalışmayla, çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin gibi psikolojik faktörlerle öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin varlığı ortaya konmak istenmektedir. Ayrıca, çalışma İslami finansal okuryazarlık ile psikolojik faktörler arasında ilişki kurmak üzere bir ölçek geliştirme çalışması olması dolayısıyla da önemli görülmektedir. Söz konusu ölçek için daha önce Siti vd'nin (2016) da yaptıkları çalışmada kullandıkları ölçek baz alınmış ve araştırmanın hedef kitlesine uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilecek geçerli ölçek yapısı ile literatüre ve bundan sonraki İslami finansal okuryazarlık araştırmalarına katkı sağlanacağı ve bir boşluk doldurulacağı umulmaktadır. Yine bu çalışma ile Türkiye'deki İslami finans sisteminin gelişmesine, derinleşmesine ve bu alandaki çalışmaların daha da çeşitlendirilmesine yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Kısaca, bu tez çalışması ile İslami finansal okuryazarlık kültürü ve bu kültürün ortaya çıkmasına etki eden belirleyici faktörlerin (çaresizlik, dindarlık, mali tatmin) üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerinin araştırılması ve elde edilen bulguların literatüre kazandırılması planlanmaktadır.

5.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma için Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi birinci öğretim ve ikinci öğretim son sınıf öğrencileri ile yüksek lisans ve doktora öğrencileri seçilmiştir. Bu iki fakültenin örneklem olarak seçilmesinin nedeni, İİBF öğrencilerinin finans ile ilgili konularda İlahiyat Fakültesi öğrencilerine oranla daha fazla eğitim faaliyetinde bulunuyor olmaları ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin de kavramlar ve bilgi bakımından İİBF öğrencilerinden daha donanımlı olmaları, bu nedenle gruplar arasında algısal bir farklılık olabileceği beklentisidir. Ayrıca, örneklemin son sınıf öğrencilerinden seçilmesinin nedeni, alanlarında başarılı olmaları için gerekli olan aşamaları tamamlamış olmaları ve bunun sonucu belli bir bilgi birikimi ve farkındalık potansiyeline diğer sınıflara göre daha fazla sahip oldukları düşüncesidir. Aynı şekilde yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile lisans

son sınıf öğrencileri arasında bilgi düzeyleri (bilgi birikimleri) açısından farklılık olacağı düşünülmektedir.

5.3. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmanın hipotezleri demografik, öğrenim görülen alan, eğitim durumları, inanç, psikolojik faktörler gibi alanlarda farklılık olup olmadığının belirlenmesi amacıyla aşağıdaki şekilde belirlenmiştir

H1: İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Cinsiyete Göre Farklılaşmaktadır.
H2: İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Farklılaşmaktadır.
H3: İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Öğrencilerin Eğitim Durumları Açısından Farklılaşmaktadır.
H4: İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Yaşa Göre Farklılaşmaktadır.
H5: İslami Finansal Okuryazarlığın İnanç Eğilimi Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında İlişki Vardır.
H6: İslami Finansal Okuryazarlığın Finansal Uygulama Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında İlişki Vardır.

5.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu kısımda ana kütle ve örneklem seçimi ile veri toplama yöntemleri ve verilerin analiz yöntemi konularında bilgi verilecektir.

5.4.1. Anakütle ve Örneklem Seçimi

İslami Finansal Okuryazarlık kültürü ve bu kültüre etki eden faktörler arasındaki ilişkinin üniversite öğrencileri üzerindeki etkisinin ve değerinin ölçülmesinin amaçlandığı bu araştırmanın evrenini; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi birinci öğretim ve ikinci öğretim son sınıf öğrencileri ile yüksek lisans ve doktora öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında toplam 700 adet anket örneklem grubuna elden dağıtılmıştır. Uygulanan anket çalışması neticesinde 2016-2017 öğretim yılında lisans son sınıf öğrencileri ile yüksek lisans ve doktora öğrencisi olmak üzere toplamda 640 öğrenciye ulaşılmıştır. Kalan 60 adet anketin çeşitli nedenlerden dolayı (pilot çalışma neticesi, cevaplanmayan ve yarım bırakılan anket soruları vs.) çalışmaya dâhil edilmemiştir.

5.4.2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma değerlendirilirken aşağıdaki kısıtların dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar;

- Araştırma kapsamına yalnızca İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dördüncü sınıf öğrencileri alındığı için Sağlık Yönetimi Bölümü, Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü, Sosyal Hizmetler Bölümü ve Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü öğrencileri dâhil edilmemiştir (Bu bölümlerin yeni açılan bölümler olması dolayısıyla son sınıf öğrencisinin olmaması)
- Araştırma kapsamında birinci öğretim ve ikinci öğretim son sınıf öğrencilerine dağıtılan anket formu, Uluslararası İlişkiler Bölümünün ikinci öğretim programı olmaması dolayısıyla yalnızca birinci öğretim öğrencilerine uygulanmıştır.

- Araştırma örneklemi İktisadi ve İdari Bölümler Fakültesinde 4 bölüme ve yalnızca son sınıf öğrencilerine uygulanmasından ötürü örneklem sayısı geniş tutulsa dahi İİBF'nin genel durumunu tam net olarak yansıtmayacağı düşünülmektedir.
- Aynı şekilde anket formunun yalnızca İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencilerine uygulanması dolayısıyla (İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü ve İlahiyat Arapça Bölümü öğrencileri dâhil edilmemiştir) anket bulgularının İlahiyat Fakültesinin genel durumunu tam olarak yansıtmayacağı farz edilmektedir.

5.4.3. Veri Toplama Yöntemi

Yapılan araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket metodu kullanılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak, araştırma sorularının amaca hizmet edip etmediği konusunda net bir cevap alabilmek için, yapılacak olan anket uygulamasının eksikliklerini görmek ve daha verimli sonuçlar elde edilmek açısından önemli bir işleve sahip olan pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma kapsamında, dağıtılan anket sorularının bazılarında imla hataları olduğu ve bazı soruların tam anlaşılmadığı tespit edilmiştir. Bu noktalarda gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra ankete son şekli verilmiş ve anketlerin dağıtımına başlanmıştır. Tesadüfî örneklem yoluyla belirlenip ana kütleyi tespit edebileceği düşünülen İİBF ve İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencileri ile yüksek lisans ve doktora öğrencilerine toplamda 700 adet anket elden dağıtılmıştır. Elde edilen anketler incelendiğinde 60 adet anket çeşitli sorulardaki eksikliklerden ve pilot çalışmalardaki düzeltmelerden dolayı değerlendirme dışı bırakılmış ve 640 anket değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

İslami Finansal Okuryazarlık düzeyini belirlemeye yönelik önermelerin yer aldığı bu anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, KSÜ İİBF öğrencilerinin ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kişisel ve demografik özelliklerini ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. İkinci bölüm ise, öğrencilerin İslami Finansal Okuryazarlık düzeyini belirlemeye yönelik sorulardan meydana gelmektedir. Son bölüm de ise, İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörleri olan çaresizlik, dini inançlara olan eğilimleri ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada ihtiyaç duydukları para yani mali tatmin değişkenlerine ait önermeler yer almaktadır. Anket formunda yer alan sorularda 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçek puanlamasında Kesinlikle Hayır:1, Hayır:2, Karasızım:3, Evet:4, Kesinlikle Evet:5 puan olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada yer alan ölçeğin oluşturulmasında Siti vd. (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmadan yararlanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan sorular yararlanılan makalede 7 önerme iken 4 soru tarafımızdan geliştirilerek araştırma ölçeğine dâhil edilmiştir.

5.4.4. Verilerin Analiz Yöntemi

Araştırmada değerlendirmeye tabi tutulan 640 adet anket formundan elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiş ve elde edilen bulgular tablolar haline getirilerek yorumlanmış ve sunulmuştur. Anket uygulaması sonucu elde edilen verilere yönelik yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin ardından araştırma sorusu kapsamında geliştirilen hipotezleri test etmeye yönelik analizler yapılmıştır. Demografik verilerle ilgili istatistikler elde edildikten sonra "İslami Finansal Okuryazarlık" ve "İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyici Faktörleri" ölçeklerine öncelikle faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonucunda bir faktöre anlamlı

dağılmayan ifadeler ayıklanmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre alt ölçekler oluşturulmuş ve faktörlere isimler verilmiştir. Faktör analizi sonuçlarına göre oluşturulan İslami Finansal okuryazarlık ve İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörlerine ait alt ölçeklere cinsiyet değişkeni ile ortalamalar arası fark analizi olan T-Test'i uygulanarak test edilmiştir. Yine alt ölçeklerle yaş, bölüm ve eğitim durumu değişkenlerine Tek Yönlü Anova testi uygulanmıştır. Ayrıca, ölçekler arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için korelasyon ve regresyon testleri yapılmıştır. Bütün bu veriler, yapılan analizler neticesi alındıktan sonra verilerin kendi içinde incelenmesi yapılmış ve ortaya çıkan bulgular yorumlanarak çalışmanın sonucu ortaya konulmuştur.

5.5. BULGULAR VE YORUMLARI

5.5.1. Güvenilirlik Analizi

Güvenirlilik analizinde kullanılan modellerden biri de Alfa modelidir. Nunnally (1978)' e göre alfa değeri 0,70 veya üzerinde bir değere sahip ($0{,}70 \leq \alpha \leq 1$) ise ölçek güvenilir kabul edilir. Karagöz'e göre ise Alfa katsayısına bağlı olarak ölçek ile ilgili değerler şu şekilde yorumlamıştır (Karagöz, 2016: 941):

- $\leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Çalışmanın bu bölümünde İslami finansal okuryazarlık ve İslami finansal okuryazarlığın belirleyici faktörleri olan Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin ölçekleri ile ilgili bütün soruların genel olarak güvenilirlik analizi yapılmıştır. Tüm soruların güvenirlilik analizi sonuçları aşağıdaki şekildedir:

Tablo 5.1. İslami Finansal Okuryazarlık Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi

	Önermeler	***Cronbach's Alpha***	
İnanç Eğilimi Boyutu	1. Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin olurum.	,707	,608
	2. Fonların, sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılması halinde yatırım yaparım.	,701	
	3. İslamda, sadece güvendiğim insanlarla ticari işlem yaparım.	,733	
	4. İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlandığını bilirim.	,706	
	5. İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılığın İslamda yasak olduğunu bilirim.	,712	
Finansal Uygulama Boyutu	6. Finansal sözleşme sonunda herhangi bir getiri elde edip edemeyeceğimi bilirim.	,725	***,730***
	7. Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından şiddetle yasaklandığını bilirim.	,694	
	8. İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerektiğini bilirim	,687	,656
	9. Piyasada İslami finansal araçların varlığı hakkında bilgi sahibiyim	,709	
	10. Ekonomik ve finansal işlemlerin yürütülmesinde uyulması gereken kurallar ve düzenlemeler hakkında bilgi sahibiyim.	,712	

Alan çalışmasında kullanılan ölçeklerin güvenirliliğinin belirlenmesinde de Cronbach's Alpha katsayısı kullanılmıştır. Tablo 5.1 ve 5.2'de gösterilen iç güvenilirlik analiz sonuçlarına göre;

- 5 önermeden oluşan İslami Finansal Okuryazarlık ölçeğinin İnanç eğilimi boyutu alfa katsayısı 0,608 olarak hesaplanmıştır. Bu değer de 0,60'dan büyük 0,80'den küçük olduğundan bu değer ölçeğin "oldukça güvenilir" olduğunu göstermektedir.
- Yine 5 önermeden oluşan İslami Finansal Okuryazarlık ölçeğinin Finansal Uygulama boyutuna ait alfa değeri 0,656 bulunmuştur. Bu değer 0,60'den büyük olduğundan yine ölçeğin "oldukça güvenilir" olduğunu göstermektedir
- İslami Finansal Okuryazarlık ölçeğine ait 10 önermenin genel güvenilirlik katsayısı ise 0,730 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen Cronbach's Alpha değeri ($0,60 \leq \alpha < 0,80$ arasında olduğundan ölçek oldukça güvenilirdir) incelendiğinde boyutların tek başlarına sahip olduğu alfa değerinden daha yüksek bir değere sahip olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin anketleri güvenilir şekilde doldurdukları ifade edilebilir.

Tablo 5.2. İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyicilerine Ait Güvenilirlik Analizi

	Önermeler	***Cronbach's Alpha***	
Çaresizlik	1. Ne kadar çabalasam da hedeflerime ulaşabilmemin imkânsız olduğunu hissediyorum	,733	**,795**
	2. Gelecek için umutsuzum ve işlerin daha iyiye gideceğine inanmıyorum	,723	
	3. Gerçekten istediğim şeylere sahip olabileceğimi ummuyorum	,744	
	4. Elde edemeyeceğime inandığım şeyler için çaba göstermenin bir anlamı yok	,826	
	5. Geleceğim için kötü ya da iyi olmayan şeyler öngörüyorum	,758	
Dindarlık	6. Allah'ın bir kader tayin ettiğine inanıyorum	,764	**,779**
	7.İslam'a ters davranışlarda bulunmak Allah tarafından yasaklanmıştır	,754	
	8. Dinimde güç ve teselli buluyorum	,731	
	9. Yaşamım boyunca tüm önemli durumlarda dini inançlarıma uygun davranmaya çalışırım	,722	
	10. Her zaman kendimi Haram kazançtan uzak tutarım	,760	
	11. Her zaman Allah'a kulluk görevlerimi yerine getirmeye gayret ederim.	,739	
Mali Tatmin	12. Param nadiren biter	,673	**,714**
	13. Şu an ki mali durumumdan memnunum	,622	
	14. Şu an ki finansal durumum ihtiyacım olması halinde kolaylıkla kredi sağlamama elvermektedir	,714	
	15. Finansal yükümlülüklerimi karşılayabilecek durumda olduğum için mutluyum	,627	
	16. Bazen, aldığım kredi miktarının (bursun) hayatımı idame etmek için yeterli olduğunu düşünüyorum.	,690	

Toplamda 16 sorudan oluşan anket çalışmasının bu bölümünde, ölçeğin güvenirlilik analizi yapımına uygun olan; Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin

boyutları için güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan güvenirlilik analizi sonucunda;

- 5 önermeden oluşan Çaresizlik boyutuna ait alfa değeri 0,795 çıkmıştır. Bu değer de 0,60'den büyük olduğundan ölçeğin "oldukça güvenilir" olduğunu göstermektedir.
- Dindarlık ile ilgili olan 6 önermenin alfa değeri 0,779 olarak hesaplanmıştır. Bu değer de 0,60'dan büyük 0,80'den küçük olduğundan bu değer ölçeğin "oldukça güvenilir" olduğunu göstermektedir.
- Son olarak Mali Tatmin ile ilgili olan 5 önermenin alfa değeri ise 0,714 olarak bulunmuştur. Yine bu değere de 0,60'dan büyük olduğundan ölçeğin "oldukça güvenilir" olduğunu göstermektedir
- Analiz sonucu elde edilen Cronbach's Alpha değeri incelendiğinde boyutların "oldukça iyi güvenilirlik" değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda yine öğrencilerin anketleri güvenilir şekilde doldurdukları ifade edilebilir.

5.5.2. Faktör Analizi

Faktör analizi, birbirleriyle ilişkili çok sayıdaki değişkeni az sayıda, anlamlı ve birbirlerinden bağımsız faktörler haline getiren ve yaygın olarak kullanılan çok değişkenli bir istatistik tekniğidir (Kleinbaum vd., 1988: 601; Kalaycı, 2011: 321). Faktör analizinde, değişkenler arasında yüksek korelasyon ilişkisi aranır. Değişkenler arasında korelasyon azaldıkça, faktör analizinin sonuçlarına olan güven de o denli azalır (Karagöz, 2016: 884).

Araştırma modelinde, İslami Finansal Okuryazarlık ölçeğinin iki ve İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyici Faktörlerine ait üç boyut olmak üzere toplam 5 boyut bulunmaktadır. Değişkenlerin tümünün faktör analizine uygun olup olmadıklarını ölçmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik (Bartlett's test of Sphericity) testleri uygulanmıştır. Bartlett testi, korelasyon matrisinde yer alan tüm korelasyonların genel anlamlılıklarını gösteren bir istatistiksel testtir. Örneklemin analiz için yeterlilik durumunu açıklamaktadır. P değeri < 0,05 ise veri seti faktör analizi için uygundur. KMO ise gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indeks olup, oranının 0,5'in üzerinde olması gerekir ve ne kadar yüksek olursa veri seti (örneklem) faktör analizi için o kadar uygun olur. KMO değeri olarak 0,70-0,80 arası ($0,70 \leq KMO \leq 0,80$) iyi bir uyumu; 0,80-0,90 arası ($0,80 \leq KMO \leq 0,90$) çok iyi bir uyumu ifade eder (Sharma, 1996: 116; Karagöz, 2016: 879). Ankette yer alan beş ölçeğin genelinin Bartlett küresellik testi sonucu 0,000 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Aynı zamanda KMO değeri 0,834 bulunmuştur, bu değer 0,80- 0,90 aralığında olduğundan örneklemin yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.3. KMO ve Bartlett Testi (5 Ölçek Genel)

KMO Bartlett's test	***DEĞER***
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği testi	0,834
Bartlett küresellik testi (Bartlett's test of Sphericity) Yaklaşık ki-kare (x^2)	914.867
Serbestlik Derecesi (sd)	45
Anlamlılık Düzeyi (Sig).	0.000

KMO: Kaiser-Meyer-Olkin

Ankette bu boyutları ölçmek için hazırlanan önermelerin araştırmada da aynı boyutları ölçüp ölçmediğini test etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Varimax döndürme yöntemi ve temel bileşenler analizi vasıtasıyla yapılan faktör analizi neticesinde İslami Finansal Okuryazarlık ölçeğinin boyutları belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan analizler neticesinde araştırmada yer alan İslami Finansal Okuryazarlık (İFO) ölçeği, 2 boyuta ayrılmıştır. Bunlar; İFO'ın İnanç Eğilimi boyutu ve İFO'ın Finansal Uygulama boyutudur. Faktör sayısı belirlemede özdeğeri 1'den büyük olanlar seçilmiştir.

Tablo 5.4. KMO ve Bartlett Testi (İslami Finansal Okuryazarlık)

Ölçekler	***KMO Değerleri***	***Yaklaşık ki-kare (x^2)***	***df***	***Anlamlılık (Sig./p)***
İslami Finansal Okuryazarlık - Genel	0,817	914,867	45	0,000
İFO İnanç Eğilimi Boyutu	0,734	358,711	10	0,000
İFO Finansal Uygulama Boyutu	0,707	306,218	10	0,000

İFO: İslami Finansal Okuryazarlık

Tablo 5.4'de de görüldüğü gibi İslami Finansal Okuryazarlık ölçeğindeki bütün önermeler, üzerinde dik döndürme yöntemiyle temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur. Yapılan analizde örneklem yeterliliği için Kaiser-Meyer-Oklin (KMO) değeri 0,817 olarak bulunmuştur. Her bir önerme için KMO değeri 0,5'ten büyüktür. Bartlett Küresellik testi ki-kare değeri 914,867, P<0.001 anlamlı çıkmıştır ve bu Temel Bileşenler Analizi açısından önermeler arasında korelâsyonun yeterince iyi olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar çalışma için faktör analizinin uygun olduğu sunucunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5.5. İslami Finansal Okuryazarlık Faktör Analizi Sonuçları

Önermeler	***Bileşenler***	
	İnanç Boyutu	***Finans Boyutu***
İnanç Eğilimi		
❖ Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin olurum	0.482	
❖ Fonların, sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılması halinde yatırım yaparım.	0.673	
❖ İslamda, sadece güvendiğim insanlarla ticari işlem yaparım.	0.599	
❖ İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlandığını bilirim	0.596	
❖ İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılığın İslamda yasak olduğunu bilirim.	0.653	
Finansal Uygulama		
❖ Finansal sözleşme sonunda herhangi bir getiri elde edip edemeyeceğimi bilirim		0.611

❖ Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından şiddetle yasaklandığını bilirim		0.430
❖ İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerektiğini bilirim		0.589
❖ Piyasada İslami finansal araçların varlığı hakkında bilgi sahibiyim.		0.712
❖ Ekonomik ve finansal işlemlerin yürütülmesinde uyulması gereken kurallar ve düzenlemeler hakkında bilgi sahibiyim.		0.679
Öz Değer	***2,980***	***1,274***
Varyans Yüzdesi	***29,795***	***42,534***

İslami Finansal Okuryazarlık önermeleri başlangıçta 11 önerme kullanılarak geliştirildi. Keşif amaçlı faktör analizi neticesinde başlangıçtaki sonucunda 11 önermeden 1 tanesinin güvenilir bir şekilde İslami Finansal Okuryazarlık ölçeği üzerinde yükleme yapmadığı görülmüş ve ölçeğinin düşük faktör yüküne sahip olduğu saptanan 9. sorusu anketten çıkarılarak son haliyle önerme sayısı 10 olarak belirlenmiştir. Bu önermeler ise inanç eğilimi boyutuna ait 5 soru ve finansal uygulama boyutuna ait 5 soru olmak üzere ikili gruplanmıştır. Bunun yanı sıra tablo 5.5'de görüldüğü üzere İslami Finansal Okuryazarlık ölçeği faktör yüklemesindeki varyans yüzdesinin %42,534'ünü açıklamaktadır.

Tablo 5.6. KMO ve Bartlett Testi (İslami Finansal Okuryazarlık Belirleyiciler)

Ölçekler	***KMO Değerleri***	***Yaklaşık ki-kare (x^2)***	***df***	***Anlamlılık (Sig./p)***
İFO Belirleyici Değişkenler- Genel	0,804	2788.416	120	0,000
İFO Belirleyicisi Çaresizlik	0,820	1103,419	10	0,000
İFO Belirleyicisi Dindarlık	0,797	957,221	15	0,000
İFO Belirleyicisi Mali Tatmin	0,750	611,656	10	0,000

İFO: İslami Finansal Okuryazarlık

Tablo 5.6'da görüldüğü üzere, İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktör boyutlarına yönelik yapılan analizlerde, örneklem yeterliliği için KMO ölçütü, kabul edilen 0,5 sınırının çok üzerinde çıkmış, 0,804 olarak bulunmuştur. 120 serbestlik derecesinde Bartlett Küresellik testi ki-kare değerinin 2788.416, P<0.001 çıkması Temel Bileşenler Analizi açısından önermeler arasında korelasyonun yeterince büyük olduğunu göstermektedir. Veri setindeki her bir boyut için özdeğer hesaplamak üzere ön analiz yapılmıştır. İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörleri denilen değişkenler öncesinde 21 önerme olarak geliştirildi. Ancak, 21 önermeden 5 tanesinin güvenilir bir şekilde ölçek üzerinde yükleme yapmadığı görülmüş ve ölçeğinin düşük faktör yüküne sahip olduğu saptanan 17, 18, 21, 28 ve 31. soruları anketten çıkarılarak önerme sayısı 16'ya indirgenmiştir.

Tablo 5.6'da görüldüğü üzere İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici etkenleri olduğu düşünülen (çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin) değişkenlerine ilişkin genel değerlendirmelerde (,804) ve çaresizlik boyutunda (,820) çok iyi uyum saptanmıştır. Bununla beraber dindarlık ve mali tatminden oluşan boyutlarda ise iyi düzeyde uyum bulunduğu belirlenmiştir.

Tablo 5.7. İslami Finansal Okuryazarlık Belirleyicileri Faktör Analizi Sonuçları

Önermeler	***Bileşenler***		
	Çaresizlik	***Dindarlık***	***Mali Tatmin***
Çaresizlik			
❖ Ne kadar çabalasam da hedeflerime ulaşabilmemin imkânsız olduğunu hissediyorum	0.826		
❖ Gelecek için umutsuzum ve işlerin daha iyiye gideceğine inanmıyorum	0.831		
❖ Gerçekten istediğim şeylere sahip olabileceğimi ummuyorum	0.783		
❖ Elde edemeyeceğime inandığım şeyler için çaba göstermenin bir anlamı yok	0.585		
❖ Geleceğim için kötü ya da iyi olmayan şeyler öngörüyorum.	0.724		
Dindarlık			
❖ Allah'ın bir kader tayin ettiğine inanıyorum		0.619	
❖ İslam'a ters davranışlarda bulunmak Allah tarafından yasaklanmıştır		0.673	
❖ Dinimde güç ve teselli buluyorum		0.746	
❖ Yaşamım boyunca tüm önemli durumlarda dini inançlarıma uygun davranmaya çalışırım		0.748	
❖ Her zaman kendimi Haram kazançtan uzak tutarım		0.638	
❖ Her zaman Allah'a kulluk görevlerimi yerine getirmeye gayret ederim.		0.691	
Mali Tatmin			
❖ Param nadiren biter.			0.666
❖ Şu an ki mali durumumdan memnunum			0.777
❖ Şu an ki finansal durumum ihtiyacım olması halinde kolaylıkla kredi sağlamama elvermektedir			0.569
❖ Mali yükümlülüklerimi karşılayabilecek durumda olduğum için mutluyum			0.774
❖ Bazen, aldığım kredi miktarının (bursun) hayatımı idame etmek için yeterli olduğunu düşünüyorum.			0.623
Öz Değer	***3,672***	***2,292***	***2,247***
Varyans Yüzdesi	***22,951***	***37,275***	***51,316***

Yine temel bileşenler analizi ve varimax döndürme yöntemi ile yapılan faktör analizi sonucunda İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktör boyutları belirlenmeye çalışılmıştır. Faktör sayısı belirlemede özdeğeri 1'den büyük olanlar dikkate alınmıştır. Yapılan analizde düşük faktör yüküne sahip çaresizlik önermesinden 2, dindarlık boyutundan 1 ve mali tatmin önermesinden de 2 soru olmak üzere toplam 5 önerme analizden çıkarılmıştır.

Analiz neticesinde İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörleri olarak adlandırılan ölçeğin faktör yüklemesindeki varyans yüzdesinin %51,316 olduğu gözlemlenmektedir ve faktör yüklemeleri 0.56 ile 0.83 arasında değişen üç tane faktörü (boyutu) göstermektedir. Özellikle çaresizlik (hopelessness) boyutu ve onu takiben dindarlık (religiosity) ve mali tatmin (financial satisfaction) en yüksek derecede varyans oranı göstermiştir.

5.5.3. Araştırmanın Frekans Analizleri

5.5.3.1. Araştırmanın Demografik Verilerine İlişkin Analizler

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, hangi bölümde okudukları ve eğitim durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sonuçlara, elde edilen verilerin SPSS 17.0 programında frekans analiz yönteminin kullanılmasıyla ulaşılmıştır.

Tablo 5.8. Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyet	*Frekans*	*Yüzde*	*Geçerli Yüzde*	*Kümülatif Yüzde*
Bayan	395	61,7	61,7	61,7
Erkek	245	38,3	38,3	100,0
Toplam	640	100,0	100,0	

Tablo 5.8'de görüldüğü üzere katılımcıların %61,7'sini (395 kişi) bayanlar, % 38,3'ünü (254 kişi) ise erkekler oluşturmaktadır. Buna göre ankete katılanların büyük çoğunluğunu bayan öğrencilerin oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 5.9. Ankete Katılan Öğrencilerin Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Yaş Değişkeni	*Frekans*	*Yüzde*	*Geçerli Yüzde*	*Kümülâtif Yüzde*
18-23 yaş dağılım	371	58,0	58,0	58,0
24-29 yaş dağılım	247	38,6	38,6	96,6
30 ve üzeri	22	3,4	3,4	100,0
Toplam	640	100,0	100,0	

Katılımcıların yaş özellikleri incelendiğinde, araştırmaya dâhil edilen 640 öğrenciden 371'i (%58,0) 18-23 yaş arası, 247'si (38,6) 24-29 yaş arası ve 22'si de (3,4) 30 yaş ve üzeri yaş dağılımı aralığında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, analizlerde, 30 ve üzeri yaş dilimini yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 5.10. Ankete Katılan Öğrencilerin Okudukları Bölüme Göre Dağılımı

Bölümler	*Frekans*	*Yüzde*	*Geçerli Yüzde*	*Kümülâtif Yüzde*
İşletme	125	19,5	19,5	19,5
Uluslararası İlişkiler	72	11,3	11,3	30,8
İktisat	115	18,0	18,0	48,8
Kamu Yönetimi	114	17,8	17,8	66,6
İlahiyat	214	33,4	33,4	100,0
Toplam	640	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan lisans son sınıf, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden elde edilen sonuçlara göre ankete iştirak eden 640 kişiden 125'i (%19,5) İşletme, 72'si (%11,3) Uluslararası İlişkiler 115'i (%18,0) İktisat, 114'ü (%17,8) Kamu Yönetimi ve 214'ü (33,4) İlahiyat bölümü öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Buna göre ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunu İlahiyat Fakültesi son sınıf öğrencileri oluştururken; en az katılımın ise Uluslararası İlişkiler öğrencilerine ait görülmektedir. Ankete an az katılımı Uluslararası İlişkiler bölümü öğrencilerinin oluşturmasının nedeni bu bölümün yakın zamanda açılmış olması ve ikinci öğretim programının bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 5.11. Ankete Katılan Öğrencilerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	*Frekans*	*Yüzde*	*Geçerli Yüzde*	*Kümülatif Yüzde*
Lisans	560	87,5	87,5	87,5
Yüksek Lisans	58	9,1	9,1	96,6
Doktora	22	3,4	3,4	100,0
Toplam	640	100,0	100,0	

Araştırma kapsamında ankete katılan son sınıf lisans öğrencileri ile, yüksek lisans, doktora öğrencilerinin eğitim durumlarına göre dağılımı Tablo 5.11'de sunulmuştur. Bu tabloya göre öğrencilerin %87,5'lik (560 kişi) kısmını lisans, %9,1'lik (58 kişi) kısmını yüksek lisans ve %3,4'lük (22 kişi) kısmını doktora eğitimini tamamla aşamasında olan bireylerin oluştuğu görülmektedir. Bu ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunu lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Ayrıca Uluslararası İlişkiler bölümünün doktora programının olmaması doktora öğrencilerinin sayısının az olmasında önemli rol oynamaktadır.

5.5.3.2. İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktörlerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı analizleri araştırma verileri analiz edilirken veri setinin ortalamasının ve verilerin ortalamadan sapma ölçüsü (standart sapma) tanımlayıcı istatistiklerle açıklanmalıdır. Çiçek'e göre (2010: 53) standart sapma, gözlemlerin ortalamadan ne kadar uzaklaştığını gösterir ve varyansın pozitif karekökünе eşittir. Tanımlayıcı bulgular, İslami Finansal Okuryazarlık ölçeğine ait inanç eğilimi ve finansal uygulama boyutları ve İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörler ölçeğinin çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin boyutları olmak üzere 5 başlık altında incelenmiştir. Ankette, değişkenleri ölçen önermeler için katılımcılardan "1=kesinlikle hayır, 2=hayır, 3=kararsızım, 4=evet, 5=kesinlikle evet" seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Bu çerçevede yapılan ve aşağıda yer alan analiz sonuçlarında ortalama değer 5'e yaklaştıkça katılımcıların 5'in karşılığı olan ifadeyi uygun gördükleri, 1'e yaklaştığında ise 1'in karşılığı olan ifadeyi uygun gördükleri anlaşılacaktır.

Araştırmaya katılan öğrencilere, İslami Finansal Okuryazarlık yeterliliğini ölçen 2 boyuta ilişkin toplam 10 soru ve İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktör boyutlarına yönelik 3 boyuta ayrılmış toplam 16 soru yöneltilmiş ve öğrencilerden bu önermelere katılım derecelerini belirtmeleri istenmiştir. Ölçekte yer alan boyutlar ve

bunlara ait önermelerin her birine verilen cevaplar ile birlikte ayrı ayrı tablolar şeklinde oluşturulmuştur.

Tablo 5.12. İFO İnanç Eğilimi Boyutuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

İslami Finansal Okuryazarlık ve İnanç Eğilimleri Boyutu	*Kesinlikle Hayır*	*Hayır*	*Kararsızım*	*Evet*	*Kesinlikle Evet*	*Ortalama*	*Standart Sapma*
	N	*N*	*N*	*N*	*N*		
	%	*%*	*%*	*%*	*%*		
1. Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin olurum.	36	111	170	194	129	3,42	1,15
	5,6	17,3	26,6	30,3	20,2		
2. Fonların, sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılması halinde yatırım yaparım.	20	84	125	279	132	3,65	1,04
	3,1	13,1	19,5	43,6	20,6		
3. İslamda, sadece güvendiğim insanlarla ticari işlem yaparım.	21	60	126	295	138	3,73	1,00
	3,3	9,4	19,7	46,1	21,6		
4. İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlandığını bilirim	13	42	71	264	250	4,08	0,96
	2,0	6,6	11,1	41,3	39,1		
5. İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılığın İslamda yasak olduğunu bilirim.	9	36	49	259	287	4,21	0,91
	1,4	5,6	7,7	40,5	44,8		

İFO: İslami Finansal Okuryazarlık

Tablo 5.12'ye bakıldığında ankete katılan öğrencilerin İslami Finansal Okuryazarlığın inanç eğilimi değişkenine yönelik 5 ayrı soruya ne düzeyde tepki gösterdiklerine ilişkin verdikleri cevapların ortalama puanları ve yüzdeleri görülmektedir.

Katılımcılara inanç eğilimi boyutu ile ilgili olarak sorulan "Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin olurum" önemesine; %20,2'si (129 kişi) "kesinlikle evet", %30,3'ünün (194 kişi) "evet", %17,3'ünün (111) "hayır", %5,6'sının (36 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %26,6'sının (170 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "Fonların, sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılması halinde yatırım yaparım" önermesine %20,6'sının (132 kişi) "kesinlikle evet", %43,6'sının (279 kişi) "evet", %13,1'inin (84 kişi) "hayır", %3,1'inin (20 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %19,5'inin (125 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "İslamda, sadece güvendiğim insanlarla ticari işlem yaparım" önermesine; %21,6'sı (138kişi) "kesinlikle evet", %46,1'inin (295 kişi) "evet", %9,4'ünün (60) "hayır", %3,3'ünün (21) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %19,7'sinin (126 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlandığını bilirim" önermesine %39,1'inin (250 kişi) "kesinlikle evet", %41,3'ünün (264 kişi) "evet", %6,6'sının (42 kişi) "hayır", ve %2,0'ının (13 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; 11,1'inin (71 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılığın İslamda yasak olduğunu bilirim"

önermesine %44,8'inin (287 kişi) "kesinlikle evet", %40,5'inin (259 kişi) "evet", %5,6'sının (36 kişi) "hayır", ve %1,4'ünün (9 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %7,7'sinin (49 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir.

Değişkenlere ait ortalamalara bakıldığında ise lisans son sınıf, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin verdiği cevaplarla elde edilen verilerin analizi sonucu ortaya çıkan rakamlara göre, bireylerin en çok katıldıkları inanç eğilimi değişkenleri; "İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlandığını bilirim" önermesi (ortalama 4,08) ile "İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılığın İslamda yasak olduğunu bilirim" (ortalama 4,21) önermesidir. Ayrıca, bu boyuta ilişkin önermelere verilen yanıtların genel ortalaması 3,82 olarak bulunmuştur.

Tablo 5.13. İFO Finansal Uygulama Boyutuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

İslami Finansal Okuryazarlık ve Finansal Uygulama Boyutu	*Kesinlikle Hayır*	*Hayır*	*Kararsızım*	*Evet*	*Kesinlikle Evet*	*Ortalama*	*Standart Sapma*
	N	*N*	*N*	*N*	*N*		
	%	*%*	*%*	*%*	*%*		
6. Finansal sözleşme sonunda herhangi bir getiri elde edip edemeyeceğimi bilirim	29	115	144	266	86	3,41	1,06
	4,5	18,0	22,5	41,6	13,4		
7. Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından şiddetle yasaklandığını bilirim	21	108	127	246	138	3,53	1,10
	3,3	16,9	19,8	38,4	21,6		
8. İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerektiğini bilirim	25	126	124	266	99	3,45	1,08
	3,9	19,7	19,4	41,6	15,5		
9. Piyasada İslami finansal araçların varlığı hakkında bilgi sahibiyim	35	209	155	192	49	3,01	1,07
	5,5	32,7	24,2	30,0	7,7		
10. Ekonomik ve finansal işlemlerin yürütülmesinde uyulması gereken kurallar ve düzenlemeler hakkında bilgi sahibiyim	26	152	170	233	59	3,22	1,04
	4,1	23,8	26,6	36,4	9,2		

İFO: İslami Finansal Okuryazarlık

"Finansal sözleşme sonunda herhangi bir getiri elde edip edemeyeceğimi bilirim" önemesine; %13,4'ünün (86 kişi) "kesinlikle evet", %41,6'sının (266 kişi) "evet", %18,0'ının (115 kişi) "hayır", %4,5'inin (29 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %22,5'inin (144 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından şiddetle yasaklandığını bilirim." önermesine %21,6'sının (138 kişi) "kesinlikle evet", %38,4'ünün (246 kişi) "evet", %16,9'unun (108 kişi) "hayır", %3,3'ünün (21 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; 19,8'inin (127 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerektiğini bilirim" önermesine; %15,5'inin (99 kişi) "kesinlikle evet", %41,6'sının (266 kişi) "evet", %19,7'sinin (126 kişi) "hayır", %3,9'unun (25 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %19,4'ünün (124 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "Piyasada İslami finansal araçların varlığı hakkında bilgi sahibiyim" önermesine

%7,7'sinin (49 kişi) "kesinlikle evet", %30,0'ının (192 kişi) "evet", %32,7'sinin (209 kişi) "hayır", ve %5,5'inin (35 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %24,2'inin (155 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "Ekonomik ve finansal işlemlerin yürütülmesinde uyulması gereken kurallar ve düzenlemeler hakkında bilgi sahibiyim" önermesine %9,2'sinin (59 kişi) "kesinlikle evet", %36,4'ünün (233 kişi) "evet", %23,8'inin (152 kişi) "hayır", ve %4,1'inin (26 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %26,6'sının (170 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir.

Ayrıca, Tablo 5.13'e bakıldığında ankete katılan lisans son sınıf, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin İslami Finansal Okuryazarlığın finansal uygulama boyutuna ilişkin verdikleri yanıtlara yönelik 5 önerme ve bu önermelere ne düzeyde yanıt verdiklerine ilişkin cevapların ortalamaları yer almaktadır. Boyutun genel ortalamasına bakıldığında 3,33 olarak hesaplandığı görülmekte ve İslami Finansal Okuryazarlık Ölçeğinin alt boyutu olan finansal uygulama değişkeninin yeterli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bu boyuta ilişkin verdikleri yanıtlar ve katılım dereceleri birbirine yakın değerler gösterse de; "Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından şiddetle yasaklandığını bilirim" (ortalama3.53) önermesi ve "İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerektiğini bilirim" (ortalama 3,45) önermesi diğerlerine oranla daha yüksek katılım derecesi gösterdiği görülmektedir.

Tablo 5.14. İFO Belirleyici Faktör Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Çaresizlik Boyutu	*Kesinlikle Hayır*	*Hayır*	*Kararsızım*	*Evet*	*Kesinlikle Evet*	*Ortalama*	*Standart Sapma*
	N	*N*	*N*	*N*	*N*		
	%	*%*	*%*	*%*	*%*		
1. Ne kadar çabalasam da hedeflerime ulaşabilmemin imkânsız olduğunu hissediyorum	208	261	65	90	16	2,13	1,09
	32,5	40,8	10,2	14,1	2,5		
2. Gelecek için umutsuzum ve işlerin daha iyiye gideceğine inanmıyorum	202	234	72	95	37	2,26	1,21
	31,6	36,6	11,3	14,8	5,8		
3. Gerçekten istediğim şeylere sahip olabileceğimi ummuyorum	168	223	91	125	33	2,42	1,21
	26,3	34,8	14,2	19,5	5,2		
4. Elde edemeyeceğime inandığım şeyler için çaba göstermenin bir anlamı yok	181	244	96	96	23	2,27	1,13
	28,3	38,1	15,0	15,0	3,6		
5. Geleceğim için kötü ya da iyi olmayan şeyler öngörüyorum	131	201	137	145	26	2,58	1,16
	20,5	31,4	21,4	22,7	4,1		

İFO: İslami Finansal Okuryazarlık

"Ne kadar çabalasam da hedeflerime ulaşabilmemin imkânsız olduğunu hissediyorum" önemesine; %2,5'inin (16kişi) "kesinlikle evet", %14,1'inin (90 kişi) "evet", %40,8'inin (261 kişi) "hayır", %32,5'inin (208 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %10,2'sinin (65 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "Gelecek için umutsuzum ve işlerin daha iyiye gideceğine inanmıyorum" önermesine %5,8'inin (37 kişi) "kesinlikle evet", %14,8'inin (95 kişi)

"evet", %36,6'sının (234 kişi) "hayır", ve %31,6'sının (202 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; 11,3'ünün (72 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "Gerçekten istediğim şeylere sahip olabileceğimi ummuyorum" önermesine; %5,2'sinin (33kişi) "kesinlikle evet", %19,5'inin (125 kişi) "evet", %34,8'inin (223) "hayır", ve %26,3'ünün (168) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %14,2'sinin (91 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "Elde edemeyeceğime inandığım şeyler için çaba göstermenin bir anlamı yok" önermesine %3,6'sının (23 kişi) "kesinlikle evet", %15,0'ının (96 kişi) "evet", %38,1'inin (244 kişi) "hayır", ve %28,3'ünün (181 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %15,0'ının (96 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "Geleceğim için kötü ya da iyi olmayan şeyler öngörüyorum" önermesine %4,1'inin (26 kişi) "kesinlikle evet", %22,7'sinin (145 kişi) "evet", %31,4'ünün (201 kişi) "hayır", ve %20,5'inin (131 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %21,4'ünün (137 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir.

Ayrıca, Tablo 5.14'deki bakıldığında ankete katılan öğrencilerin İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörlerinden olan çaresizlik değişkenine yönelik 5 ayrı soruya ne düzeyde tepki gösterdiklerine ilişkin verdikleri cevapların ortalama puanları görülmektedir. Lisans son sınıf, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin çaresizlik boyutunu temsil eden önermelere ilişkin verdikleri yanıtların ortalamaları 2,34 olarak bulunmuştur ve bu sonuç ölçeğe ait en düşük ortalama olarak gözlemlenmiştir. Çaresizlik boyutunun altında yer alan önermelere öğrencilerin büyük çoğunluğunun olumsuz tepki verdikleri gözlemlenmektedir. Yani, öğrencilerin hedeflerine ulaşabilmelerinde imkânsız hissetmeleri, gelecekleri için umutsuz olmaları ve işlerin iyiye gideceğine inanmamaları, gerçekten istedikleri hedeflere ulaşabilmelerinin imkânsız olduğunu düşünmeleri ve tüm bunlar için çaba sarf etmeyi istememe gibi önermelere katılmadıkları gözlemlenmiştir. Buradan hareketle öğrencilerin geleceğe umutla baktıklarını ve gelecekleri için çaba gösterdikleri sonucunu çıkarabiliriz.

Tablo 5.15. İFO Belirleyici Faktör Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Dindarlık Boyutu	*Kesinlikle Hayır*	*Hayır*	*Kararsızım*	*Evet*	*Kesinlikle Evet*	*Ortalama*	*Standart Sapma*
	N	*N*	*N*	*N*	*N*		
	%	*%*	*%*	*%*	*%*		
6. Allah'ın bir kader tayin ettiğine inanıyorum	2	9	17	195	417	4,58	0,64
	,3	1,4	2,7	30,5	65,2		
7. İslam'a ters davranışlarda bulunmak Allah tarafından yasaklanmıştır	0	10	18	211	401	4,56	0,62
	-	1,6	2,8	33,0	62,7		
8. Dinimde güç ve teselli buluyorum	4	21	32	210	373	4,44	0,78
	,6	3,3	5,0	32,8	58,3		
9. Yaşamım boyunca tüm önemli durumlarda dini inançlarıma uygun davranmaya çalışırım	4	20	68	305	243	4,19	0,79
	,6	3,1	10,6	47,7	38,0		
10. Her zaman kendimi haram kazançtan uzak tutarım	5	39	60	252	284	4,20	0,90
	,8	6,1	9,4	39,4	44,4		
11. Her zaman Allah'a kulluk görevimi yerine getirmeye gayret ederim	6	16	60	326	232	4,19	0,77
	,9	2,5	9,4	50,9	36,3		

İFO: İslami Finansal Okuryazarlık

"Allah'ın bir kader tayin ettiğine inanıyorum" önemesine; %65,2'sinin (417 kişi) "kesinlikle evet", %30,5'inin (195 kişi) "evet", %1,4'ünün (9 kişi) "hayır", % ,5'inin (2 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %2,7'sinin (17 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "İslam'a ters davranışlarda bulunmak Allah tarafından yasaklanmıştır" önermesine %62,7'sinin (401 kişi) "kesinlikle evet", %33,0'ının (211 kişi) "evet", %1,6'sının (10 kişi) "hayır" cevaplarını verdiği görülürken; bu önermede "kesinlikle hayır" cevaplayıcısı bulunmamaktadır ve de 2,8'inin (18 kişi) soru karşısında kararsız kaldıkları gözlemlenmiştir. "Dinimde güç ve teselli buluyorum" önermesine; 58,3'ünün (373 kişi) "kesinlikle evet", %32,8'inin (210 kişi) "evet", 3,3'ünün (21 kişi) "hayır", ve % ,6'sının (4 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %5,0'ının (32 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "Yaşamım boyunca tüm önemli durumlarda dini inançlarıma uygun davranmaya çalışırım" önermesine 38,0'ının (243 kişi) "kesinlikle evet", %47,7'sinin (305 kişi) "evet", %3,1'inin (20 kişi) "hayır", ve % ,6'sının (35 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %10,6'sının (68 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "Her zaman kendimi Haram kazançtan uzak tutarım" önermesine %44,4'ünün (284 kişi) "kesinlikle evet", %39,4'ünün (252 kişi) "evet", %6,1'inin (39 kişi) "hayır", ve % ,8'inin (5 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %9,4'ünün (60 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. Son olarak "Her zaman Allah'a kulluk görevimi yerine getirmeye gayret ederim" önermesine 36,3'ünün (232 kişi) "kesinlikle evet", %50,9'unun (326 kişi) "evet", %2,5'inin (16 kişi) "hayır", ve % ,9'unun (6 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %9,4'ünün (60 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo 5.15'e bakıldığında ankete katılan öğrencilerin İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörlerinden olan dindarlık boyutuna ait önermelere ne

oranda katıldıkları gözlemlenmeye çalışılmıştır. Katılımcılara, dindarlık boyutuna ilişkin toplam 6 ayrı soru yöneltilmiş ve sorulara verdikleri yanıtlar neticesinde bireylerin en çok katıldıkları önermeler; "Allah'ın bir kader tayin ettiğine inanıyorum" (ortalama 4,58), "İslam'a ters davranışlarda bulunmak Allah tarafından yasaklanmıştır" (ortalama 4,56) ve "Dinimde güç ve teselli buluyorum" (ortalama 4,44) değişkenleridir. Aynı zamanda Dindarlık boyutunu temsil eden sorulara verilen cevapların genel ortalamaları 4,36 ile ölçeğe ait en yüksek ölçek ortalaması olduğu gözlemlenmiştir. Tüm bunlardan hareketle öğrencilerin kaderci bir yapıya sahip oldukları, haramdan uzak durma eğiliminde bulundukları ve dini inançlarına uygun hareket ettikleri sonucuna ulaşabilmekteyiz.

Tablo 5.16. İFO Belirleyici Faktör Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Finansal Tatmin Boyutu	*Kesinlikle Hayır*	*Hayır*	*Kararsızım*	*Evet*	*Kesinlikle Evet*	*Ortalama*	*Standart Sapma*
	N	*N*	*N*	*N*	*N*		
	%	*%*	*%*	*%*	*%*		
12. Param nadiren biter	78	155	119	226	62	3,06	1,21
	12,2	24,2	18,6	35,3	9,7		
13. Şu an ki mali durumumdan memnunum	62	119	122	260	77	3,26	1,17
	9,7	18,6	19,1	40,6	12,0		
14. Şu an ki finansal durumum ihtiyacım olması halinde kolaylıkla kredi sağlamama elvermektedir	78	165	144	189	64	2,99	1,20
	12,2	25,8	22,5	29,5	10,0		
15. Mali yükümlülüklerimi karşılayabilecek durumda olduğum için mutluyum	37	82	131	297	93	3,51	1,07
	5,8	12,8	20,5	46,4	14,5		
16. Bazen, aldığım kredi miktarının (bursun) hayatımı idame etmek için yeterli olduğunu düşünüyorum	103	144	129	172	92	3,00	1,30
	16,1	22,5	20,2	26,9	14,4		

İFO: İslami Finansal Okuryazarlık

"Param nadiren biter" önemesine; %9,7'sinin (62 kişi) "kesinlikle evet", %35,3'ünün (226 kişi) "evet", %24,2'sinin (155 kişi) "hayır", %12,2'sinin (78 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %18,6'sının (119 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "Şu an ki mali durumumdan memnunum" önermesine %12,0'ının (77 kişi) "kesinlikle evet", %40,6'sının (260 kişi) "evet", %18,6'sının (119 kişi) "hayır", %9,7'sinin (21 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; 19,1'inin (122 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "Şu an ki finansal durumum ihtiyacım olması halinde kolaylıkla kredi sağlamama elvermektedir" önermesine; %10,0'ının (64 kişi) "kesinlikle evet", %29,5'inin (189 kişi) "evet", %25,8'inin (165 kişi) "hayır", %12,2'sinin (78 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %22,5'inin (144 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir. "Mali yükümlülüklerimi karşılayabilecek durumda olduğum için mutluyum" önermesine %14,5'inin (93 kişi) "kesinlikle evet", %46,4'ünün (297 kişi) "evet", %12,8'inin (82 kişi) "hayır", ve %5,8'inin (37 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %20,5'inin (131 kişi) kararsız kaldığı gözlemlenmektedir. "Bazen, aldığım kredi miktarının (bursun) hayatımı idame etmek için yeterli olduğunu düşünüyorum" önermesine %14,4'ünün (92

kişi) "kesinlikle evet", %26,9'unun (172 kişi) "evet", %22,5'inin (144 kişi) "hayır", ve %16,1'inin (103 kişi) "kesinlikle hayır" cevaplarını verdiği görülürken; %26,2'sinin (129 kişi) ise kararsız kaldıkları görülmektedir.

Ayrıca, Tablo 5.16'da görüldüğü üzere ankete katılan öğrencilere, mali tatmin boyutuna yönelik olarak yine 5 farklı soru yöneltilmiş ve bu önermelere ne düzeyde tepki gösterdiklerine ilişkin verdikleri cevapların ortalama puanları hesaplanmıştır. Lisans son sınıf, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin verdiği cevaplarla elde edilen verilerin analizi sonucu ortaya çıkan rakamlara göre, öğrencilerin en çok katıldıkları mali tatmin değişkeni; "Mali yükümlülüklerimi karşılayabilecek durumda olduğum için mutluyum" (ortalama 3,51) önermesi olmuştur. Diğer önermelerin sahip olduğu ortalamalara bakıldığında değerlerin birbirine yakın rakamlar olduğu gözlemlenmiştir ve boyuta ait genel ortalama 3,16 bulunmuştur. Bu sonuçlardan hareketle öğrencilerin mali durumları ile ilgili sorulara olumlu yanıtlar verdiklerini ve öğrencilerin maddi durumlarını yönetmede herhangi bir sıkıntıya maruz bulunmadıkları yorumunu çıkarabiliriz.

Tablo 5.17. İFO boyutlarına İlişkin Tanımsal İstatistik (Genel)

İslami Finansal Okuryazarlık Boyutları	***Değişken Sayısı***	***Değişken Ortalamaları***	***Standart Sapma***
İnanç Eğilimi	5	3,82	0,63
Finansal Uygulama	5	3,33	0,69
Çaresizlik	5	2,34	0,95
Dindarlık	6	4,36	0,52
Mali Tatmin	5	3,16	0,81
Toplam	26	16,98	

İFO: İslami Finansal Okuryazarlık

Tablo 5.17'de İslami Finansal Okuryazarlık ve belirleyici faktör boyutları genel olarak değerlendirildiğinde "orta derecede iyi yakın" duyarlılık düzeylerini işaret ettiği görülmektedir. Ayrıca, İslami Finansal Okuryazarlığın inanç eğilimi boyutu ile İFO'nun belirleyicileri faktörlerinden olan dindarlık boyutu önermelerine ilişkin, "değişken ortalamalarının ortalama değerlerinin", finansal uygulama, çaresizlik ve mali tatmin boyutlarına ilişkin değişken ortalamalarının ortalama değerlerinden, daha iyi dereceleri ifade ettiği de gözlemlenmektedir.

Dindarlık boyutunu temsil eden sorulara verilen cevapların ortalamaları 4,36 ile en yüksek ortalama olarak bulunurken, İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörlerinden çaresizlik boyutunu temsil eden önermelere verilen cevapların ortalamaları ise 2,34 ile en düşük ortalama değer olarak gözlemlenmiştir. Standart sapmalar çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, diğerlerine göre inanç eğilimi ve dindarlık konusunda sağlanan düşük standart sapma değerlerinin, bu boyutlara ilişkin yapılan yorumları destekler nitelikte olduğu bulgulanmıştır. Diğer boyutlar için standart sapma kabul edilebilir değerde olmakta ve göreceli olarak yüksek değerdedir. Çaresizlik boyutu standart sapma olarak 0.95 ile diğer boyutlara oranla görece olarak en yüksek, en az sapmalı boyut ise 0,52 ortalama değeri ile dindarlık boyutudur.

5.5.3.3. Korelasyon Analizi

Korelâsyon analizi, bir değişkenin iki veya daha fazla değişkenle arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin derecesini ölçmek amacıyla kullanılan istatistiki bir yöntemdir

(Kalaycı, 2011: 115). Bir ilişkinin gücü, iki değişken arasındaki ilişkinin miktarı ile tanımlanır ve bu değer korelasyon katsayısı olarak adlandırılır. Korelasyon katsayıları (r) -1 ile +1 arasında bir değer alır (Çokluk vd., 2012: 52).

Araştırmanın hipotezlerinin regresyon yöntemi kullanılarak test edilmesi uygun bulunmuş ve regresyon analizinin yapılmasından önce korelasyon analizinin yapılması öngörülerek araştırmanın temel değişkenleri arasından SPSS programı ile korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada inanç eğilimi, finansal uygulama, çaresizlik, dindarlık ve finansal tatmin boyutlarının arasında ve araştırma değişkenlerinin birbirleri ile kendi aralarında ilişki olup olmadığını ve ilişkinin yönünü araştırmak için korelasyon analizinden yararlanılmıştır.

Araştırmada İslami finansal okuryazarlık ve belirleyici faktör boyutları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ve ilişkinin yönü ile gücünü test etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir ve sonuçlar Tablo 5.18'de görülmektedir.

Tablo 5.18. İslami Finansal Okuryazarlık Korelasyon Testi Sonuçları

BOYUTLAR		**İnanç Eğilimi**	**Finansal Uygulama**	**Çaresizlik**	**Dindarlık**	**Finansal Tatmin**
İnanç Eğilimi	Pearson Korelasyon Anlamlılık	1				
Finansal Uygulama	Pearson Korelasyon Anlamlılık	,439** **,000**	1			
Çaresizlik	Pearson Korelasyon Anlamlılık	- ,187** **,000**	-,111** **,005**	1		
Dindarlık	Pearson Korelasyon Anlamlılık	,491** **,000**	,259** **,000**	-,209** **,000**	1	
Finansal Tatmin	Pearson Korelasyon Anlamlılık	,100* **,011**	,141** **,000**	-,110** **,006**	,117** **,003**	1

(*) 0.05 düzeyinde anlamlılık
(**) 0.01 düzeyinde anlamlılık

- İslami Finansal Okuryazarlık boyutları olan inanç eğilimi ile finansal uygulama boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=439, p<0.05). Dolayısıyla inanç eğilimi arttıkça finansal uygulama boyutu da buna paralel olarak artış gösterebilmektedir diyebiliriz.
- Boyutlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi neticesinde, İslami Finansal okuryazarlığın inanç eğilimi boyutuyla, belirleyici faktör boyutu çaresizlik arasında düşük düzeyde negatif yönlü ve de istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=-,187 p<0.01). Bu bilgiden hareketle inanç eğilimi boyutu arttıkça çaresizlik düzeyenin de azalacağı ifade edilebilir.
- İslami Finansal Okuryazarlığın alt boyutlarından olan İnanç eğilimi ile dindarlık boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki görülmüştür (r=,491 p<0.01). Yani inanç eğilimi boyutunda meydana gelecek olan artışın dini yatkınlık düzeyini de attıracağı ifade edilebilir.
- Yine İslami Finansal Okuryazarlığın alt boyutlarından olan inanç eğilimi ile mali tatmin arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir

ilişki bulunmuştur (r= ,100 p<0.05). Buradan hareketle inanç eğilimi düzeyindeki bir artışın mali tatmindeki değişime neden olacağını söyleyebiliriz.

- ❖ İslami Finansal Okuryazarlığın bir diğer alt boyutu olan finansal uygulama ile çaresizlik arasında düşük düzeyde negatif yönlü ve de istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r= -,111 p<0.01). Dolayısıyla finansal uygulama boyutu arttıkça çaresizlik düzeyinin azalacağı sonucuna ulaşabiliriz.
- ❖ İslami Finansal Okuryazarlığın finansal uygulama boyutu ile İFO'ın belirleyici faktörü olan dindarlık arasında pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki görülmüştür (r=,259 p<0.01). Bu nedenle finansal uygulama boyutunda meydana gelecek artışın bilgi toplama düzeyini de arttıracağı ifade edilebilir.

Son olarak İslami Finansal Okuryazarlığın alt boyutlarından olan finansal uygulama boyutu ile finansal tatmin arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ve de istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r=,141 p<0.01). Bu nedenle, finansal uygulama boyutunda meydana gelen artışın, finansal uygulama düzeyini de arttıracağı yorumunu yapabiliriz.

5.5.4. Araştırmanın Ortalamalar Arası Fark Testi (T Testi Analizi)

Bu genel bilgilerden ve gerçekleştirilen korelasyon analizinden sonra çalışmanın temel amacını oluşturan hipotezler, =0,05 önem düzeyine göre test edilecektir. Cinsiyet ile İslami Finansal Okuryazarlık ve belirleyici faktör boyutları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için "Bağımsız Örneklem T-Testi"; eğitim durumu, yaş değişkeni ve bölüm kriterlerini analiz etmede ise "Tek Yönlü Varyans Analizi" kullanılacaktır. Araştırmanın analiz için oluşturulan H1: "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Cinsiyete Göre Farklılaşmaktadır" hipotezine ilişkin bulgular Tablo 5.19'da gösterilmektedir.

Tablo 5.19. Cinsiyet – İslami Finansal Okuryazarlık Boyutları İlişkisi

Değişken	*İnanç Eğilimi*	*Finansal Uygulama*	*Çaresizlik*	*Dindarlık*	*Finansal Tatmin*
Kadın	3,82	3,24	2,29	4,38	3,11
Erkek	3,81	3,48	2,42	4,33	3,25
T testi	,244	-4,265	-1,674	1,181	-2,168
P	,807	**,000**	**,095**	,238	**,031**

Araştırmanın test için oluşturulan, H1: "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Cinsiyete Göre Farklılaşmaktadır" hipotezinin test edilmesi ile ilgili olarak gerçekleştirilen T testi analizinden elde edilen veriler Tablo 5.19'da görüldüğü gibidir.

- ❖ Yukarıda yer alan sonuçlara göre cinsiyet değişkeni açısından, öğrencilerin İslami Finansal Okuryazarlığın inanç eğilimi boyutuna ilişkin verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir (p>0,05). Yani bayan ve erkeklerin sorulara verdikleri yanıtların birbirine benzer nitelikte olduğu görülmektedir. Bu durumda İslami finansal okuryazarlık ve belirleyici faktör boyutları ortalamaları, cinsiyete göre farklılaşmaktadır hipotezi inanç eğilimi değişkeni açısından reddedilmektedir.

- Tablo 5.19'daki sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile İslami Finansal Okuryazarlığın finansal uygulama boyutuna ilişkin önermelere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Yani bayan ve erkeklerin bu boyuta ilişkin verdikleri cevaplar birbirinden farklılık göstermektedir. O halde öğrencilerin cinsiyetlerine göre İslami Finansal Okuryazarlığın finansal boyutunu uygulama düzeyi farklılaşmaktadır diyebiliriz. Bu durumda H1 hipotezi İslami finansal Okuryazarlığın finansal uygulamalar boyutu açısından kabul edilmektedir.
- Tablo 5.19'daki diğer bir sonuca göre, İslami Finansal Okuryazarlığı belirleyici faktörlerinden olan çaresizlik boyutuna ait önermelere ilişkin verilen yanıtların bayan ve erkek öğrenciler açışından birbirinden farklı sonuçlar doğurduğu görülmektedir. ($p<0,10$). Yani seçilen örneklem için hesaplanan p değeri ,095 olarak bulunmuştur ve bu değer %10'a göre kabul edilebilmektedir diyebiliriz. Bu durumda H1 hipotezi çaresizlik faktörü açısından kabul edilmektedir.
- "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Cinsiyete Göre Farklılaşmaktadır" hipotezi dindarlık boyutu açsından analiz edilmiş ve test sonucunda cinsiyet değişkeni açısından öğrencilerin dindarlık boyutuna katılma düzeyleri arasında herhangi bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>0,05$). Yani bayan ve erkeklerin bu boyuta ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar birbirine yakın düzeydedir. Dolayısıyla H1 hipotezi dindarlık boyutu açısından reddedilmektedir.
- Tablo da son olarak "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Cinsiyete Göre Farklılaşmaktadır" şeklindeki hipotez için gerçekleştirilen analizler neticesinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetleri ile mali tatmin boyutuna ilişkin önermelere katılama düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Buradan hareketle öğrencilerin cinsiyet kriterlerine göre finansal tatmin düzeyleri farklılaşmaktadır yorumunu yapabiliriz.

5.5.5. Araştırmanın Ortalamalar Arası Fark Testi (Anova Testi)

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri ile İslami Finansal Okuryazarlık ve belirleyici faktör boyutları arasında ilişkiler incelenmektedir. Bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H2: "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Farklılaşmaktadır."

H3: "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Öğrencilerin Eğitim Durumları Açısından Farklılaşmaktadır."

H4: "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Yaşa Göre Farklılaşmaktadır." şeklindedir.

Bu ilişkiler, SPSS 17.0 programı ile ve One-Way ANOVA testi yardımıyla analiz edilmiş ve sonuçlar aşağıda sırayla özetlenmiştir.

Tablo 5.20. Bölüm- Eğitim Durumu ve Yaş değişeni ile İslami Finansal Okuryazarlık Boyutu İlişkisi

Değişkenler		***BOYUTLAR***				
		İnanç Eğilimi	***Finansal Uygulama***	***Çaresizlik***	***Dindarlık***	***Mali Tatmin***
Öğrencinin Bölümü	F Testi	17,535	1,864	12,272	11,958	2,617
	P	**0,000**	0,115	**0,000**	**0,000**	**0,034**
Eğitim Durumu	F Testi	4,173	11,401	3,580	0,140	1,424
	P	**0,016**	**0,000**	**0,028**	0,869	0,242
Yaş	F Testi	1,191	9,730	0,098	0,401	0,777
	P	0,305	**0,000**	0,907	0,670	0,460

- Tablo 5.20'deki One-Way ANOVA testi sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ile İslami Finansal Okuryazarlığın inanç eğilimi boyutu arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır ($p<0,05$). Analiz sonuçları incelendiğinde bu farklılığın ilahiyat öğrencileri ile İİBF öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlığın inanç boyutuna verdikleri farklı cevaplardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu durumda H2 hipotezinin inanç eğilimi boyutu açısından kabul edildiği görülmektedir.
- Tabloda yer alan analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ile İslami Finansal Okuryazarlığın finansal uygulama boyutu önermelerine verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Yani öğrencilerin bu önerme verdikleri yanıtlar tüm bölümler açısından paralellik göstermektedir diyebiliriz. Buradan hareketle öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ile İslami Finansal Okuryazarlık ve belirleyici faktör boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır hipotezi, finansal uygulama boyutu açısından reddedilmektedir.
- Araştırmanın analiz için oluşturulan H2 hipotezi analizine ilişkin test sonuçlarına göre öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ile İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyicisi olarak adlandırılan çaresizlik boyutu arasında sorulara verilen yanıtlar açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Yani İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile İİBF öğrencilerinin çaresizlik boyutuna verdikleri yanıtlar birbirinden farklılık göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle H2 hipotezi çaresizlik boyutu açısından kabul görmektedir diyebiliriz.
- H2 hipotezi dindarlık boyutu açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ile dini yatkınlık boyutu arasında anlamlı bir farklılığın bulunduğu gözlemlenmektedir ($p<0,05$). Yine ortaya çıkan bu farklılığın İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile İİBF öğrencilerinin dindarlık sorularına verdikleri farklı cevaplardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu sonuç, öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ile İslami Finansal Okuryazarlık ve belirleyici faktör boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır hipotezini desteklemektedir.

- Yine Tablo 5.20'deki sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ile İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyici faktörlerinden olan mali tatmin boyutu arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır ($p<0,05$). Bu anlamlı farklılığın İİBF öğrencilerinin mali tatmin sorusuna verdikleri yanıtların birbirinden farklı olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Dolayısıyla H2 hipotezinin mali tatmin boyutu açısından da kabul gördüğü görülmektedir.

One-Way ANOVA test yöntemiyle analiz edilecek olan bir diğer hipotez H3: "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Öğrencilerin Eğitim Durumları Açısından Farklılaşmaktadır" şeklindedir. Analiz sonuçlarından elde edilen bulgulara ait yorumlar aşağıda yer almaktadır;

- Tablo 5.20'deki One-Way ANOVA testi sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim durumları ile İslami Finansal Okuryazarlığın inanç eğilimi boyutu arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır ($p<0,05$). Analiz sonuçları incelendiğinde bu farklılığın lisans öğrencileri ile yüksek lisans öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlığın inanç boyutu önermelerine verdikleri farklı yanıtlardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu durumda H3 hipotezinin İslami Finansal Okuryazarlığın inanç eğilimi boyutu açısından kabul edildiği görülmektedir.
- Öğrencilerin Eğitim Durumları ile İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Arasında Anlamlı Bir Farklılık Vardır" hipotezi finansal uygulama boyutu açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin eğitim durumları ile İslami Finansal Okuryazarlığın finansal uygulama boyutu önermelerine verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulgusuna ulaşılmıştır ($p<0,05$). Bu sonuca göre farklılık, lisans öğrencileri ile yüksek lisans ve lisans ile doktora öğrencilerinin finansal uygulama önermelerine verdikleri farklı cevaplardan kaynaklanmaktadır. Bu durumda H3 hipotezinin İslami Finansal Okuryazarlığın finansal uygulama boyutu açısından kabul edildiğini görmekteyiz.
- Araştırmanın analiz için oluşturulan H3 hipotezine ilişkin test sonuçlarına göre, öğrencilerin eğitim durumları ile çaresizlik boyutu arasında sorulara verilen yanıtlar açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Analiz sonuçlarına bakıldığında bu farklılığın, lisans öğrencileri ile yüksek lisans öğrencilerinin çaresizlik boyutu önermelerine verdikleri yanıtların farklı olmasından kaynaklanmasıdır. Bu durumdan hareketle H3 hipotezi çaresizlik boyutu açısından kabul edilmektedir.
- Öğrencilerin eğitim durumları ile İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyicisi olan dindarlık boyutu önermelerine verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Buradan hareketle öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ile İslami Finansal Okuryazarlığın boyutları arasında anlamlı bir farklılığın var olduğu iddia edilen H3 hipotezi, dindarlık boyutu açısından reddedilmektedir.
- Yine Tablo 5.20'deki sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim durumları ile İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyici faktörlerinden olan mali tatmin boyutu arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonunca ulaşılmıştır ($p>0,05$). Buradan hareketle öğrencilerin eğitim durumları ile İslami Finansal

Okuryazarlık ve Belirleyici faktör boyutları arasında anlamlı bir farklılık vardır hipotezi mali tatmin boyutu açısından da reddedilmektedir.

Çalışmada yer alan bir diğer hipoteze H4: "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Yaşa Göre Farklılaşmaktadır" ait sonuçlar ise şu şekildedir;

- Öğrencilerin yaşı ile İslami Finansal Okuryazarlığın inanç eğilimi boyutu arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Buradan hareketle öğrencilerin yaşı ile İslami Finansal Okuryazarlığın boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu H4 hipotezi, inanç eğilimi boyutu açısından reddedilmektedir.
- "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Yaşa Göre Farklılaşmaktadır" hipotezi finansal uygulama boyutu açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin yaşı ile İslami Finansal Okuryazarlığın finansal uygulama boyutu arasında anlamlı bir farklığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<0,05$). Bu farklılık öğrencilerin 18-23 yaş, 24-29 yaş ve 30 ve üzeri yaş gruplarının finansal uygulama bilgisine dair önermelere verdikleri farklı yanıtlardan kaynaklanmaktadır diyebiliriz. Yani H4 hipotezi finansal uygulama boyutu açısından kabul edilmektedir.
- Öğrencilerin yaşları ile İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyicisi olan çaresizlik boyutu arasında söz konusu önermelere verilen yanıtlar açısından anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Buradan hareketle öğrencilerin yaşları ile İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör boyutları arasında anlamlı bir farklılığın var olduğu H4 hipotezi, çaresizlik boyutu açısından reddedilmektedir.
- Tablo 5.20'deki One-Way ANOVA testi sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları ile İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyicisi olan dindarlık boyutu arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı bulgusuna ulaşılmaktadır ($p>0,05$). Bu durumda H4 hipotezi yine dindarlık boyutu açısından reddedilmektedir.
- Son olarak İslami Finansal Okuryazarlığın mali tatmin boyutu H4 hipotezi açısından analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları ile İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyicisi olan mali tatmin boyutu arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı bulgusuna ulaşılmaktadır ($p>0,05$). Yani "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Yaşa Göre Farklılaşmaktadır" hipotezi, finansal tatmin açısından da reddedilmektedir.

5.5.6. Regresyon Analizi

Kalaycı çalışmasında, regresyon analizi bir bağımlı değişken ile bağımsız değişken (basit regresyon) veya birden fazla bağımsız (çoklu regresyon) değişken arasındaki ilişkilerin matematiksek eşitlik ile açıklanması süreci olduğunu vurgulamıştır (Kalaycı, 2011:119). Çalışmada, modeldeki bağımlı değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek ve oluşturulan hipotezleri test etmek amacıyla regresyon analizleri yapılmıştır.

Regresyon analizinde bağımlı değişkendeki toplam değişmenin yüzde kaçının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını bulmak için R^2 değerinden

yararlanılmaktadır. Bu değer tüm değişkenlerin birlikte açıkladıkları varyans oranını vermektedir. R² değeri 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Değer 0' a yaklaşırsa, bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkendeki değişmeyi açıklayamadığını, "1" e yaklaşırsa, bağımlı değişkendeki değişmenin, bağımlı değişkenler tarafından iyi açıklandığını ifade etmektedir (Bayram, 2004: 119).

Araştırmada çok değişkenli regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan regresyon analizleri vasıtasıyla çaresizlik, dindarlık ile mali tatmin boyutlarının İnanç eğilimi ve finansal uygulama boyutları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın bu kısmında regresyon analizine ilişkin oluşturulan hipotezler H5: "İslami Finansal Okuryazarlığın İnanç Eğilimi Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır" ve H6: "İslami Finansal Okuryazarlığın Finansal Uygulama Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır" şeklindendir.

Tablo 5.21. İnanç Eğilimi Boyutunu Tahminleyen Regresyon Modeli

Model	*Metod*	*Regresyona Giren Değişken Sayısı*	R^2	ΔR^2	F
1	Enter	Çaresizlik Dindarlık Finansal Tatmin	,250	,246	70,594 (0,000)

Tablo 5.21'de bağımsız değişkenler (Çaresizlik, Dindarlık ve Finansal Tatmin) ile bağımlı değişken (İnanç Eğilimi) regresyon analizine ilişkin model özetinde R^2 değeri (,250), düzeltilmiş ΔR^2 değeri ise (,246) olarak tespit edilmiştir. Bunun anlamı bağımlı değişkene (İnanç eğilimi) etki eden parametrenin yani çaresizlik, dindarlık ve finansal tatmin düzeylerini %25 oranında açıklayabildiği anlamına gelmektedir. İnanç Eğilimi değişkeninin %75'lik kısmı ise başka parametrelerin etkisindedir. Tablodaki F değeri (70,594, p< ,01) ve anlamlılık düzeyi kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.22. İnanç Eğilimi boyutu ile İFO'nun Belirleyici Faktörleri Arasındaki Çoklu Regresyon Analizi

Regresyona Giren Değişkeler	*Regresyona Giren Değişkenlerin Katsayısı*	*t*	*Anlamlılık Düzeyi(Sig)*
Çaresizlik	-0,057	-2,417	**0,016**
Dindarlık	0,569	13,294	**0,000**
Mali Tatmin	0,028	1,031	0.303

Bağımlı Değişken: İnanç Eğilimi *p<0,001

Tablo 5.22'deki değişkenlere ilişkin değerlendirme yapılırken standart beta değerleri ve standart beta değerlerinin anlamlılık düzeylerine bakılmıştır. Beta değerlerinin anlamlı olması bu değerlerin tesadüfî olarak elde edilmediğini göstermektedir. Bağımsız değişkenler (Çaresizlik, Dindarlık ve Finansal Tatmin) ile bağımlı değişken (İnanç Eğilimi) arasındaki regresyon sonuçlarına bütün olarak bakıldığında, standart beta değerlerinin ve anlamlılık düzeylerinin şu şekilde olduğu tespit edilmiştir;

- İslami Finansal Okuryazarlığın İnanç eğilimini boyutunun, öğrencilerin çaresizlik seviyeleri üzerinde negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (β=-,057, p<0,05).
- Tablodan elde edilen diğer bir sonuca göre inanç eğilimi değişkeninin bireylerin dindarlık düzeyleri üzerinde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (β=0,569, p<0,01).
- Ancak inanç eğiliminin mali tatmin boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu söyleyememekteyiz (β=0,028, p>0,05). Tüm bu değerlere bakıldığında sadece çaresizlik ve dindarlık için beta değerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer bağımsız değişken olan finansal tatmin için beta değeri anlamlı değildir. Bu durumda "İslami Finansal Okuryazarlığın İnanç Eğilimi Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında İlişki Vardır" hipotezi kabul edilmektedir.

Tablo 5.23. Finansal Uygulama Boyutunu Tahminleyen Regresyon Modeli

Model	*Metod*	*Regresyona Giren Değişken Sayısı*	R^2	ΔR^2	F
2	Enter	Çaresizlik Dindarlık Finansal Tatmin	,082	,077	18,864 (0,000)

Tablo 5.23'de Bağımsız değişkenler (Çaresizlik, Dindarlık ve Finansal Tatmin) ile bağımlı değişken (Finansal Uygulama) regresyon analizine ilişkin model özetinde R^2 değeri (,082), düzeltilmiş ΔR^2 değeri ise (,077) olarak tespit edilmiştir. Bunun anlamı bağımlı değişkene (Finansal Uygulama) etki eden parametrenin yani çaresizlik, dindarlık ve finansal tatmin düzeylerini %8 oranında açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Bu durumda finansal uygumla değişkeninin %82'lik kısmı ise başka parametrelerin etkisindedir. Yine tablodaki F değeri (18,864, p< ,01) ve anlamlılık düzeyi kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.24. Finansal Uygulama ile İFO'nun Belirleyici Faktörleri Arasındaki Çoklu Regresyon

Regresyona Giren Değişken	*Regresyona Giren Değişkenlerin Katsayısı*	*t*	*Anlamlılık Düzeyi(Sig)*
Çaresizlik	-0,036	-1,277	0,202
Dindarlık	0,313	6,042	**0,000**
Mali Tatmin	0,092	2,803	**0.005**

Bağımlı Değişken: Finansal Uygulama *p<0,001

Tablo 5.24'deki değişkenlere ilişkin değerlendirme yapılırken standart beta değerleri ve standart beta değerlerinin anlamlılık düzeylerine bakılmıştır. Beta değerlerinin anlamlı olması bu değerlerin tesadüfî olarak elde edilmediğini

göstermektedir. Bağımsız değişkenler (Çaresizlik, Dindarlık ve Finansal Tatmin) ile bağımlı değişken (Finansal Uygulama) arasındaki regresyon sonuçlarına bütün olarak bakıldığında (2. model), standart beta değerlerinin ve anlamlılık düzeylerinin şu şekilde olduğu tespit edilmiştir;

- İslami Finansal Okuryazarlığın Finansal Uygulama boyutunun, öğrencilerin dindarlık düzeyleri üzerinde negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (β=0,313, $p<0,05$).
- Yine model 2 ye göre Finansal uygulama boyutunun, Finansal Tatmin düzeyi üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (β=0,092, $p<0.05$).
- Ancak finansal uygulama boyutunun, çaresizlik değişkeni üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu söyleyemeyiz (β=-,036, $p>0,05$). Bu sonuçlardan hareketle söz konusu değerlere bakıldığında sadece dindarlık ve finansal tatmin boyutları için beta değerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer bağımsız değişken olan çaresizlik için ise beta değerli anlamlı bulunamamıştır. Bu durumda "İslami Finansal Okuryazarlığın Finansal Uygulama Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında İlişki Vardır" hipotezi dindarlık ve finansal tatmin boyutları açısından kabul edilmektedir.

6.SONUÇ ve TARTIŞMA

İslami finansal okuryazarlık, finansal okuryazarlık sahası için yeni bir kavram olması dolayısıyla ve yenilik içermesi nedeniyle sınırlı literatüre sahip, yeterli düzeyde araştırma ve çalışma gerçekleştirilememiş bir alandır. Bu kavram bireyin finansal kaynaklarını yönetmede finansal bilgi, beceri ve davranış yeteneğini İslami öğretiler doğrultusunda kullanması yeteneğini ifade etmektedir. Mevcut finansal okuryazarlıkta faiz gibi İslami finansın dayandığı felsefeyle kesinlikle bağdaşmayan unsurların varlığı İslami finansal okuryazarlık için uygun ölçeklerin geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmak üzere üniversite öğrencileri arasındaki İslami finansal okuryazarlığın değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Ayrıca çalışma ile İslami finansal okuryazarlık ve belirleyicileri olarak seçilen çaresizlik, dindarlık ve finansal tatminin değişkenlerinin geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek üzere bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda konu ile ilgili kavramlara ilişkin literatür taraması yapılarak teorik alt yapı oluşturulduktan sonra alan araştırması yapılarak elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık seviyelerini ve bunu etkileyen psikolojik ve demografik faktörlerin belirlenmesinin amaçlandığı bu ölçek geliştirme çalışmasında öncelikle ölçeği test etmek üzere geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör testleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen ölçme sonuçlarına göre, 26 maddeden ve 5 boyuttan oluşan bir yapı meydana gelmiştir. Doğrulayıcı faktör analizleri neticesinde araştırmada yer alan İslami Finansal Okuryazarlık (İFO) ölçeği İnanç Eğilimi (5 soru) ve Finansal Uygulama (5 soru) olarak 2 alt boyuta ayrılmıştır. İslami Finansal okuryazarlığın belirleyicileri ise çaresizlik (5 soru), dindarlık (6 soru) ve mali tatmin (5 soru) olmak üzere 3 boyut altında toplandığı görülmüştür. Ayrıca İslami Finansal Okuryazarlık ölçeği faktör yüklemesindeki varyans yüzdesinin %42,534'ünü açıklarken, belirleyici faktörlere ait değişkenler ise ölçek puanlarındaki varyansın %51,316'sını açıklamaktadır. Bu sonuçlar çalışma için faktör analizinin uygun olduğu sunucunu ortaya koymaktadır.

Geçerlilik analizi sonrasında ölçme aracının güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapının güvenilirliği test edilmiştir. Analizler neticesinde İFO ölçeğinin alt boyutu olan inanç eğilimi alfa değeri ,608 bulunurken, finansal uygulama boyutuna ait alfa değeri ise ,656 olarak bulunmuştur. İFO ölçeğinin belirleyici faktörleri olan çaresizlik boyutu için alfa değeri ,795 dindarlık için ,779 ve mali tatmin içinse ,714 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak, çalışmanın bulguları ölçeğin geçerlik ve güvenirlik değerlerinin iyi düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Yani bu sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin anketleri güvenilir şekilde doldurduklarını ifade edilebiliriz.

Geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin ardından, araştırmaya katılan öğrencilerin demografik verilerine ilişkin gerçekleştirilen frekans analizleri neticesinde ankete katılanların büyük çoğunluğunu bayan öğrencilerin oluşturduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca bölümler arası kıyaslama yapıldığında ilahiyat bölümü öğrencilerinin diğer bölümlere göre en fazla katılım yüzdesine sahip oldukları görülürken en az katılım oranı ise uluslararası ilişkiler bölümüne aittir. Bunun yanında araştırmanın örnekleminin lisans öğrencilerini baz alması dolayısıyla çoğunluk oran olarak lisans öğrencilerine aittir. En az katılım oranı ise doktora öğrencilerinin oranı olmaktadır. Ayrıca öğrencilerin yaş dağılımı incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının 18-23 yaş dilimine tekabül ettikleri görülmektedir.

Sonrasında çalışmada boyutlara yönelik tanımsal istatistikler gerçekleştirilmiş, İslami Finansal Okuryazarlığın inanç eğilimi boyutuna ilişkin tanımsal istatistik sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin finansal işlemlerinde faizle ilgili unsurlara özen gösterdikleri, paralarını İslamın tavsiye ettiği ve desteklediği alanlarda değerlendirme eğiliminde oldukları ve ticaret hayatında İslami değerlere göre hareket edildiği taktirde ticari işlem yapmak istediklerini belirttikleri ve tüm bu sorulara olumlu cevaplar verdikleri görülmektedir. Ayrıca bireylerin neredeyse tamamının, başkasını zarara uğratarak haksız sermaye artışına İslamın icazet vermediğini ve karaborsacılığın İslamda haram ve de yasak olduğunu bildikleri belirlenmiştir.

Çalışmamızda İslami Finansal Okuryazarlığın Finansal Uygulama boyutuna ilişkin tanımsal istatistik sonuçları mütalaa edildiğinde ise, finansal sözleşme sonucunda kazanç elde edeceğini bilen, sözleşmelerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından yasak edildiği inancına sahip, finansal işlemlerde uyulması gerekli kurallar ve düzenlemelerden haberdar ve İslami finansmanın varlığa dayalı olması gerektiğini bilen öğrencilerin sayıca fazla oldukları görülmektedir. Buna karşın öğrencilerin finansal piyasalarda İslami finansal araçlar hakkında pek fazla bilgi sahibi olmadıkları, sorulara verilen yanıtlar neticesinde elde edilen bir diğer sonuç olmaktadır.

Yine çalışmamızda İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyicilerinden olan çaresizlik boyutuna ilişkin tanımsal istatistik sonuçları, öğrencilerin geleceğe umutla baktıklarını, gelecekleri için çaba sarf ettiklerini ve ümitvar oldukları sonucunu göstermektedir. Dindarlık boyutunun tanımsal analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin kaderci bir yapıya sahip oldukları, haram ve yasaklardan uzak durma eğiliminde bulundukları, dini inançlarına uygun hareket ettikleri ve Allah'a kulluk görevlerini yerine getirme gayreti içerisinde oldukları söylenebilir. Mali tatmin ile ilgili sonuçlara baktığımızda ise, öğrencilerin finansal durumları ile ilgili sorulara olumlu yanıtlar verdikleri ve öğrencilerin maddi durumlarını yönetmede bir sıkıntıyla karşılaşmadıkları çıkarımı yapılabilmektedir.

Çalışmada cinsiyet değişkeni ile İslami finansal okuryazarlık ve belirleyici faktör boyutları arasında anlamlı bir farklılığın var olup olmadığı incelenmiştir. Aynı zamanda çalışmanın ilk hipotezi olan "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Cinsiyete Göre Farklılaşmaktadır." önermesinin, finansal uygulama boyutu, çaresizlik boyutu ve finansal tatmin boyutları açısından bir farklılık göstermediği görülmektedir. Yalnızca öğrencilerin cinsiyetleri, inanç eğilimi ve dindarlık boyutları açısından farklılık göstermektedir. Yani bayan ve erkek öğrencilerin sorulara verdikleri yanıtlar birbirinden pek farklı değildir. Bu durumda elde edilen bulgular bu hipotezi destekler niteliktedir. Buradan H1 hipotezinin kabul edildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmada kapsamında ele alınan ikinci hipotez H2: "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Farklılaşmaktadır" şeklindedir. Sonuçlar bu hipotezi doğrulamaktadır ve inanç eğilimi, çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin boyutları ile öğrencilerin tercih ettikleri bölümler arasında anlamlı bir farklığın olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri, dini görüşleri, maddi durumlarından memnuniyetleri ve de çaresizlik dereceleri bölümden bölüme farklılık göstermektedir. Yalnızca İslami finansal okuryazarlığın finansal uygulama boyutu açısından anlamlı bir farklılık görülememiştir ve bu sonuçlar neticesinde H2 hipotezinin de kabul edildiği sonucuna erişilmektedir.

Yine araştırmanın hipotezlerinden olan "İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Öğrencilerin Eğitim Durumları Açısından

Farklılaşmaktadır" önermesi analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ve umutlu olma durumları öğrencilerin lisans, yüksek lisans ya da doktora öğrencisi olmalarına göre farklılık göstermektedir. Yani elde edilen bulguların, araştırmanın test edilmek üzere geliştirilen hipotezini desteklediğini görmekteyiz. Bu durumda H3 hipotezi kabul edilmektedir.

Araştırmada incelenen bir diğer önerme İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları ortalamalarının, yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığının araştırılmasıdır. Yapılan analizler inanç eğilimi, çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin boyutları ile öğrencilerin yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı yönündedir. Elde edilen bulguların bu hipotezi desteklemediği görülmekte ve dolayısıyla H4 hipotezi reddedilmektedir. Yani bu bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri, dini görüşleri, çaresizlik eğilimleri, parasal yeterlilikleri gibi faktörlerin yaşa göre değişen göstergeler olmadığı anlamına gelmektedir.

Araştırmada İslami Finansal Okuryazarlık ve Belirleyici Faktör Boyutları Arasında Anlamlı bir ilişki olup olmadığının tespiti dolayısıyla gerçekleştirilen Korelasyon testi sonuçlarına göre boyutlar arasında düşük-orta düzeyde fakat anlamlı bir ilişki bulgulanmıştır. Bu sonuçlar neticesinde İslami finansal okuryazarlıkla çaresizlik arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ABD'de yapılan bir araştırmada da çaresizlik ve finansal okuryazarlık arasında negatif ilişkinin varlığı bulgulanmıştır (Murphy, 2013). Elde edilen sonuçların yapılan bu çalışmadaki (Murphy, 2013) sonuçları desteklediği görülmektedir. Yine analizler sonucunda İslami finansal okuryazarlık ile dindarlık arasında pozitif ve de anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar Al-Tamimi ve Kalli (2009)'nin analiz sonuçlarını doğrular niteliktedir. Bu bağlamda Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki yatırımcılar arasında yapılan çalışmada dindarlıkla finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki olduğu bulgulanmıştır (Al-Tamimi ve Kalli, 2009). Son olarak İslami finansal okuryazarlıkla finansal tatmin arasındaki ilişki incelendiğinde pozitif ve anlamlı bir korelasyon bulgusu elde edilmektedir. Bu sonuçlar Falahati (2012)'nin çalışmasındaki bulgular ile benzer olmaktadır. Kısaca korelasyon testi sonuçlarına göre öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık seviyesi arttıkça çaresizlikleri azalmakta ve dini eğilimleri ile finansal memnuniyetleri ise artmaktadır ve elde ettiğimiz sonuçlar literatürdeki çalışmaları desteklemektedir.

Son olarak araştırmada test edilmek üzere oluşturulan hipotezlerden "İslami Finansal Okuryazarlığın İnanç Eğilimi Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır" ve "İslami Finansal Okuryazarlığın Finansal Uygulama Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır" önermeleri regresyon analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, İslami finansal okuryazarlıkla dindarlık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır ve bu sonuç korelasyon sonuçlarını destekler özelliktedir. İFO'ın inanç eğilimi boyutu ile çaresizlik arasında anlamlı bir ilişki söz konusuyken, İFO'ın finansal uygulama boyutu ile çaresizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yalnızca ilişkinin yönü korelasyon sonuçları açısından benzemektedir. İslami finansal okuryazarlığın inanç eğilimi ile finansal tatmin arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış ancak finansal uygulama boyutu ile finansal tatmin arasında ilişki anlamlı bulunmaktadır. İlişkinin yönüne bakıldığında yine korelasyon sonuçlarındaki ile aynı yani pozitif olmaktadır. Yine özetlenecek olursa, öğrencilerin finansal okuryazarlıkla ile ilgili inanç düzeyleri arttıkça çaresizlikleri azalmakta ve dini bağlılıkları artmaktadır. Ancak inanç eğilimlerinin finansal memnuniyetleri üzerinde bir etkisi görülmemektedir. Öğrencilerin bu bilgi ve inanç çerçevesinde hareket ederek finansal piyasalarda tüm

bunları kolaylıkla uygulayabilme düzeyleri arttıkça maddi durumlarından memnun olma ve dini inançlarına bağlılıkları da buna paralel artmakta, ancak bu kez de çaresizlik seviyelerine herhangi bir etkisi olamamaktadır. Ayrıca öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri oldukça yüksektir ve bayan öğrenciler erkeklere oranla bu konularda daha duyarlıdırlar.

Tüm bu sonuçlardan hareketle İslami finansal okuryazarlığın arttırılması hususunda üniversitelerde İlahiyat bilgisine sahip olan tarafların finansal bilgi açığının kapatılması, finansal bilgiye haiz olan kesimin de dini bilgilerinin ve hassasiyetlerinin kuvvetlendirilmesi, İslami finansal okuryazarlığın gerçek manada tesis edilebilmesi ve bu bilincin öğrenciler arasında yerleştirilebilmesi açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda İslami finansal okuryazarlık şuurunun oluşması ve bu düzeyin gelişmesi anlamında ilgili bölümlerde bir takım seçmeli dersler veya programlar şeklinde müfredata eklemeler yapılmalı yahut bu dersler yüksek lisans-doktora programlarında öğrencilerin eksik oldukları alanlarda kendilerini tamamlamaları dolayısıyla ilgili bölümlerde finansla ve İslami finansla alakalı derslere yer verilmelidir. Bu şekilde İslami finansal okuryazarlık düzeyinin ve bilincinin öğrenciler arasında artması sağlanabilecektir.

Çalışmanın yalnızca İİBF (4bölümü için) ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerini kapsamasından dolayı elde edilen neticelerin bu çerçevede değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında yarar vardır. Aynı zamanda bu durum çalışmanın kısıtları arasında da belirtilmiştir ve gelecekte yapılacak olan çalışmalarda bu kısıtların aşılarak gerçekleştirilmesinin bu alana katkı sağlaması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ABDİLLAHİ, A. M., 2015. "Determinants of Islamic Financial Literacy Towards Retirement Planning", Thesis of Master, School of Economic, Finance and Banking Universiti Utara Malaysia.

ABDULLAH, H. R. ve ABDUL RAZAK, A.H.L., 2015. "Exploratory Research into Islamic Financial Literacy in Brunei Darussalam", Faculty of Business and Management Sciences, pp. 59-83.

ABDULLAH, M.A., ve ANDERSON, A., 2015. "Islamic Financial Literacy Among Bankers in Kuala Lumpur", Journal of Emerging Economies and Islamic Research, 2 (3), pp. 1-16.

ABDULLAH, M.A., ve CHONG, R., 2014. "Financial Literacy: An Exploratory Review of the Literature and Future Research", Journal of Emerging Economies and Islamic Research, 2 (3), pp. 1-9.

ABDULLAH, M.A., WAHAB, S.N.A., SABAR, S. ve ABU, F., 2017. "Factors Determining Islamic Financial Literacy Among Undergraduates", Journal of Emerging Economies and Islamic Research, 5 (2), pp. 67-76.

ABDULRAHMAN, Y., 2015. İslam'da Bankacılık ve Finansman, Çev.: S. Tuğ ve M. Tuğ, Elma Matbaası, İstanbul, 774s.

AGNEW, J.R., BATEMAN H. ve THORP, S., 2013. "Financial Literacy and Retirement Planning in Australian", Australian School of Business Research Paper, 2 (6), pp. 1-25.

AĞIRMAN, C., 2004. "Yoksulluk Bağlamında İsraf", Üç Aylık Fikir Dergisi, 88, ss. 59-68.

AHMAD, A.R.Y., 2011. "Islamic Modes of Finance and the Role of Sukuk", Q Finance, http://www.qfinance.com/financing-best-practice/İslamic-modes-of-finance-and-the-role-of-sukuk?page=2

AHMAD, K. 2003. "The Challenge of Global Capitalism", in J. H. Dunning (ed.), Making Globalization Good: The Moral Challenges of Global Capitalism. Oxford: Oxford University Press, 400p.

AHMAD, M., 2010. Why Islamic Financial Literacy is Important, Personal Money, 46.

AHMAD, N.W., MAWAR, M. Y. ve RIPAIN, N., 2016. "Financial Literacy of Youth: A Case Study of Islamic Banking and Finance Students in Kolej University Islam Antarabangsa Selangor", Proceeding of the 3rd International Conference on Management, pp. 277-287.

AHMETOĞULLARI, K. ve PARMAKSIZ, H., 2017. "Finansal İyilik Halinin Finansal Okuryazarlık ve Kredi Kartı Tutumuyla İlişkisi", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (48), ss. 317-330.

AKBAŞ, M.S., 2015. "Büyükşehirlerde Yaşayan Yüksek Öğrenim Görmüş Kişilerin Finansal Okuryazarlığı Üzerine Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

AKIN, C., 1986. Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, Kayıhan Yayınevi, İstanbul, 440s.

AKTAŞ, B., 2011." Finansal Farkındalık ve Finansal Eğitim Hazine Perspektifi", International Conference on Financial Education and Financial Awareness. http://www3.tcmb.gov.tr/konferanslar/financial_education/session5/Burhanettin_Aktas_Presentation.pdf.

AKTEPE, İ.E., 2011. Hadis Kaynaklarında Faiz ve Finansman, Hayat Yayın Grubu, İstanbul, 213s.

AKTEPE, İ.E., 2012. İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık, Hayat Yayın Grubu, İstanbul, 192s.

AKTEPE, İ.E., 2013. Sorularla Katılım Bankacılığı, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, İstanbul, 158s.

ALAM, S.S., MOHD, R., HİSHAM, B., 2011. "Is Religiosity an Important Determinant on Muslim Consumer Behaviour in Malaysia", Journal of Islamic Marketing, 2(1), 83-96.

ALBARAKA., 2016. Katılım Bankacılığı Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması, 45s.

ALGAOUD L.M. ve LEWIS, M.K., 2007. "Islamic Critique of Conventional Financing", Handbook of Islamic Banking, Ed: M. Kabir Hassan and M.K. Lewis, Edwaard Elgar Pub, Northampton, pp. 38-48.

ALKAYA, A. ve YAĞLI, İ., 2015. "Finansal Okuryazarlık- Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (40), ss. 585-599.

ALPARASLAN, H.İ. ve KUDUN, C., 2016. "Türkiye'de Sukuk Uygulamaları ve Vergisel Boyutu", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 2/1 (6), ss. 319-337.

AL-TAMIMI, H. A. H. ve KALLI, A. A. B., 2009. "Financial Literacy and Investment Decisions of UAE Investors", The Journal of Risk Finance, 5 (10), pp. 500-516.

ALTAŞ, G., 2008. İslami Finans Sistemi, Sermaye Piyasasında Gündem Raporu, S.69, Mayıs.

ANSONG, A. ve GYENSARE, M. A., 2012. "Determinans of University Working-Students Financial Literacy at the University of Cape Coast", International Journal of Business and Management, 9 (7), pp. 126-133.

ANTARA, P.M., MUSA, R. ve HASSAN, F., 2016. "Bridging Islamic Financial Literacy and Halal Literacy: The Way Forward in Halal Ecosystem", Procedia Economics and Finance, 37, pp. 196-202.

APAYDIN, T. (Ed.), 2013. İslam Hukukuna Giriş: İslam Hukukunun Mahiyeti ve Temel Özellikleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 268s.

ASLAN, H., 2012. "Alternatif Bir Yatırım ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ASUTAY, M., 2008. "A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding for an Alternative Economic System", Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies, 1-2, pp. 3-18.

ATAR, A., 2017. "Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslami Bankacılığın Genel Durumu", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 6(4), ss. 1029-1062

ATKİNSON, A. and MESSY F., 2012. "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD International Network on Financial Education Pilot Study", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, 15, OECD Publishing.

BABİARZ, P. ve ROBB, C. A., 2014. "Financial Literacy and Emergency Saving", Journal of Family and Economic Issue, 35, pp. 40-50.

BARIŞ, S., 2016. "Finansal Okuryazarlık ve Bütçeleme Davranışı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", TESAM Akademi Dergisi, Temmuz, 3 (2), ss. 13 – 38.

BARMAKİ, N., 2015. "Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Hacettepe Üniversitesi Örneği", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

BAYINDIR, A., 2007. Ticaret ve Faiz, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 360s.

BAYRAM, N. 2004. Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi, Ezgi Kitabevi, Bursa, 256s.

BAYRAM, S. S., 2015. "Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama", Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, 2 (2), ss. 105-135.

BAYRAM, S.S. 2010. "Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

BEER, J. ve COETZEE, J., 2013. "Financial Literacy Amongst Students in South Africa", Department of Economics, University of the Free State Paper prepared for ESSA Conference, ss. 1-14.

BHABHA, J.I., KHAN, S., QURESHI, Q. A., NAEEM, A. ve KHAN, I., 2014. "Impact of Financial Literacy on Saving-Investment Behavior of Working Women in the Developing Countries", Research Journal of Finance and Accounting, 13 (5), pp. 118-122.

BHUSHAN, P., ve MEDURY, Y., 2013. "Financial Literacy and its Determinants", International Journal of Engineering, Business and Enterprise Applications, 4 (2), pp. 155-160.

BİÇER, E.B. ve ALTAN, F., 2016. "Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık ile İlgili Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (4), ss. 1501-1517.

BİLGİN, A., 2014. "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme", Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (2), ss. 75-84.

BOLLAND, J.M., 2003. "Hopelessness and Risk Behavior Among Adolescents Living in High Poverty İnner-City Neighbourhoods", Journal of Adolescence, 26, pp. 145-158.

BROWN, SUSAN M. 2011. "Debt and Negative Net Worth Among Near Retirees." Phd Dissertation, Utah State University. All Graduate Theses and Dissertations Paper 941. http://digitalcommons.usu.edu/etd/941.

BULUT, H.İ. ve ER, B., 2012. Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, İstanbul, 392s.

CANBAZ, M. F., 2013. "Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi", Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli ve İstanbul.

CAPUANO, A. ve RAMSAY L., 2011. "What Causes Supoptimal Financial Behaviour? An Explotatation of Financial Literacy, Social Influences and Behavioural Economics", The University of Melbourne Financial Literacy Project Research Report, pp. 1-243.

CHEN, H. ve VOLPE, R. P., 2002. "Gender Differences in Personal Finance Literacy Among College Students", Financial Services Review, 11, pp. 289-307.

CİHANGİR, M. ve GEMİCİ, E., 2017. Finansal Cehaletten Finansal Okuryazarlığa, Detay Yayıncılık, Ankara, 176s.

COŞAN, Ş., 2016. "Kurumsal ve Ticari Bankacılık Açısından Katılım Bankalarının Etkinliğinin Ölçülmesi: Türkiye Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

COŞKUN, S., 2016. "Üniversite Öğrencilerinin Finansal Davranış ve Tutumlarının Belirlenmesi: Finansal Okuryazarlık Algıları Üzerine Bir Araştırma", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları, 5 (7), ss. 2247-2258.

ÇAM, A.V. ve BARUT, A., 2015. "Finansal Okuryazarlık Düzeyi ve Davranışları: Gümüşhane Üniversitesi Önlisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma", Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 4 (7), ss. 63-72.

ÇAYIROĞLU, Y., 2015. "İslam Hukukuna Göre İntikâr Yasağı", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17 (2), ss. 315-370.

ÇELİK, İ., 2016. "İslam Finans Sisteminin Geleceğinin Aksiyomları", Sosyal Bilimler Dergisi, 49, ss. 159-182.

ÇOKLUK, Ö., ŞEKERCİOĞLU, G. ve BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., 2012. Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları, PAGEM Yayınları, Ankara, 414s.

ÇİÇEK, E.U., 2010. "Tanımlayıcı İstatistikler", SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Uygulamaları, Ed.: Şeref Kalaycı, 5. Baskı, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Ankara, (ss. 51-61).

ÇÖMLEKÇİ, İ., 2017. "İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Katılım Bankaları Müşterileri Üzerine Bir Araştırma", Atatürk Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 63 (16), ss. 1423-1439.

ÇÜRÜK, S. A., 2013. "İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

DAĞDELEN, T., 2017. "Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi ve Aydın İlindeki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Üzerine Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

DEMİR, C.H., 2012. "Faizsiz Bankacılıkta Varlık Yönetim Şirketi Adaptasyonu", Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DEMİR, G., CİHANGİR, M. ve ŞAK, N., 2016. "Demografik Özelliklerin Finansal Okuryazarlık Üzerine Etkisinin Multinominal Logit Model ile İncelenmesi", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (25), ss. 420-428.

DİLEK, S. KÜÇÜK, O. ve ELEREN, A., 2016. "Kastamonu Üniversitesi Öğrencilerinin Ekonomi Okuryazarlığı", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(7), ss. 1865-1878.

DOĞAN, Ö., 2011. "İslami Sermaye Piyasası Araçları, Dünyadaki Büyüklüğü, Türkiye'de Uygulanabilirliği ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler", Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü, Ankara.

DUBAİ INTERNATİONAL FİNANCE CENTER, 2007. A Guide to Islamic Finance in or From the DIFC, Praesidium, 83s.

DUMAN, A. ve HAKKI, İ., 2008. "İcma, Kıyas ve İstihsanın Esasları", Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 1 (1), ss. 149-160.

EKİNCİ, E.B., 2006. İslam Hukuku, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 215s.

ELMAS, B. ve YILMAZ, H., 2015. "Finansal Okuryazarlık: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (1), ss. 115-140.

ER, B. ve MUTLU, M. ve ŞAHİN, Y.E., 2015. "Daha Bilgili, Daha Doğru: İslami Finans Okuryazarlığı Üzerine Bir Araştırma", International Congress on Islamic Economics and Finance, ss. 5-24.

ER, B. ve MUTLU, M., 2017. "Financial Inclusion and Islamic Finance: A Survey of Islamic Financial Literacy Index", Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 2 (3), ss. 33-54.

EREN, İ., 2013. "İslam'ın Ekonomik Yapısında İnsan Modeli: Homo Economıcus ile Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (18), ss. 367-384.

ERGÜN, B., ŞAHİN, A. ve ERGİN, E., 2014. "Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (34), ss. 847-864.

ERSÖZ, R., 2016. "Kur'ân'a Göre "Hakk" ve "Adalet" Kavramları Bağlamında İslam Toplumunun İctimâî Değerleri", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(18), ss. 1-27.

ESKİCİ, M.M., 2007. "Türkiye Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

ESKİCİ, Y., 2014. "Seçilmiş Ülke Örnekleriyle Finansal Okuryazarlığın Önemi ve Tasarruflar Üzerindeki Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

FALAHATI, L., SABRI, M.F. ve PAIM, L.H.J., 2012. "Assessment a Model of Financial Satisfaction Predictors: Examining the Mediate Effect of Financial Behavior and Financial Strain", World Applied Sciences Journal, 20 (2), pp. 190-197.

FARUKI, R.F., 2017. Tevhid, Düşünce ve Hayata Yansımaları, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 288s.

FETTAHOĞLU, S., 2015. "Hane Halkının Finans Eğitimi ve Finansal Okuryazarlık Düzeyleri Üzerine Kocaeli'nde Bir Araştırma", Muhasebe ve Finansman Dergisi, 67, ss. 101-116.

GENÇ, A.T., UYGUN, U. ve ÜLEV, S., 2016. "İslam Ekonomisinin Arzuları ve Gerçekleri Arasındaki Uzaklaşma: Farklılığı Azaltmaya Yönelik Bir Politik Ekonomi Yaklaşımı", Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 2 (3), ss. 179-200.

GEREK, S. ve KURT, A.A., 2011. "Ekonomi Okuryazarlığı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (30) 1, ss. 59-73.

GÖKMEN, H., 2012. Finansal Okuryazarlık, Hiperlik Yayınları, İstanbul, 205s.

GÜLER, E., 2015. "Hane Halkının Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Sakarya İli Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

GÜLER, R., 2014. "Türkiye'de Katılım Bankaları ile Ticari Bankaların Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GÜNEY, N., 2015. "İslami Finansta Şer'i Yönetim Uygulamaları ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış", Türkiye İslam İktisadı Dergisi, 2 (2), ss. 45-69.

HIDAJAT, T. ve HAMDANI, M., 2015. "Developing Islamic Financial Literacy Index: A Conceptual Paper, The Global Advanced Research Conference on Management and Business Studies", Bali, Indonesia.

HILGERT, M. ve HOGARTH J., 2002. "Financial Knowledge, Experience and Learning Preferences: Preliminary Results from a New Survey on Financial Literacy", Consumer Interests Annual, 48, pp. 1-7.

HIRA, T.K., ve MUGENDA, O.M., 1998. "Predictors of Financial Satisfaction: Differences Between Retirees and Non-retirees", Financial Counseling and Planning, 9(2), pp. 75-83.

HUSTON, S.J., 2010. "Measuring Financial Literacy", Journal of Consumer Affairs, 44 (2) pp. 296-316.

IBRAHIM, D., HARUN, R., ISA, Z.M., 2009. "A Study on Financial Literacy of Malaysian Degrees Students", Cross-Cultural Communication, 5(4), pp. 51-59.

IDRIS, F.H., KRISHNAN, K.S.D., AZMI, N., 2013. "Relationship Between Financial Literacy and Financial Distress Among Youths in Malaysia- An Empirical Study", Geografia Online TM Malaysian Journal of Society and Space, 9 (4), pp. 106-117.

İMAMOĞLU, A. ve YAVUZ, A., 2011. "Üniversite Gençliğinde Dini İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23 (13), ss. 205-244.

İMAMUDDİN, S.M., 2003. "İslam Hukukunun Prensipleri", Çev.: M. Gürkan, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (15), ss. 239-247.

KALAYCI, Ş., 2011. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 425s.

KARAA, I. E. ve KUĞU, T. D., 2016. "Determining Advanced and Basic Financial Literacy Relations and Overconfidence, and Informative Social Media Association of University Students in Turkey", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 16 (6), ss. 1865–1891.

KARAAĞAÇ, A., 2015. "Finansallaşma Sürecinde Finansal Okuryazarlık", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KARABACAK, S., 2015. "Türk Kurumsal Yönetim Yapısı Düzleminde Finansal Okuryazarlığın Şirket Yönetim Kurulları İş Süreçlerindeki Rolü", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (3), ss. 1-8.

KARAGÖZ, Y., 2016. SPSS ve AMOS23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler, Nobel Yayınları, İstanbul, 1195s.

KARAHAN, H. ve ERSOY, H., 2016. "Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye'de Reel Kesimde Kullanılması", Maliye Finans Yazıları Dergisi, 105, ss. 93-114.

KARATAŞ, Ç., 2017. "Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesinde Merkez Bankalarının Rolü ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İçin Bir Değerlendirme", Uzmanlık Yeterlik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.

KATILIM BANKALARI., 2016. Katılım Bankaları: Türk Bankacılık Sektörü, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 103s.

KAYA, A., 2015. "KOBİ Yöneticilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenebilmesine Yönelik Bir Araştırma: İzmir İli Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İzmir.

KILIÇ, Y., ATA, H.A. ve SEYREK, İ.H., 2015. "Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", Atatürk Muhasebe ve Finansman Dergisi, 66, ss. 129-150.

KILINÇ, Ö.F., 2014. "Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Müşteri Tercih Kriterleri Üzerine Bir Uygulama: Isparta İli Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

KLEINBAUM, D.G., KUPPER, L.L. ve MULLER, K. E., 1988. Applied Regression Analysis and Other Multivariate Methods, Belmont: Duxbury Pres.

MARUF VAKFI., 2014. İslam Ekonomisi Tanım ve Metodoloji Üzerine Tartışmalar, Eğitim Araştırma ve Dayanışma Vakfı İslam Ekonomisi Enstitüsü, İstanbul, 247 s.

MCWATERS, G., 2005. "Canadian Student Survival Financial Guide: A Comprehensive Handbook on Financing Your Education, Managing Your Expenses and Planning For A Debt-Free Future", Insomniac Press Publishing, London.

MOHSIN, M., 2005. "Assessment of Corporate Securities in Terms of Islamic Investment Requirements", An Introduction to Islamic Economics & Finance, Sheikh Ghazali Sheikh Abod, Syed Omar Syed Agil and Aidit Hj. Ghazali, CERT Publications.

MOKHLIS, S., 2009. "Relevancy and Measurement of Religiosity in Consumer Behavior Research", International Business Research, 3 (2), pp. 75-84.

MURPHY, J.L., 2013. "Psychosocial Factors and Financial Literacy", Social Security Bulletin, 73 (21), pp. 73-81.

MÜCAHİTOĞLU, N., 2015. "Türkiye'de Katılım Bankalarının Finansal Kiralamadaki Yeri, Diğer Finansal Kiralama Şirketleriyle Karşılaştırılması ve Sektörde Sukuk Uygulaması Beklentileri", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

NANO, D. ve POLO, A., 2016. "Academic Status Differences in Financial Literacy Among Albanian University Students", Finance Banking and Accounting, 1 (35), pp. 75-82.

NIDAR, S. R. ve BESTARI, S., 2012. "Personal Financial Literacy Among University Students", World Journal of Social Sciences, 4 (2), pp. 162-171.

NORMAN, A.S., 2010. "Importance of Financial Education in Making Informed Decision on Spending", Journal of Economics and International Finance, 2(10), pp. 199-207.

NUNNALLY, J. C., 1978. Psychometric Theory, McGrawHil, New York, 701s.

NURSİ, B.S., 2014. İşaratü'l İ'caz Fi Mezanni'l-İcaz, T.C Diyanet İşleri Başkanlığı, 2.Baskı, Ankara.

NURSİ, B.S., 2015. Sözler, Envar Neşriyat, On İkinci Baskı, İstanbul.

O'CONNOR, R.C., CONNERY, H. ve CHEYNE, W.M., 2000. "Hopelessness: The Role of Depression, Future Directed Thinking and Cognitive Vulnerability", Psychology, Health and Medicine, 5(2), pp. 155-161.

ÖZDEMİR, M. ve ASLAN, H., 2017. "Türkiye'de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politiği", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Raporu (SETA), İstanbul.

ÖZEL, A., 2013. "İslami Yatırım Fonları", Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü, Ankara.

ÖZEROĞLU, A.İ., 2014. "Sukuk ve Türkiye'de Sukukun Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi", Tarih Okulu Dergisi, 19 (7), ss. 751-772.

ÖZGÜLER, İ., 2013. "Bireysel Finansal Kaynakların Yönetiminde Bir Araç Olarak Finansal Eğitimde Dünya Uygulamaları ve Türkiye Karşılaştırması", Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

ÖZSOY, M.Ş., 2012. Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş, Bilnet Matbaacılık, İstanbul, 82s.

ÖZTÜRK, E. ve DEMİR, Y., 2015. "Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi Akademik Personel Üzerine Bir Uygulama", Muhasebe ve Finansman Dergisi, ss. 113-134.

ÖZTÜRK, E., 2014. "Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi Akademik Personel Üzerine Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

ÖZYURT, K., 2015. "Banka Kredilerine Alternatif Olarak Murabaha Modelinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

PARLAKKAYA, R. ve ÇÜRÜK, S.A., 2015." Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", International Journal of Islamic Economics and Finance Studies, 2 (1), ss.61-86.

PARMAKSIZ, H. ve OYMAK, S.A, 2017. "Finansal Okuryazarlık: Harran Üniversitesi Öğretim Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma", 4. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi, pp. 169-182.

PINAR, F., 2016. "İslam Düşüncesinde Ahiret İnancının Temel Dayanakları", Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5, ss. 197-214.

PLAKALOVIC, N., 2012. "Financial Literacy and Resultant Stability of the Financial System", Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta U Istocnom Sarajevu, 6, pp. 135-144.

POLAT, S., 2015. "Katılım Bankaları Sigorta Uygulamalarında Tekafülün Yeri ve Geleceği", Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

SABRI, M.F. ve MACDONALD, M., 2010. "Savings Behavior and Financial Problems Among College Students: The Role of Financial Literacy in Malaysia", Cross-Cultural Communication, 3 (6), pp. 103-110.

SABRI, M.F., COOK, C.C., SHELLEY, M., HIRA, T.K., GARASKY, S. ve SWANSON, P., 2011. "A Conceptual Model of Perceived Financial Wellbeing: Early Childhood Consumer Experience, Financial Socialization, and Financial Knowledge Pathways", The Journal of Financial Counseling and Planning, pp. 54-99.

SARAÇ, E., 2014. "Finansal Okuryazarlık ve Dumlupınar Üniversitesi Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

SARDİANA, A., 2016. "The Impact of Literacy to Shariah Financial Service Preferences", Etikonomi Volume, 15 (1), pp. 43- 62.

SARIGÜL, H., 2014. "Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerinin Bilgi, Tutum ve Davranışları Arasındaki İlişki Üzerine Ampirik Bir Çalışma", Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 51 (593), ss. 53-76.

SARIGÜL, H., 2015. "Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 13 (1), ss. 200-218.

SARVA, M., 2014. "Financial Literacy: Important for Growth and Inclusion", International Journal of Innovative Research & Development, 4 (3), pp. 214-221.

SATOĞLU, S., 2014. "Bireysel Yatırımcıları Koruma Aracı Olarak Finansal Okuryazarlık ve Türkiye Uygulaması", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

SEZİCİ, E. ve ÇELİKKOL, M.M., 2016. "Girişimcilik Tutumu ve Finansal Okuryazarlığın Girişimcilik Eğilimi ile Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Aracılık Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı-Aralık, ss. 419 – 436.

SHAARI, N.A., HASAN, N.A., MOHAMED, M.H. ve SABRI, A.J., 2013. "Financial Literacy: A Study Among the University Students", Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business, 2 (5), pp. 279-299.

SHANMUGAM, B. ve ZAHARI, Z.R., 2009. "A Primer on Islamic Finance", The Research Foundation of CFA Institute.

SHUKOR, S.A. ve JAMAL, A., 2013. "Developing Scales for Measuring Religiosity in the Context of Consumer Research", Middle-East Journal of Scientific Research, 13(3), pp. 69-74.

SITI, H. A. R. ROSEMALIZA, A.R. ve HAMED, A.B., 2016. "Islamic Financial Literacy and its Determinants Among University Students: An Exploratory Factor Analysis", International Journal of Economics and Financial Issues, 6 (7), pp. 32-35.

SOYSALDI, M., 2005. "Kur'an'da İsraf Kavramı", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18-19, ss. 93-127.

ŞAĞBANŞUA, L., 2016. "İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi", Doktora Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ŞAHİN, E., 2007. "Türkiye'de Dünden Bugüne Katılım Bankaları", Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ŞAMİLOĞLU, F., KAHRAMAN, Y.E. ve BAĞCI, H., 2016. "Finansal Okuryazarlık Araştırması: Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı, ss. 308-318.

ŞEKERCİ, O., 1981. İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi, Marifet Yayınları, İstanbul, 384s.

ŞENGÜR, M. ve TABAN, S., 2016. "Türkiye'de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri", Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3 (1), ss. 29-53.

TABAKOĞLU, A., 2016. İslam İktisadına Giriş, Dergâh Yayınları, İstanbul, 580s.

TAFT, M.K., HOSEIN, Z. Z., MEHRIZI, S.M.T. ve ROSHAN, A., 2013. "The Relation Between Financial Literacy, Financial Wellbeing and Financial Concerns," International Journal of Business and Management, 11 (8), pp. 63-75.

TCMB., 2011. Dünyada ve Türkiye'de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 106s.

TEB (Türkiye Ekonomi Bankası), 2014. Türkiye Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi, https://www.teb.com.tr/document/finansal-okuryazarlik-ve-erisim-endeksi.pdf.

TEKBAŞ, M.Ş., 2013. "İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği", Sermaye Piyasası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Araştırma Notları1,

TEKİN, A., 2017. "Türkiye Kira Sertifikaları ile İslami Finans Piyasalarındaki Eşdeğer Ürünler Arasında Bir Karşılaştırma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 20 (2), ss. 160-174.

TEMİZ, K., 2010. "İslamda Kumar Yasağı", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

TEMİZEL, F. ve BAYRAM, F., 2011. "Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12 (1), ss.73-86.

TEMİZEL, F. ve ÖZGÜLER, İ., 2015. "Finansal Eğitime Bakış", Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, 3 (1), ss. 1-16.

TEMİZEL, F., 2010. Mavi Yakalılarda Finansal Okuryazarlık, Beta Yayıncılık, İstanbul, 293s.

TEMİZEL, F., ER, F. ÖZDEMİR, A. ve SÖNMEZ, H., 2014. "Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (4), ss. 113-126.

TENEKECİ, M., 2017. "Katılım Bankacılığının Finansal İstikrara Etkisi: Türkiye Örneği", Yüksek Lisans Projesi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

TERZİ, A., 2015. "Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı? Kitabına Uydurmak mı?", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (5), ss. 1-14.

TOK, A., 2009. "İslami Finans Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler", Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü, Ankara.

TOMASKOVA H., MOHELSKA, H. ve NEMCOVA, Z., 2011. "Issues of Financial Literacy Education", Procedia-Social and Behavioral Sciences, 28, pp. 365-369.

TOSUN, A. E., 2016. "Lise Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyi Üzerine Bir Alan Araştırması", Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

TUNA, G. ve ULU, M.O., 2016. "Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı, ss. 128-141.

TÜFEKÇİ, B., ERDOĞAN, S., KARACA, S.S. ve SEÇKİN, N., 2017. "Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyinin Ölçülmesi: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (7), ss. 58-72.

TÜRKER, H., 2010. "İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler", Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara.

UĞUZMAN, F., 2012. "Kelamda Adalet Kavramı", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

USMANİ, M.T., 2002. An Introduction to Islamic Finance, Kluwer Law International, 169s.

UYANIK, M. ve AKYOL, A., 2014. "Hakk'ın ve Hayr'ın Bilgisine Sahip Olmak: Muhsinî Tavır-Cibril Hadisinin İslam Ahlak Felsefesi Bağlamında Değerlendirilmesi", Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası, Erzurum, ss. 89-110.

VISSER, H., 2009. "Islamic Finance Principles and Practice", Edward Elgar Publishing.

WIDDOWSON, D. ve HAILWOOD, K., 2007. "Financial Literacy and It's Role in Promoting a Sound Financial System", Reserve Bank of New Zealand: Bulletin, 70 (2), pp. 37-47.

WORTHİNGTON, A.C. ve GAİT A.H., 2007. "An Empirical Survey of Individual Consumer, Business Firm and Financial Institution Attitudes Towards Islamic Methods", University of Wollongong Journal of Accounting and Finance, pp. 1-20.

YANPAR, A., 2014. İslami Finans İlkeler, Araçlar ve Kurumlar, Scala Yayıncılık, İstanbul, 293s.

YARDIMCIOĞLU, F. ve ÜLEV, S., 2014. "İslam Ekonomisine Politik İktisadi Bir Yaklaşım: Alternatif Bir Ekonomik Sistemin Sistematik Anlayışı", Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2 (4), ss. 119-137.

YARDIMCIOĞLU, M. ve YILDIZ, A., 2015. "İslami Finans Sistemi ve İslami Finans Sistemi'nde Kullanılan Finansal Araçlar: Dünyadaki Uygulamaları", Muhasebe ve Finansta Güncel Konular, Ed: Ayrıçay, Y ve Yardımcıoğlu, M, Birinci Baskı GNG Ofset, Kahramanmaraş.

YARDIMCIOĞLU, M., AYRIÇAY, Y. ve COŞKUN, S., 2014. "İslami Finans Çerçevesinde Menkul Kıymetleştirilmiş Varlık; Sukuk Dünya ve Türkiye Piyasası İncelemesi", KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4 (1), ss. 157-174.

YILDIRIM, B. ve KARA, S.B., 2017. "Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi", Ulakbilge, 11 (5), ss. 571-587.

YILDIRIM, G., 2016. "Vatandaşlık Yeterlikleri Bağlamında Ortaokul Ekonomi Okuryazarlığı Standartlarının Belirlenmesi ve Öğretim Programlarındaki Yerinin İncelenmesi", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

YILMAZ, V. ve TUNCAY, M., 2012. "Finansal Liberalizasyonun Tasarruf ve Yatırım Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26 (3-4), ss. 345-363.

İnternet Kaynakları

www.tdk.gov.tr
www.katilimdunyasi.com
www.faizsizhaber.com

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı	: Nur Esra BEKERECİ
Doğum Yeri	: Kahramanmaraş

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı
Doktora Öğrenimi	:
Bildiği Yabancı Diller	: İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	:

İş Deneyimi

Stajlar	:
Projeler	:
Çalıştığı Kurumlar	:

İletişim

E-Posta Adresi	: bekereciesra@gmail.com
Tel.	: 0539-693-90-43

Tarih :

EKLER

EK.1. ANKET

İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK: KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Bu anket, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans "Bitirme Tezi" kapsamında veri sağlama aracı olarak hazırlanmıştır. Anketin amacı, İslami Finansal Okuryazarlık kültürü ve bu kültüre etki eden faktörler arasındaki ilişkinin üniversite öğrencileri üzerindeki etkisinin ve değerinin ölçülmesidir. Çalışmada elde edilen veriler sadece bilimsel amaçlı olarak kullanılacak olup üçüncü şahıslarla asla paylaşılmayacaktır. Anket sorularının doğru ve samimi cevaplanması, araştırmanın geçerliliği ve doğru sonuçlara ulaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

İşbirliğiniz ve desteğiniz için teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY
KSÜ, İİBF, İşletme Bölümü
yucelayricay@hotmail.com

Nur Esra BEKERECİ
KSÜ SBE Yüksek Lisans Öğrencisi
bekereciesra@gmail.com

1). DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE İLİŞKİN SORULAR

1. Cinsiyetiniz : ( ) Bayan ( ) Erkek

2. Yaşınız : ……

3. Bölümünüz : ( ) İşletme ( ) Uluslararası İlişkiler ( ) İktisat ( ) Kamu Yönetimi ( ) İlahiyat ( ) Diğer

4. Eğitim Durumunuz : ( ) Lisans ( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora

2) İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK Aşağıdaki Cümleler İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyini Belirlemeye Yöneliktir. Bu İfadelerle İlgili Olarak Katılma Derecenizi Lütfen Belirtiniz.	Kesinlikle Hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle Evet
1. Finansal sözleşme sonunda herhangi bir getiri elde edip edemeyeceğimi bilirim.	1	2	3	4	5
2. Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından şiddetle yasaklandığını bilirim	1	2	3	4	5
3. Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin olurum.	1	2	3	4	5
4. İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerektiğini bilirim	1	2	3	4	5
5. Fonların, sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılması halinde yatırım yaparım	1	2	3	4	5
6. Piyasada İslami finansal araçların varlığı hakkında bilgi sahibiyim.	1	2	3	4	5
7. İslamda, sadece güvendiğim insanlarla ticari işlem yaparım.	1	2	3	4	5
8. İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlandığını bilirim.	1	2	3	4	5
9. İslamda aklın veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmanın ve kaynakları meşru olamayan amaçlar için harcamanın israf olduğunu bilirim	1	2	3	4	5
10. Ekonomik ve finansal işlemlerin yürütülmesinde uyulması gereken kurallar ve düzenlemeler hakkında bilgi sahibiyim.	1	2	3	4	5
11. İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılığın islamda yasak olduğunu bilirim.	1	2	3	4	5

3) İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN BELİRLEYİCİLERİ

İslami Finansal Okuryazarlığa Etki Eden Faktörler Çaresizlik, Dindarlık Ve Finansal Tatmin Değişkenlerine Ait Sorulara Katılma Derecenizi Belirtiniz.

		Kesinlikle Hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle Evet
ÇARESİZLİK	**12.** Ne kadar çabalasam da hedeflerime ulaşabilmemin imkânsız olduğunu hissediyorum	1	2	3	4	5
	13. Gelecek için umutsuzum ve işlerin daha iyiye gideceğine inanmıyorum.	1	2	3	4	5
	14. Gerçekten istediğim şeylere sahip olabileceğimi ummuyorum	1	2	3	4	5
	15. Elde edemeyeceğime inandığım şeyler için çaba göstermenin bir anlamı yok	1	2	3	4	5
	16. Geleceğim için kötü ya da iyi olmayan şeyler öngörüyorum	1	2	3	4	5
	17. Kendim için daha iyiye dönüştüremediğim şeyleri terk edebilirim.	1	2	3	4	5
	18. İstediğimi asla elde edemiyorum. Bu yüzden, herhangi bir şeyi istemek gereksiz geliyor.	1	2	3	4	5
DİNDARLIK	**19.** Allah'ın bir kader tayin ettiğine inanıyorum.	1	2	3	4	5
	20. İslam'a ters davranışlarda bulunmak Allah tarafından yasaklanmıştır.	1	2	3	4	5
	21. Genelde, sıkıntılardan kurtulmak (rahatlamak) ve korunma arzusuyla ibadet ederim.	1	2	3	4	5
	22. Dinimde güç ve teselli buluyorum.	1	2	3	4	5
	23. Yaşamım boyunca tüm önemli durumlarda dini inançlarıma uygun davranmaya çalışırım	1	2	3	4	5
	24. Her zaman kendimi Haram kazançtan uzak tutarım.	1	2	3	4	5
	25. Her zaman Allah'a kulluk görevlerimi yerine getirmeye gayret ederim.	1	2	3	4	5
FİNANSAL TATMİN	**26.** Param nadiren biter.	1	2	3	4	5
	27. Şu an ki mali durumumdan memnunum.	1	2	3	4	5
	28. Finansal bir zorlukla karşılaşırsam, bununla belli bir dönem için baş edebilirim.	1	2	3	4	5
	29. Şu an ki finansal durumum ihtiyacım olması halinde kolaylıkla kredi sağlamama elvermektedir	1	2	3	4	5
	30. Finansal yükümlülüklerimi karşılayabilecek durumda olduğum için mutluyum.	1	2	3	4	5
	31. Şu an ki mali durumumu geliştirmek için çabalıyorum.	1	2	3	4	5
	32. Bazen, aldığım kredi miktarının (bursun) hayatımı idame etmek için yeterli olduğunu düşünüyorum	1	2	3	4	5